

Styrelsen för
PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

ÅSJÄVELN BITER TILLBAKA
LOKALBEFOLKNINGENS UPPLEVELSE
AV HÄNDELSERNA VID TUNNELBYGGET
GENOM HALLANDSÅSEN

VADBÄCKEN

Peter Arvidson

RAPPORT 175:2

ÅSJÄVELN BITER TILLBAKA

**LOKALBEFOLKNINGENS UPPLEVELSE AV HÄNDELSENA
VID TUNNELBYGGET GENOM HALLANDSÅSEN**

Peter Arvidson

Utgiven av
Styrelsen för psykologiskt försvar
ISSN 1401-2537
Omslagsfoto: Stefan Lindblom/FLT-PICA Bild AB.
Stockholm 1998

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SPFs FÖRORD	2
FÖRFATTARENS FÖRORD	4
INLEDNING	5
Oktober 1997. Vattnet i och kring tunnelbygget genom Hallandsåsen förgiftat	5
Studiens allmänna uppläggning	5
Studiens syfte och frågeställningar	5
Tidsaspekter på enkätstudien	6
Urval, bortfall och representativitet	7
Rapportens disposition	8
FÖRGIFTNINGSSKANDALEN - FÖRSTA BESKEDET OCH REAKTIONERNA	10
Hur fick man först reda på förgiftningen?	10
Vem fick beskedet och på vilket sätt?	11
Direkt förmedling av nyheten av annan person	12
Hur beskedet gått fram på en kombination av vägar	13
I vilken utsträckning kom man att själv söka information om giftutsläppet?	15
Hur reagerade man på beskedet om giftutsläppet?	16
Vad tänkte och kände man?	17
Vad gjorde man?	24
Vad gjorde de som bor i eller nära riskområdet?	29
På vilket sätt och i vilken utsträckning anser man sig ha blivit påverkad av förgiftningshändelsen?	29
Hur många har påverkats och på vilket sätt?	29
Hur allvarlig anser man att denna påverkan har varit?	35
Ändrat levnadssätt och frågan om man vill flytta från trakten	36
SYNEN PÅ FÖRGIFTNINGEN, GRUNDVATTNET OCH TUNNELBYGGET	38
Hur ser man på förgiftningen idag, mer än fyra månader efter upptäckten?	38
Hur ser man på sänkningen av grundvattennivån?	40
Vem bär ansvaret för det som gått fel med projektet?	42
Skall man bygga färdigt Väst kustbanan med tunneln?	44
Ställningstagande till tunnelbygget visat i praktisk handling	48
INFORMATIONEN KRING PROJEKTET	50
Informationen inför byggstarten 1992	50
Informationen efter det att förgiftningen upptäckts	54
HÄNDELSESNAS KONSEKVENSER	58
Förtroendet för samhälle, myndigheter och företag	58
Förtroendet jämfört med förtroendemätningar i rikspopulationen	60
Förtroendemätningarna som balansmått	62
Risker för liv och hälsa	63
Vad tycker folk nu, och vad kommer att hända framöver?	68
VAD BETYDER FÖRGIFTNINGSHÄNDELSEN FÖR LOKALBEFOLKNINGEN?	73
En sammanfattning av de viktigaste resultaten	73
Beskedet om förgiftningen och reaktionen på det	73
Förgiftningens effekter på lokalbefolkningens liv och levnadssätt	73
Lokalbefolkningens delaktighet i och åsikter om projektet	74
Har förgiftningen, tunnelbygget och projekt Väst kustbanan påverkat lokalbefolkningens grundläggande syn på det svenska samhället?	75
Hur skall vi då förstå alla dessa data?	75
Vad sägs, bakom alla siffror och citat?	75
Förgiftningen, en sammanfattningshändelse	77
SAMMANFATTNING	79
SUMMARY	80
REFERENSER	82
SPFs SENASTE RAPPORTER OCH MEDDELANDEN	84

SPFs FÖRORD

I det demokratiska samhället har medborgarna rätt till information. Denna rätt är en viktig förutsättning för ett aktivt medborgerligt deltagande i den demokratiska debatten och processen och ställer särskilda krav på dem som har viktiga informationer att lämna i från sig. För att demokratin skall fungera krävs att medborgarna har förtroende dels för myndigheterna/informationsgivarna, dels för de medier som förmedlar informationen.

Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) har enligt sin instruktion ett övergripande ansvar för informationsberedskapen i Sverige. Detta ansvar fullgörs bl a genom att forskningsmässigt ägna en betydande uppmärksamhet åt frågor som rör de kommunikations- och informationsproblem som ofta uppstår i samband med våra samhällsstörningar och där samspelet mellan myndigheter, medier och medborgare står i centrum för intresset. Denna mångvetenskapliga triangelsats avtecknar sig i en rad forskningsprojekt i SPFs regi och ett stort antal studier om samhällets kommunikativa förmåga har publicerats under de gångna åren. Allt i syfte att vidmakthålla och om möjligt förbättra informationsberedskapen hos myndigheter, organisationer, företag och andra samhällsorgan samt hos massmedierna.

En händelse som väl svarar mot en sådan samhällsstörning inträffade i samband med tunnelbygget genom Hallandsåsen senhösten 1997. Från byggets start hade man haft betydande problem med den höga nivån på grundvattnet i åsen. Byggentreprenören försökte täta tunneln med ett speciellt tätningsmedel. De första dagarna i oktober 1997 blev det genom massmedierna känt, att vattnet i och kring tunnelbygget var förgiftat. Prover visade att giftet kom från det tätningsmedel som använts, att vattentäkterna i trakten var olämpliga för sitt ändamål och att inte bara fisk och kor utan även människor hade drabbats. En miljöskandal var under uppsegling. I den här akuta situationen var medborgarna, speciellt de boende på och kring åsen, i hög grad beroende av de bedömningar, råd och anvisningar som "samhället" utfärdade.

SPF fann det angeläget att från krishanterings- och kriskommunikations-synpunkt studera hur händelserna vid Hallandsåsen hanterades av myndigheterna och medierna och hur medborgarna underrättades om och reagerade inför det inträffade. Syftet är att beskriva och analysera hur samspelet mellan myndigheter, medier och medborgare har fungerat i samband med skeendet kring tunnelbygget. Speciellt det lokala perspektivet står i fokus.

Projektet är ett samarbetsprojekt mellan SPF, Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB) och den av regeringen i oktober 1997 tillsatta Tunnelkommissionen. Forskare vid sociologiska institutionen, avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), vid Lunds universitet har varit engagerade i forskningsarbetet vilket nu presenteras i form av fyra fristående men integrerade forskningsrapporter.

Docent Peter Arvidsons studie "Åsjäveln biter tillbaka" bygger på en enkät bland lokalbefolkningen. Här studeras hur man fick reda på förgiftningen och

hur man reagerade inför nyheten. Vidare studeras huruvida förgiftningen och dess konsekvenser medfört några särskilda effekter på lokalbefolkningens liv och leverne, i vilken mån lokalbefolkningen blivit delaktig i tunnelbygget och projektet Väst kustbanan samt huruvida händelserna vid Hallandsåsen påverkat de kringboendes grundläggande syn på det svenska samhället.

De övriga tre studierna inom projektets ram är de följande: Helena Sandberg och Åsa Thelander "Miljöhot och medborgaroro"; Lars Palm "Hallandsåstunneln som tvistefråga, kris och förtroendeproblem" och Peter Dahlgren, Gunilla Carlsson och Lars Uhlin "Mediernas bevakning av händelserna vid Hallandsåsen, hösten 1997".

Slutligen vill undertecknad rikta ett tack till min kollega på SPF, docent Roland Nordlund, som gjort betydande insatser vid genomförandet av detta projekt. Tack också till Karen Williams som svarat för de engelska översättningarna.

Göran Stütz
Forskningschef, SPF

FÖRFATTARENS FÖRORD

Föreliggande skrift rapporterar om en av fyra delstudier ägnade åt det som kom att kallas förgiftningsskandalen vid tunnelbygget genom Hallandsåsen, hösten 1997. *Medborgarnas* situation har studerats i dels en enkätstudie som ligger till grund för denna skrift, dels en kvalitativ studie redovisad i *Miljöhot och medborgaroro* (Sandberg och Thelander, 1998). Myndigheternas agerande har analyserats i *Hallandsåstunneln som tvistefråga, kris och förtroendeproblem* (Palm, 1998), och *massmediernas bevakning* har granskats i *Mediernas bevakning av händelserna vid Hallandsåsen, hösten 1997* (Dahlgren, Carlsson och Uhlin, 1998).

Som vanligt i den vetenskapliga traditionen har detta arbete genomförts i en kombination av samarbete och akademisk frihet. Samarbetet har gjort det möjligt att genomföra projektet och starkt bidragit till denna rapports eventuella förtjänster. Friheten är nödvändig för att en kreativ process skall kunna äga rum. För goda råd och ett gott samarbete vill jag gärna passa på att varmt tacka de sex medarbetarna, namngivna som författare till rapporterna ovan. Jag vill också rikta ett stort tack till Roland Nordlund och Göran Stütz, båda vid uppdragsgivaren Styrelsen för psykologiskt försvar. De båda har under projektets gång bidragit med ovärderlig rådgivning. Trots all denna hjälp kvarstår tveklöst oklarheter för vilka jag ensam ansvarar.

Det återstår ett par teknikaliteter att redogöra för. Huvudföremålet i projektet har jag, liksom även de flesta massmedier, valt att kalla *Hallandsåsen* i stället för det förmodligen mer korrekta *Hallandsås*. Rapportens titel är vald för att den skall uttrycka en känsla, som återkommer gång efter annan i de många kommentarer lokalbefolkningen givit i enkätundersökningen. Ibland formuleras den tydligt och klart, ibland finns den mellan raderna, under det sagda. Det är känslan eller tron att åsen är ett väsen, som man aldrig skulle givit sig på. Åsen skulle få ha varit i fred, förbli orörd. Titeln är en lätt förvanskning av ett av svaren på frågan: "Vilken var Din första reaktion på nyheten om giftet? Vad tänkte och kände Du?"

"Att ås-jäveln har bitit tillbaka.

Vanmakt över att man inte insett naturens storhet.

Helig ilska över att man t o m förgiftat den."

Peter Arvidson

INLEDNING

OKTOBER 1997. VATTNET I OCH KRING TUNNELBYGGET GENOM HALLANDSÅSEN FÖRGIFTAT.

Torsdagen den 2 oktober 1997 publicerade lokaltidningen Nordvästra Skånes Tidningar nyheten om att vattnet i tunnelbygget genom Hallandsåsen var förgiftat. Entreprenören Skanska informerade dagen därpå Båstad kommun om höga halter av gift i Vadbäcken. Boende i riskområdena varnades för att dricka brunnsvatten. Tågtunneln, som är tänkt som en central del av Västkustbanans nya sträckning, hade lokalt varit ganska omstridd sedan den började byggas fem år tidigare. Men först genom förgiftningsnyheten - främst gestaltad i döda fiskar och lullande kor - nådde tunnelbygget riksomfattande uppmärksamhet. Därpå följde fortsatt intensiv bevakning av massmedierna och starkt engagemang hos både lokalbefolkning och riksförankrade grupper med särskilt intresse för miljö- och demokratifrågor. Båda dessa krafter framtvängde, tillsammans med händelsen i sig, politisk aktivitet på hög nivå. Det förgiftade vattnet blev ett sydsvenskt trauma där främst lokalbefolkningen och massmedierna men också de inblandade aktörerna, politiker och andra, ställde många och oroliga frågor. Kanske kan de sammanfattas i en enda: *Hur kunde det hända?*

Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) tog på sig att vetenskapligt studera aspekter på händelserna relaterade till tre parter: myndigheter, medier och medborgare (Nordlund, 1994 och 1996). Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds Universitet har på SPF:s uppdrag genomfört ett projekt där fyra delstudier undersökt förgiftningshändelserna med utgångspunkt i trepartssynsättet. Följande studier ingår i projektet:

- Lars Palm har granskat myndigheternas agerande i *Hallandsåstunneln som tvistefråga, kris och förtroendeproblem* (Palm, 1998),
- Peter Dahlgren, Gunilla Carlsson och Lars Uhlin har analyserat massmediernas skildring av händelserna i *Mediernas bevakning av händelserna vid Hallandsåsen, hösten 1997* (Dahlgren m fl, 1998),
- Helena Sandberg och Åsa Thelander redovisar omfattande samtalsintervjuer med ett strategiskt urval ur lokalbefolkningen i *Miljöhot och medborgaroro* (Sandberg & Thelander, 1998), och i föreliggande skrift, *”Åsjäveln biter tillbaka”*, rapporteras en enkätstudie av ett representativt stickprov ur lokalbefolkningen (Arvidson, 1998).

STUDIENS ALLMÄNNA UPPLÄGGNING

Studiens syfte och frågeställningar

SPF har under de senaste 25 åren studerat en rad mer eller mindre omfattande störningar i det svenska samhället. Några av dessa händelser är: paniken utlöst av en påhittad nyhetssändning i radio om en kärnkraftsolycka i Barsebäck 1973, snökatastrofen i Skåne 1979, gasolyckan i Karlskoga 1985, Palmemordet 1986, kärnkraftsolyckan i Tjernobyli 1986, gaslarmet i Hammarö 1990, Estonias förlisning 1994 och ammoniakolyckan i Kävlinge 1996. (Se litteraturreferenserna).

Några av de vanligaste frågeställningarna i dessa projekt har rört *aktörer och myndigheters agerande*, ofta ur ett krishanteringsperspektiv med särskilt intresse för informationsaspekter, *mediernas bevakning* av händelsen ifråga, och diverse frågor kring *befolkningen*, bl a hur nyheten om händelsen spritts och hur man sett och svarat på myndigheternas olika sätt att hantera en aktuell kris.

Föreliggande enkätstudie i Hallandsåsprojektet följer den ovan skisserade forskningstraditionen i flera avseenden. Enkätstudien är en *medborgarstudie* med det *primära syftet* att beskriva och analysera lokalbefolkningens *känslor, värderingar och beteenden* i den mån de direkt föranletts av eller påverkats av förgiftningen eller annat som har med tunnelbygget att göra. Av särskilt intresse är sådant som kan bidra till kunskapen om krishantering och kriskommunikation.

Studien är upplagd utifrån fyra delfrågor:

- Hur fick man *beskedet* om förgiftningen och hur reagerade man då?
- Hade förgiftningen och till den hörande händelser några särskilda effekter på lokalbefolkningens *liv och levnadssätt*?
- I vilken mån har lokalbefolkningen blivit *delaktig* i tunnelbygget och projektet Väst kustbanan, och vad anser man om det?
- Har förgiftningen, tunnelbygget och projektet Väst kustbanan påverkat lokalbefolkningens *grundläggande syn på det svenska samhället*?

Tidsaspekter på enkätstudien

Enkätstudien genomfördes i februari-mars 1998 med uppföljning i april-maj, dvs i huvudsak 4-5 månader efter det mest dramatiska skedet i tunnelbygget genom Hallandsåsen, *förgiftningen av vattnet*, som kom till allmänhetens kännedom de första dagarna i oktober 1997. De allra flesta svaren kom under mars månad med enstaka svar in i juni.

Det har alltså gått en ganska lång tid mellan det mest dramatiska skedet i förgiftningshändelserna och besvarandet av enkäten. Den akuta fasen i krisforskningstermer (Jarlbro, 1993), *katastroffasen*, är över sedan länge liksom *rekylfasen* under vilken människor, i den mån det går, återgår till det normala. Enkäten kommer förmodligen in i slutet av *ambivalensfasen* d v s under den del av ett krisförlopp då medborgarna försöker förstå vad som hänt, varför och vem som bär ansvaret för det inträffade.

Fyra månader efter en händelse av förgiftningens art är det rimligt att anta att lokalbefolkningens bild av det inträffade "färdigställts" och att man kommit fram till eller bestämt sig för vilka svaren är på ambivalensfasens frågor. Så en fördel med tidsutdräkten kan sägas vara att händelsens kriskaraktär är över, svaren avlämnas inte längre i affekt och de tillfrågade har fått distans och perspektiv på det inträffade. Men det finns också nackdelar med det förfarande som valts. Precisionen i svaren på detaljfrågor om själva förgiftningshändelsens akuta fas, t ex hur man först fick nyheten och hur man reagerade på den, kan ha gått förlorad kanske särskilt för dem som inte bor i det området och som inte direkt drabbades. Detta kan vara lämpligt att ha i minnet när man studerar rapportens resultat.

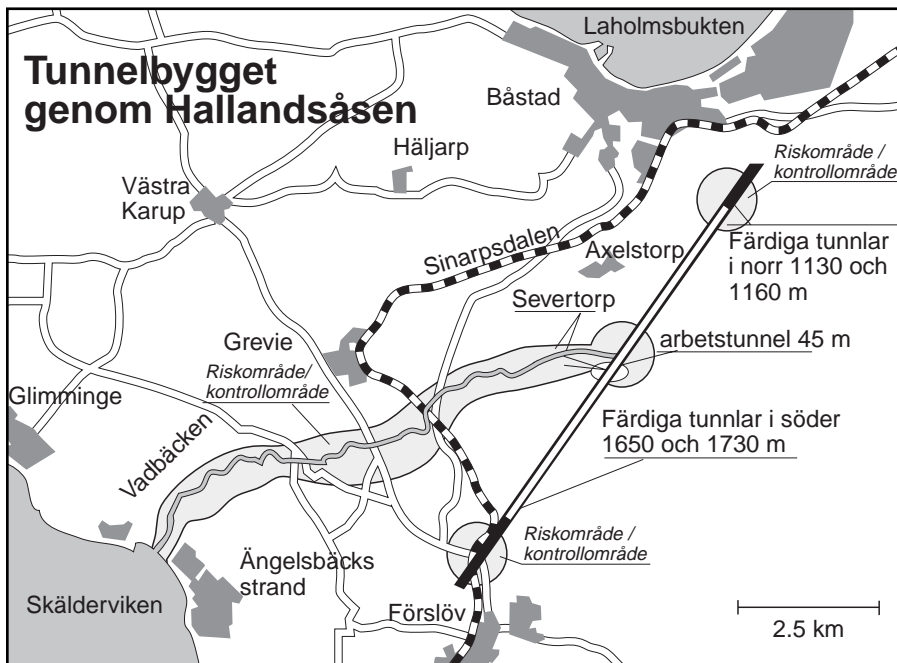
Genomgående studeras också en uppdelning av dem som bor i eller nära riskområdet och som kan betecknas som drabbade, och dem som bor på sådant avstånd att de i varje fall inte i sina hem drabbades av det förgiftade vattnet. Denna indelning motiveras av att man kan förvänta att närheten till och utsattheten för händelserna på Hallandsåsen påverkar bl a synen på informationsinsatsen och informationens innehåll samt hur man upplevt hanteringen av händelsen. Den första gruppen, de drabbade, består av 164 personer medan antalet i den andra är 202.

Urval, bortfall och representativitet

Enkätundersökningen omfattar ett stickprov på 587 personer, som när förgiftningen inträffade var i åldern 16 till 80 år. Samtliga var bosatta i Båstad kommun och de två intilliggande församlingarna i Ängelholms kommun. 366 personer skickade åter fullgott besvarade enkäter, vilket ger en svarsprocent på 62,4%. Det blev slutresultatet efter en påminnelse per brev och en därpå följande telefonuppföljning till dem som då inte hade svarat.

En bortfallsanalys visar att gruppen svarande avviker mycket lite från stickprovet i sin helhet, som i sig genom ett systematiskt urvalsförfarande uppvisar perfekt representativitet gentemot populationen med avseende på ålder och därmed sannolikt även på andra demografiska variabler. Bortfallsanalysen gav följande skillnader mellan de svarande 366 personerna och stickprovets 587:

- Kön:** Kvinnor är överrepresenterade bland de svarande med 3,1%.
- Ålder:** De olika åldersgrupperna avviker från stickprovet med från -1,4% upp till +1,5%.
Avvikelse för respektive åldersgrupper är följande:
-1,4% (16-19 år), -2,4% (20-29 år), +1,3% (60-69 år), +1,5% (70-80 år)
medan övriga åldersgrupper avviker med under 1%.
- Kön & ålder:** Om man kör kön och ålder samman återfinns de största avvikelserna i följande grupper:
-2,6% för unga kvinnor (16-19), +3% för kvinnor 40-49 år,
-2,8% för yngre män (20-29) och +2,4% för äldre män (60-80).
- Bostadsort:** De som tillhör gruppen "Nära", dvs bor i eller nära riskområdet högst 4 km väster om och högst 2 km öster om tunnelns sträckning, är överrepresenterade med negligerbara 0,1% i förhållande till gruppen "På avstånd", som bor väster och i någon mån öster om gruppen Nära. (Riskområdet ligger dels kring tunnelns norra del, dels någon km väster om tunneln ungefär från tunnelns mitt och söder – sydväst ut.)

Källa: Banverket / Runar Thinning

Sammanfattningsvis bör vi kunna anse att de svarande mycket väl representerar populationen. Vid läsningen av resultaten bör man dock, som alltid, vara försiktig när det gäller att tolka små skillnader mellan olika grupper. I enskilda fall bör en skillnad för att kunna generaliseras till populationen i denna undersökning vara på 10 procentenheter eller större. Om en serie jämförelser mellan två grupper visar på mindre skillnader än så, men där alla eller de flesta skillnaderna går i samma riktning, kan även det utgöra underlag för en generalisering.

Rapportens disposition

Rapporten disponeras på följande sätt:

Först tar vi upp vad som hände när förgiftningen blev känd; hur man först fick reda på det som hänt, vad man tänkte, kände, gjorde och på annat sätt reagerade.

Därefter får befolkningen redogöra för hur man på olika sätt ser på förgiftningen, på sänkningen av grundvattnet och på Västkustbaneprojektet med tunnelbygget.

I fjärde delen studeras hur befolkningen upplever att de ansvariga aktörerna informerade om projektet inför dess start, och hur de skötte informationsgivningen kring och efter förgiftningshändelsen.

I det därpå kommande avsnittet tar vi upp tunnelprojektets och förgiftningens konsekvenser i form av synen på och förtroendet för viktiga aktörer

i samhället, och synen på riskerna för liv och hälsa i dagens Sverige. Allra sist i det avsnittet ges utrymme för vad man tror kommer att hända med projektet framöver.

I sjuätte delen diskuteras resultaten och sammanfattas det vi uppfattar som det mest väsentliga.

Rapporten avslutas med en mycket översiktlig sammanfattning som också översatts till engelska.

FÖRGIFTNINGSSKANDALEN

- FÖRSTA BESKEDET OCH REAKTIONERNA

HUR FICK MAN FÖRST REDA PÅ FÖRGIFTNINGEN?

De främsta budbärarna av det första beskedet om det förgiftade vattnet på Hallandsåsen är alla massmediala. En enkel summering visar att praktiskt taget alla, 99%, nåddes av nyheten genom ett eller annat massmedium, men därmed inte sagt att någon av dessa var den *första* källan. En fjärdedel av de tillfrågade svarar med en kombination av medier. Trots att frågan gäller hur man först fick beskedet, och att det i sig borde peka ut endast en väg, är angivandet av en kombination av vägar ett vanligt sätt att svara. Enkätstudien har inte ett sådant underlag att vi närmare kan utreda *varför* man anger flera vägar, om man nu minns fel eller om det finns andra förklaringar. Men vi kan beskriva hur dessa kombinationer ser ut och återkommer till det.

Om vi ser till de enskilda nyhetsmedierna i tabell 2: 1 är det morgontidningarna som når störst andel, 38%. Uppgiften om vilken morgontidning som avses är osäker, många har hoppat över den kompletteringen, men de vanligaste svaren är de båda lokala Nordvästra Skånes Tidning och Helsingborgs Dagblad, och den regionala Sydsvenska Dagbladet. Teves olika nyhetsprogram ger beskedet till en tredjedel, och radion till en fjärdedel. Var femte, 20%, fick beskedet om förgiftningen direkt av en annan person, företrädesvis en familjemedlem eller släkting.

De 3%, som anger att de fått beskedet "På annat sätt", kunde i stor utsträckning i stället ha valt svaret "Någon berättade det för mig". Men några av svaren är verkligen annorlunda och visar på omständigheter som direkt kan knytas till giftet eller dess verkningar. En person svarade: "*Vattnet smakade och luktade konstigt 14 dagar innan.*" och en annan: "*En av Santessons kor hade dött.*" Kanske kan man invända att dessa båda svar knappast kan ha givit något entydigt besked om förgiftningen, men onekligen en stark föraning om den.

I tabell 2: 1 visas hur man fick första beskedet om förgiftningen dels för samtliga i det undersökta området, dels uppdelat i två grupper beroende på hur nära det deklarerade riskområdet man bor. Var man bor har valts som det konkreta uttrycket för hur påtaglig förgiftningsfaran varit. Den aspekten tas upp i många sammanhang i rapporten, så för att inte i onödan försvåra läsningen ges här en enkel beskrivning av hur aspekten hanterats.

Närheten till riskområdet har lett till uppdelningen i de som bor "*Nära*" och de som bor "*På avstånd*" (se karta). De som bor nära finns i eller nära det fastställda riskområdet, vilket blir i ett område högst 2 km öster om tunnelns sträckning och högst 4 km väster om den. Det innefattar bl a Båstads centrum och östra delar och orter som Grevie och Förslöv.

De i kategorin "på avstånd" bor dels på resten av Bjärehalvön väster om kategorin "*Nära*" med bl a Torekov, dels i området öster om det, framförallt i och omkring Ängelholm. I rapporten används ibland beteckningen "*Drabbade*" för dem i kategorin "*Nära*", och "*Icke drabbade*" för dem som bor på avstånd.

Tabell 2: I På vilket sätt fick man första beskedet om förgiftningen?

Vertikal procent.

Källa	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Morgontidning	38	39	38
TV	34	26	41
Radio	25	26	25
Någon berättade	20	24	16
Kvällstidning	2	3	3
På annat sätt	3	4	3
Minns ej	4	4	4
Summa %	126	126	130
Antal personer	(366)	(164)	(202)

Skillnaden mellan dem som bor nära och dem som bor på avstånd från riskområdet återfinns på främst två punkter i frågan om hur de fick första beskedet om förgiftningen. Teve nämns i mycket större utsträckning av dem som bor på avstånd, medan de som bor nära i större utsträckning fått beskedet av att någon berättade det. En enkel tolkning av dessa skillnader säger att händelsens art var sådan att olika nätverk och personliga kontakter aktiverades för de drabbade. Man upplevde att det var både dramatiskt och bråttom. För dem som bor längre bort från händelserna tycks förmedlingen av nyheten ha följt ett mera vanligt mönster för mediekonsumtion. (Jfr Medie-barometern, Nordicom nr 1, 1998.)

Vem fick beskedet och på vilket sätt?

De olika massmedierna har, som väntat utifrån kända mönster för massmedia-användning, nått lite olika kategorier av befolkningen (Hadenius & Weibull, 1993). Något som kan ha haft en avgörande betydelse för både vilket medium som nått fram med nyheten och vem det nått, är när nyheten publicerades. I inledningen anges att den lokala morgontidningen NST var först med nyheten i en artikel den 2 oktober 1997. I själva verket var den regionala teven före genom att redan den 1 oktober meddela att det giftiga tätningsmedlet Rhoca Gil hade stoppats och att man misstänkte läckage. Vi skall inte bortse från dessa tevesända nyhetsmeddelanden men att döma av hur lokalbefolkningen svarat är det ändå så att det är först i och med artikeln i NST som förgiftningsnyheten når ut. De olika mediernas roll i förmedlingen av det första beskedet utredes mer i detalj senare och innan dess skall vi titta på den betydelse några bakgrundsvariabler kan ha haft för den väg beskedet om förgiftningen nått fram på: kön, ålder och socialgrupp.

Dessa bakgrundsvariabler har följande samvariation med det sätt på vilket man först fick beskedet om förgiftningen. Endast mycket tydliga tendenser redovisas.

Morgontidningen (38%) har förmedlat nyheten till alla kategorier i ungefär samma utsträckning, med visst undantag för dem i åldern 20-29 år där i jämförelse med övriga åldersgrupper ovanligt få nåtts på detta sätt.

Teven (34%) har nått en något större andel män än kvinnor och visar i övrigt en u-kurva för åldern, dvs med stora andelar unga och gamla, 43% för dem under 20 år och 47% för dem över 70 men mindre andelar däremellan (16% för dem 40-49 år). Teve har som redan kommenterats i mindre utsträckning varit det medium som berättat om förgiftningen för dem som bor i eller nära riskområdet.

Radion (25%) har nått en större andel kvinnor än män, ganska få under 30 år, och knappast alls några studerande.

En av de övriga vägar som beskedet om förgiftningen vandrat har följande förhållande till bakgrundsvariablerna:

Någon berättade (20%) anges av människor under 40 år. 36% av dem 30-39 år nämner denna väg, vilket är hela 16 procentenheter fler än genomsnittet. Vi påminner om att de som bor nära också har stora andelar här.

Direkt förmedling av nyheten av annan person

Som framgått har 20% angett att de fått första beskedet om förgiftningen direkt genom att någon berättade vad som hänt. Över hälften i denna grupp, vilket innebär 12% av samtliga, har fått nyheten av släktingar i stigande grad med hur nära släktskapet är. Här har vi alltså ett tydligt fall av informationsförmedling i ett etablerat nätverk antingen det är genom privata nätverk bestående av vänner, bekanta eller grannar eller sysselsättningsbunda nätverk med arbets- eller skolkamrater. Som vi redan tagit upp är det här fråga om relativt unga personer, som därmed kanske kan antas vara mer aktiva än genomsnittet och som dessutom bor nära riskområdet, dvs rimligen känner sig mer berörda än övriga.

Tabell 2: 2 Om någon person gav beskedet, vem var då det?

Vertikal procent.

Källa	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Familjemedlem, medlem av hushållet	7	9	5
Nära anhörig, som inte är medlem av hushållet	4	4	4
Vän, bekant, granne	4	7	2
Arbets- eller skolkamrat	4	3	4
Annan släkting	1	1	1
Främmande	0	1	0
Summa % "Muntligen"	20	25	16
Ej muntligen	80	75	84
Summa %	100	100	100
Antal personer	(366)	(164)	(202)

Hur beskedet gått fram på en kombination av vägar

Som framgår av tabell 2: 1 har få, 4%, ingen minnesbild av hur de fick det första beskedet om förgiftningen. Flera anger dock kombinationer av medier trots att beskedet bör ha kommit på en enda väg. Framförallt radion, men också teven och morgontidningen förekommer ofta i kombination med andra medier. För att få en uppfattning om hur olika massmedier kombinerats ges först en sammanställning av när nyheten förmedlades via medierna.

Tabell 2: 3 När artikel eller inslag med information om gift, eller misstanke om gift, första gången publicerades i de olika massmedierna.

Nyhetens huvudinnehåll ges kursivt för de första dagarna.

Källa: Grundmaterialet till och rapporten Dahlgren m fl, 1998.

Onsdag	1 oktober	Regional-teve Sydnytt i SVT2, TV-Skåne och TV-Halland i TV4 (<i>Giftigt tättningsmedel stoppat</i>)
Torsdag	2 oktober	Lokala morgontidningar Nordvästra Skånes Tidningar, Helsingborgs Dagblad Lokal kvällstidning Kvällsposten Regionalradio Radio Halland i P4 Riksteve SVT1, SVT2, TV4 (<i>Kor avlivats, fiskar dött sedan gift läckt ut.</i>)
Fredag	3 oktober	Alla lokala- och regionala tidningar (<i>Gift i vattnet.</i>)
Lör/Sön	4-5 oktober	Riksradion
Måndag	6 oktober	Riksmorgontidningen Dagens Nyheter
Tisdag	7 oktober	Rikskvällstidningen Expressen

Som framgått av tabell 2: 1 är det morgontidningar som nått störst andel av de tillfrågade, 38%. En majoritet bland dessa, 59%, anger inte någon kombination med något annat medium för det första beskedet. Tillsammans med de lokala morgontidningarnas framträdande position i tabell 2: 3 gör dessa data det sannolikt att de 38% verkligen fått det första beskedet av NST eller HD på morgonen den 2 oktober. De övriga 41% av dem som anger att de fått beskedet om förgiftningen i en morgontidning, har svarat att de också fått detta besked från ett eller flera andra massmedier. Störst andel av dem sammankopplar morgontidningen med teve, 49%, och därefter följer radion med 39%.

För dessa mediekombinationer finns två huvudmöjligheter. Den ena är att man sett på regional-teve på onsdagen och följer upp med att läsa morgontidningen på torsdagen. Den andra är att man läser morgontidningen på morgonen eller under dagen torsdagen den 2 oktober och kompletterar med att se på någon av teves nyhetssändningar på kvällen eller lyssnar på Radio Halland under dagen. Det finns inget i materialet som kan avgöra vilken av dessa möjligheter som är den mest sannolika.

Den efter morgontidningar viktigaste källan till första beskedet om förgiftningen är teve, som anges av 34%. 55% av dessa har teve som enda källa medan övriga 45% kombinerar i första hand med morgontidningar, 50%, och i andra hand med radio, 41%. Det är möjligt att man först uppfattar händelsen genom en kvällssändning på teve den 2 oktober och följer upp med att läsa vidare i morgontidningen och lyssna på regionalradion dagen därpå. Det är dock mer sannolikt att i varje fall kombinationen teve-morgontidning ser ut som i resonemanget ovan, dvs äger rum under torsdagen den 2 oktober eller möjligen från onsdagens regional-teve till torsdagens morgontidning. Tevebesked på torsdag kväll och uppföljning i morgontidningen under fredagen är inte lika sannolikt av det skälet att de flesta morgontidningsläsare är abonnenter och att de därför, utom rent undantagsvis, redan haft torsdagens morgontidning tillhands där beskedet ju också fanns.

En fjärdedel av de tillfrågade säger sig ha fått det första beskedet genom radion. Det är det medium, som i det här fallet oftast kombineras med ett annat nyhetsmedium. Mer än hälften av dem som angett radion, 54%, anger också ett annat nyhetsmedium. I de fallen är det i stort sett lika vanligt att det andra mediet är teve, 45%, som en morgontidning, 43%. Utan att veta säkert förefaller det som om det här mest sannolikt är fråga om i ena fallet att morgontidningen kommer före radion, och i andra fallet att radion följs av teven, och att båda kombinationerna äger rum torsdagen den 3 oktober.

En sannolik, men inte alldeles säker, slutsats av en sammanläsning av tabellerna 2: 1 och 2: 3 ger vid handen att det bland massmedierna huvudsakligen var de lokala morgontidningarna som gav beskedet om förgiftningen och att etermedierna spelade en mer kompletterade roll. Om det nu är på detta sättet så är det ovanligt i en krissituation, där de snabbaste etermedierna brukar vara först med nyheten för att lämna till den långsammare pressen att ge djup och bredd åt nyheten. Förklaringen till massmediernas i varje fall i

tidshänseende ombytta roller kan ligga i den omständigheten att förgiftningshändelsen inte går att fånga in och begränsas till att ha ägt rum på en viss plats vid en viss bestämd tidpunkt. Det är snarare så att medierna börjar med att förmedla antydningar till att något inträffat, och först så småningom otvetydigt kan konstatera vad som hänt och att det verkligen hänt. Det är dessutom så att den förgiftning, som blir offentligt känd i början av oktober förblir delvis osäker till den 13 oktober då NST offentliggör att den kemiska grundsubstanten slutligen identifierats. Sannolikt spelar också NSTs goda förankring i bygden en viss roll för lokaltidningens framträdande roll i detta sammanhang.

Nyhetsvägarna för förgiftningshändelsen domineras alltså av massmedier. Besked i ett massmedium följs upp i ett annat. De flesta av dem som fått första beskedet av en annan person tycks däremot ha nöjt sig med den information de fått från denna enda källa. Dessa personer är i hög utsträckning bosatta i eller nära riskområdet och får förväntas vara starkare berörda av det inträffade än de bosatta utanför. Avslutningsvis återges en persons beskrivning av hur hon fick det första beskedet. Det kanske bättre än tabellerna ovan illustrerar hur man stegvis tog emot och tog till sig beskedet.

"[Jag fick beskedet av en] främmande person - under handling av mat i ICA-affären. Jag trodde inte riktigt på det hela, gick hem [och] tittade på text-TV och senare på kvällen alla nyheterna."

I vilken utsträckning kom man att själv aktivt söka information om giftutsläppet?

Drygt en fjärdel sökte själva aktivt vidare information för att få veta mer om giftutsläppet. De största grupperna, 11 respektive 10% av samtliga tillfrågade, sökte information hos en lokal myndighet eller hos "annan". Tre procent sökte information hos byggherren Skanska och två procent från tidningsredaktioner. De drabbade, de som bor i eller nära riskområdet tog i förhållandevis hög utsträckning, 17%, kontakt med en lokal myndighet, vilket knappast är förvånande med tanke på händelsens art.

Tabell 2: 4 Tog du själv kontakt med någon för att få veta mer om förgiftningen? Vertikal procent.

Tog kontakt med	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Lokal myndighet	11	17	6
Annan	10	12	9
Skanska	3	4	2
En tidningsredaktion	2	2	2
Annan myndighet	1	1	1
Radio eller tv	0	0	0
Summa % "Tog själv kontakt"	27	36	20
Tog ingen sådan kontakt	73	64	80
Summa %	100	100	100
Antal personer	(366)	(164)	(202)

Lokal myndighet

En noggrannare titt på var och hur man sökte information ger vid handen att de lokala myndigheter man kontaktade anges som bara kommunen (en tredjedel av dem som sökte information hos en lokal myndighet) eller specifika myndigheter och inrättningar med ord som Miljö eller Hälso i namnet. Flera namnger individer både med och utan koppling till någon myndighet - Bo Wendt, Åsa Larsson - eller särskilda befattningshavare som kommunalrådet. Några anger att de tittade på Båstad kommuns Hemsida på Internet.

Annan

Bakom "annan" döljer sig en brokig skara informationskällor. En stor grupp av dessa är helt enkelt släktingar som förväntas veta lite mer, t ex "min son på åsen". En annan grupp är kolleger, "mer insatta vänner" och grannar. Några anger "berörda odlare". En pratade med "byns klokaste man", men vi får tyvärr inte veta vem det är.

En del av svaren under "annan" innebar att man svarade på andras initiativ genom att delta i informationsmöte, "krismöte i Grevieparken" eller presskonferens. Andra utnyttjade partivänner, lokal branschorganisation och någon privatföretaget Båstads Rör, som ju onekligen hanterar vatten och vattenledningar i sin dagliga verksamhet och som därför kunde tänkas vara insatt i vissa aspekter på vattenförgiftningen.

Skanska

Som framgår av tabell 2: 4 tog några kontakt med Skanska. De skulle kunna utökas med de som hamnat under beteckningen "annan" och som beskrevs som antingen "arbetare vid tunnelbygget" eller "bekant vid tunnelbygget".

Tidningsredaktion

De tidningsredaktioner man ringde för att få veta mer var i första hand NST (Nordvästra Skånes Tidningar), men också SDS (Sydsvenska Dagbladet) och HD (Helsingborgs Dagblad). En uppgav sig ha kontaktat den lokala radiokanalen Radio Kristianstad.

Till detta kan läggas den information, som naturligt följde med på köpet då man vidtog andra typer av åtgärder än att skaffa information. Mer om detta nedan där vi redovisar vad de tillfrågade gjorde som reaktion på beskedet om förgiftningen.

HUR REAGERADE MAN PÅ BESKEDET OM GIFTUTSLÄPPET?

Det brukar vara svårt att få svar på sk öppna frågor i en enkätundersökning. De flesta enkätfrågor är hårt strukturerade och kräver endast ett svars kryss på lämpligt ställe, men i de öppna frågorna får den svarande själv bemöda sig med att formulera sitt svar. Det upplevs ofta som så arbetsamt att många avstår. Mot den bakgrunden har vi ett övertygande mått på att beskedet om förgiftningen väckte kraftiga och bestående reaktioner i det faktum att 90% av de tillfrågade givit ett innehållsrikt svar på frågan: *Vad tänkte och kände du?*

Den öppna frågan var egentligen sammanvävd av tre frågor: *Vilken var Din första reaktion på nyheten om giftet? Vad tänkte och kände Du? Vad gjorde Du?*

De svar som gavs är ofta utförliga, starkt personligt präglade och skildrar en blandning av känslor, tankar och faktiska åtgärder. Även om en spontan tanke varit sakligt inriktad omgärdas den gärna av en känsla: *"Jag blev orolig, tänkte på om det gick att använda vattnet."* I den följande redovisningen har dock, så långt det gått, känslor och tankar separerats från handlingar.

Vad tänkte och kände man?

Bearbetningen av enkätsvararnas uttryck för vad de tänkte och kände har i en första omgång endast hanterat svaren som sådana, utan försök till kvantifiering. Genom upprepade genomläsningar har en övergripande kategorisering skapats. Därefter har svaren kvantifierats genom att varje svars kategoritillhörighet fastställts och antalet svar för varje kategori beräknats. Tidigt i denna process noterades en tydlig distinktion mellan svar som handlar om den svarandes egen person, och dennes allra närmaste, "Jag", och svar som handlar om dem som direkt eller indirekt åstadkommit allt detta, "Dom". Så småningom uppstod genom vidare bearbetning dels olika underkategorier av dessa båda, dels kategorier som ligger utanför dem.

Kategoriseringen av svar redovisas dels övergripande i tabell 2: 5, dels i detalj på de följande sidorna. Varje kategori har givits en etikett, som anger dess innebörd. Kategorin förklaras ytterligare i en sammanhängande text i den detaljerade redovisningen, som dessutom citerar några för varje kategori typiska svar. I de många fall då ett givet svar skulle kunnat föras till fler kategorier har det förts till den som bedömts vara huvudkategorin. Det har ofta inneburit att känslomässiga delar av ett svar fått ge vika för andra inslag. Svarsexemplet, *"Jag blev orolig, tänkte på om det gick att använda vattnet."*, har förts till den av "Jagkategorins" underkategorier, som rubricerats: "Vad kan jag göra? Hur berör det mig?" Det innebär en renodling av svar, som förmedlar känslor.

Därför är många av de svar, som förts till kategorin "Känslor och förnekelse" nästan uteslutande känslouttryck, utan särskild referens, som t ex: "Vanmakt, vrede, oro." Trots denna mycket kraftiga begränsning av känslokategorin upptar den 37% av alla svar. Tillsammans med den mer handlingsinriktade "Vad kan jag göra? Hur berör det mig?" (7%) gör det "Jagkategorierna" till den allra vanligaste med 44% av de svarande. Som framgår av tabell 2: 5 kommer därefter den i övrigt ganska heterogena "Domkategorier", som samlar 28% medan resten av kategorierna hamnar på under tio procent vardera.

Tabell 2: 5 Kategorier av svar på frågan: Vilken var Din första reaktion på nyheten om giftet? Vad tänkte och kände Du? Vertikal procent.

Svarskategori	Samtliga
"Jagkategorier"	44
Känslor och förnekelse	
Vad kan jag göra? Hur berör det mig?	
"Vikategorier"	8
Vad kan vi göra? Hur berör det oss?	
Empati	
"Domkategorier"	28
Lednings- och planeringsinkompetens	
Klantighet, konkret inkompetens	
Information	
Motiven för bygget	
Vad-var-det-jag-sa?	
Pengarna och kapitalet	
Maktlöshet	
"Filosofiska kategorier"	8
Hur kan detta hända i vår tid?	
Ödet	
"Massmediekategorin"	5
Överdrivet	
Övrigt inkl minns ej	7
Summa %	100
Antal personer	(328)

KÄNSLOR OCH FÖRNEKELSE (37%)

Förbannad, rädd och bitter är ord som beskriver känslor i denna kategori. En oförmåga att ta till sig nyheten om förgiftningen hör också hit. Den har tagit sig uttryck i misstro, förnekelse och bagatellisering.

"Blev verkligen heligt förbannad."

"Jag tyckte det var otäckt."

"Bestörtning och ledsnad."

"Det får inte vara sant."

"Det kändes överkligt."

"Herre Gud."

"... fundera på om det lönar sig att bli rädd eller hysterisk - blev rädd."

Hit hör också ett par reaktioner som redovisar helt annorlunda känslor. Det är svårt att riktigt förstå dem. Det får tillsvidare anstå att närmare tolka dessa men de uttrycker onekligen känslor:

"En lycka."

"Jag kände mig lugn."

Kanske betyder dessa båda citat det som tydligare framgår i följande:

"Trodde inte att det var speciellt allvarligt. Tänkte 'skönt, nu kanske bygget avslutas.'"

VAD KAN JAG GÖRA? HUR BERÖR DET MIG? (7%)

Reaktionerna gäller här inte så direkt känslomässiga reaktioner, utan tankar och funderingar kring sakliga omständigheter och praktiska åtgärder. Man undrar t ex om det går att använda vattnet och den egna brunnen till följd av vattenförgiftningen, om den egna hälsan och djuren hotas, om det innebär att huset blir omöjligt att sälja. Man undrar också vilka områden som drabbats och hur man kan se om giftet finns på ens egen mark.

"... tänkte på om det gick att använda vattnet."

"Har vi fått giftet i vår brunn?"

"... Blev orolig både för vår hälsa och våra odlingar."

"... rädd att våra hästar skulle drabbas."

"... tänkte på vår nyborrade brunn, som kostade 60 000 kr 1995."

"Nu blir det omöjligt att sälja huset."

"Undrade om karaktär/symtom av giftet och spridningen."

"Jag bor i Torekov, så jag trodde inte att det skulle drabba mig."

VAD KAN VI GÖRA? HUR BERÖR DET OSS? (4%)

Dessa reaktioner skiljer sig från "vad-kan-jag-göra"-reaktionerna genom att föra fram tankar och funderingar kring åtgärder, som lyfter ut problemen utanför den egna, privata sfären. Reaktionerna koncentreras kring konkreta problem, men man tar sällan upp någon lösning. I tankarnas centrum finns vattnet och hur viktigt det i alla avseenden är för oss.

"... vårt viktigaste livsmedel förgiftat. Hemska tanke."

"Bara det inte drabbar kommunens vattentäkt."

"Bäcken, brunnar, kommunalt vatten? Frågorna var många."

"Att det kunde vara mycket farligt för omgivningen och grundvattnet!"

"Hur påverkar det senare växter och människor?"

"Att det här orsakat enorma skador går inte att komma ifrån, både för miljön, näringslivet, jordbruks o affärsidkare. Hur det ska gå att få tillbaka den här bygdens goda rykte kan nog ingen svara på. ... Rör inte mer vårt vackra Bjäre!"

EMPATI (3%)

Vissa reaktioner i den här kategorin lyser av medkänsla med och omtanke om dem som drabbats av förgiftningen.

"... tänkte mycket på dom som drabbades."

"... medömkan om de drabbade."

"Tänkte på arbetarna i tunneln och folket i närområdet."

"Medkänsla för tunnelbyggarna."

"Stackars lantbrukare, fruktodlare."

"Tyckte synd om Erics bröd och dyl. (Folk ville inte köpa deras varor.)"

INFORMATION (1%)

Några reaktioner efterlyser både specifikt och allmänt mer information om det som inträffat.

"Varför ingen hade fått veta att man använde ett gift att täta med."

"Vem bestämmer hur stort riskområdet är? Vem har kompetens att bedöma grundvattnets väg."

"Jag önskade mer information."

MOTIVEN FÖR BYGGET (2%)

Det som de svarande uppfattat som motivet för hela projektet ifrågasattes på flera sätt.

"Blev förbannad - 8 min åktid att tjäna - flera millioner kronor=skattekronor."

"Började fundera över tunnelbyggets berättigande!"

LEDNINGS- OCH PLANERINGSINKOMPETENS (10%)

Några reaktioner i den här kategorin tycks mer känsloladdade än andra. Reaktionerna ger uttryck för en besvikelse över ledningens allmänna oförmåga att klara ett så stort byggprojekt som detta. Särskilt upprörd är man över hur ledningen nonchalerat den kunskap om åsen som sedan gammalt funnits i bygden. Svaren visar att man upplever att den institutionaliserade, formella utbildningen lyfts fram på erfarenhetskunskapens bekostnad.

"Besvikelse, men inte särskilt förvånad. Beslut fattas gång på gång utan att ha alla fakta. Kunde lyssnat på varnande geologer."

"Vilka usla experter som anlitats."

"Så där ja - tänk om de bestämmande lyssnat på de gamla gubbarna så hade de fått reda på bergets art och allt om vatten."

"Gamla Båstadbor sa när tunneln skulle byggas det går aldrig och nu fick dom ju rätt. Varför trodde ingen på dem?"

"Tänkte på havet. Hur dåligt hela tunnelprojektet har fungerat. Klantigt att dra järnvägen där det inte passar in i naturen."

"Förvåning därför att jag bara en månad tidigare hade hört en föredragning av en ung tekniker med geologisk kompetens från Skanska. Han uppehöll sig vid grundvattensänkningen och problemen att täta läckagen. Han erkände att man nonchalerat vattendomstolens nivåkrav. Men hade man väl tätat så skulle vattennivån återgå till normal nivå. Teknikern använde en liknelse: tunnelbygget var ett badkar där man tillfälligt lyft bort bottenproppen. När den var på plats igen skulle vattnet stiga i badkaret. Men han

erkände att proppen var problemet. Man kunde inte få tätt med sedvanliga metoder. Men han berättade med entusiasm att man nu funnit medlet, ett franskt fabrikat som snabbt torkade och effektivt tätade. Inte ett ord yttrades om att medlet var ett gift. Visste han inte om förhållandet eller förtegg han sanningen? Föredragningen ägde rum i en diskussionsklubb "Pastorns pojkar" som ett femtiotal Bjärebor driver under vår och höst. De som yttrade sig uttryckte just farhågor för grundvattennivån och förvåning över de bristande geologiska insikterna om den förrådiska kvaliteten hos 'urberget' i Hallandsåsen. Det är ju knappast fråga om ett badkar."

KLANTIGHET, KONKRET INKOMPETENS (6%)

Reaktionerna här liknar förstas den förra, men nu är det mera konkreta åtgärder och genomförandet av bygget, som betonas.

"Konstigt att använda tätningsmedel som man inte visste mer om. Fruktansvärt för kringboende."

"Varför använda konstgjorda kemiska tätningsmedel?"

"Okunskap eller ansvarslöshet när det gäller att hantera kemikalier i naturen."

"Jävulskt korkat att använda det tätningsmedlet."

"Tyckte att det var häpnadsväckande att man slarvat så och att man överhuvudtaget använt gift."

"Jävla idioter. Vet de inte vad acneflamid är. Är inte företaget kemikunnigt."

"Att Skanska ej behärskade arbetet."

"Fick liksom en bekräftelse på att tunnelbyggarna inte klarade av uppgifterna. Tidigare hade borren krånglat."

PENGARNA OCH KAPITALET (1%)

En tydlig uppgivenhet finns i några svar, som gör skillnad mellan pengar, som är viktigt och innebär makt, och människor, som inte är viktiga och dessutom maktlösa. Några exempel:

"Pengar går före människor."

"Det är inte klokt, är det sant? Men pengar styr ju allting. Istället för att ta det dyra säkra alternativet."

VAD-VAR-DET-JAG SA? (3%)

I ljust av vad som hänt framträder en "vad-var-det-jag-sa"-kategori. Som framgår av citaten nedan ser vissa det som ett väntat fall i en redan etablerad serie av misslyckanden. Andra har tydligen haft mera specifika förutsägelser om att det skulle "gå snett".

"Varför lär dom sig aldrig?"

"Jaså! Dags nu igen. Att dom aldrig lär sig. Fusk kommer alltid fram."

"Jag tänkte: Jaha, skandalen fortsätter. Jag kände: tomhet."

"Jag var övertygad om att en katastrof skulle ske förr eller senare. Min reaktion var: Jaha, så har det alltså hänt. Men att det skulle handla om gift hade jag inte väntat mig."

"Det bekräftade tanken att hela projektet var j. dåligt förberett."

"Så där ja - tänk om de bestämmande lyssnat på de gamla gubbarna så hade de fått reda på bergets art och om allt vatten."

"Detta bekräftade det värsta tänkbara scenario efter vi anmält skumbildning i bäcken."

MAKTLÖSHET (5%)

En mer allmän variant av "pengarna och kapitalet" tar upp skillnaden mellan de små och de stora i samhället.

"... de stora gör som dom vill."

"Den enskilda människan saknar 'rösträtt'."

"En 75-årig pensionär är och förblir en nolla."

"Överkörd av alla myndigheter."

"Är inte betongpolitiken borta. Har vi inte lärt oss nånting."

"Tänkte att detta var ett verk av högt uppsatta snobbpolitiker."

"Sossarna gör som de behagar, förmyndarskapets makt är stor."

"Vilket vansinne vår bygd utsätts för."

HUR KAN DETTA HÄNDA I VÅR TID? (8%)

De här reaktionerna genomsyras av en misstro och besvikelse över att något sådant kan hända i en tid och i ett samhälle med så mycket kunskap, forskning, utbildning, information och regleringar, krav och mätningar avsedda att skydda människor och natur.

"Är detta möjligt med tanke på den upplysta tid vi lever i, att en sådan katastrof inträffat?"

"Att det var konstigt att sådant kan ske i vårt 'upplysta' samhälle. Oansvarigt av dessa 'ouxna' människor."

"Man trodde inte att en sådan skandal kunde ske i ett modernt samhälle, och dessutom hållas hemligt en tid."

"Om det nu är så ... klantigt när vi snart skriver år 2000."

"Detta är inte sant tänkte jag, inte här i Sverige!"

"Hur kan något sånt hända i Sverige med alla 'undersökningar' och informationer och garantier som görs/finns."

ÖDET (1%)

I kategorin "Ödet" finns samlade några reaktioner som mystifierar det inträffade och som förmodligen inte skulle godkänna rationella förklaringar till förgiftningen.

"Att ås-jäveln har bitit tillbaka. Vanmakt över att man inte insett naturens storhet ..."

"Detta är frukten av människans dåraktiga beslut mot vår natur."

"Det har funnits något tragiskt, ödesförföljt över hela projektet. Tidigare var misslyckandena något komiskt, ett ämne för lokalrevy författare. Nu var det något helt annat."

"En skandal igen?? ' Aldrig får man vara glad, på vintern husförhör, på sommar'n åska.'"

ÖVERDRIVET (5%)

En typ av svar indikerar reaktioner som reagerar mot rapporteringen och skildringen i nyhetsmedierna av händelserna. De tror helt enkelt inte att saker och ting var så illa som de framställdes.

"Tyckte att de överreagerade en aning. Förstorade upp det. De visste för lite för att göra en sån affär av det."

"... media har gjort en höna av en fjäder."

"Sedvanlig journalistöverdrift."

Alla de tankar och känslor, som förmedlas av de många citaten ovan och som skildrar tiden genast efter första beskedet om förgiftningen kan kanske sammanfattas så här:

- 52% tänkte på och uttryckte känslor för *befolkningen* i trakten. Förgiftningen berörde och drabbade i olika skepnader och grader av allvar "oss".
- 28% vände sig mot *Dom*, som i något avseende orsakat förgiftningen. Någon är skyldig och måste ta ett ansvar för det inträffade. Förgiftningen ses som både en hemsk händelse i sig och som en följd av att "dom" i olika avseenden "kört över oss."
- 8% filosoferade kring vår upplysta tid, ödet och naturens hämnd. Förgiftningen aktualiserade frågan om människans övermod och människans ställning och ansvar på jorden.
- 5% menade att massmedierna överdrivit och låter sig därmed egentligen inte beröras av beskedet så som andra svaranden gjort. Praktiskt taget alla tog del av massmediernas skildringar av förgiftningen. En del tog i viss grad avstånd från massmediebilden, kanske för att kunna förtränga och därmed skydda sig själva från det som sades ha inträffat, kanske utifrån tidigare erfarenhet av hur massmedier "fungerar".

En uppdelning av reaktionerna på förgiftningshändelsen efter hur nära riskområdet man bor följer i tabell 2: 6.

**Tabell 2: 6 Vilken var Din första reaktion på nyheten om giftet?
Vad tänkte och kände Du? Vertikal procent.**

Svarskategori	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
"Jagkategorier"	44	51	37
"Vikategorier"	8	5	11
"Domkategorier"	28	26	30
"Filosofiska kategorier"	8	5	11
"Massmediekategorin"	5	1	9
Övrigt inkl minns ej	7	13	2
Summa %	100	101	100
Antal personer	(328)	(156)	(172)

Reaktionerna på förgiftningen påverkas i vissa avseenden av hur nära riskområdet man bor. "Jagkategorierna" är 14 procentenheter större för dem som bor "nära", dvs i eller intill riskområdet, än för övriga. Den allra största delen av denna differens, 11 av de 14 procentenheterna, svarar rena känslouttryckningar och förnekelse för. "Vikategorierna" är dubbelt så stora för dem utanför riskområdet. Dessa båda skillnader kan sammanfattas så att de som inte drabbats direkt av förgiftningen har lyft blicken något och uttrycker en kollektiv beröring på ett eller annat sätt. Detta bör nog ses som ett fullt naturligt förhållande skapat av just frågan om man drabbats eller ej. Det syns särskilt tydligt i att de olika empatiuttryckningarna är dubbelt så vanliga hos dem som bor på vad man får uppfatta som betryggande avstånd från riskområdet.

Vidare har en betydande andel, 9%, av dem som bor på avstånd från händelsen uppfattningen att massmedierna överdrev när de gav den första nyheten om förgiftningen. Motsvarande andel bland dem som bor i eller intill riskområdet är 1%. De filosofiska svaren är också mer frekventa hos dem på avstånd, liksom i någon mån svaren i "Domkategorierna". Slutligen är kategorin "Övrigt" väsentligt större hos dem som bor nära.

Vad gjorde man?

Vad gjorde då den tillfrågade sedan han eller hon fått reda på vad som hänt (tabell 2: 7)? Över 40% svarar på denna öppna fråga och anger att de gjorde något som en direkt reaktion på beskedet om förgiftningen. Svaren har analyserats och kategoriserats analogt med de ovan redovisade reaktionerna avseende tankar och känslor.

En översikt över vad man gjorde ger följande besked:

24% ägnade sig åt att samla in eller bearbeta information om förgiftningen

5% vidtog praktiska åtgärder, som oftast var förknippade med vattnet

28% kan betecknas som aktiva i sin reaktion

64% kan betecknas som passiva, avvaktande, inväntande

Tabell 2: 7 Kategorier av svar på frågan: Vilken var Din första reaktion på nyheten om giftet? Vad gjorde Du? Vertikal procent.

Svarskategori	Samtliga
Samlade information	17
Sökte mer information från inblandade och myndigheter	
Följde massmedia, Skaffade information utan angivande av källa	
Bearbetade information	7
Diskuterade	
Vidtog praktiska åtgärder	5
Åtgärder rörande vatten och livsmedel, Kontaktade kommunen	
Vidtog motåtgärder	2
Demonstrerade och deltog i motrörelsen	

Avvaktade	5
Övrigt	4
Flera olika saker	
Gjorde inget speciellt, minns ej eller svarade ej	60
Summa %	100
Antal personer	(366)

SAMLADE INFORMATION (17%)

17% av samtliga tillfrågade koncentrerade sina åtgärder på att samla mer information om förgiftningen och det fortsatta händelseförloppet. De olika delkategorierna beskrivs i det följande:

Sökte mer information från inblandade och myndigheter

Man kan anta att många kände behov av att skaffa ytterligare information utöver vad man fick veta i det första beskedet, men för att detta behov skulle leda till faktisk aktivitet krävs en eller annan egenskap eller förmåga som inte alla besitter. Det kan vara allt från t ex nyfikenhet men också för att man var särskilt berörd av förgiftningen, att man har sådan kunskap om tunnelbygget och myndigheter att möjligheten att få veta mer är uppenbar och s a s erbjuder sig själv, eller andra skäl. Några av svaren på frågan om vad man gjorde innebär helt enkelt att man sökte efter ytterligare information initierat av något av dessa anförda, eller liknande, skäl.

"Tog reda på mer information via miljönämndens ordförande, som är kompis till mig."

"Ringde kommunen (Åsa Larsson), frågade om vattnet (dricks-) och om Örebäcken var förgiftad."

"Skickade min far som ombud för att bevittna presskonferensen eftersom jag jobbade i ... "

"Tittade på Båstads Hemsida."

Följde massmedierna

Andra nöjde sig med de möjligheter att skaffa vidare information om förgiftningen som massmedia erbjöd och de var många. (Jfr Dahlgren m fl, 1998).

"Läste noggrant i tidning."

"Läsa tidningen noga angående Ängelholms vattenförsörjning."

"... klippte ut och samlade alla tidningsartiklar."

"Försökte följa med i olika program, nyheterna m m"

"Lyssnade vidare."

"Lyssnade mer på nyheter på radio och TV för att följa vad som hänt, för man tror ju knappt det är sant."

"Ökade min bevakning av informationen. Kollade i NST och TV."

"Lyssnade mer på nyheter och dylikt. Man kan ju inte göra något."

"Försökte ta reda på omfånget av skadan. Läste allt som jag kom över och såg på TV."

"Följde noggrant all nyhetsförmedling, klippte ut och samlade alla tidningsartiklar."

Samlade information utan angivande av källa

Ytterligare en grupp informationsökare angav inte hur eller var de sökte informationen, bara att man gjorde det:

"Skaffade information."

"Sökte information på olika sätt."

"Tog reda på varifrån det kunde komma."

"Fortsatte att följa utvecklingen."

BEARBETADE INFORMATION (7%)

Sju procent beskriver att de sökte olika former för att bearbeta den information man fått. Den bearbetningen skedde i diskussion med andra personer.

Diskuterade med andra

Uppenbarligen var meddelandet om förgiftningen ett stort samtalsämne hos lokalbefolkningen. Man kan föreställa sig att samtalen kom till stånd av olika skäl, t ex både av ett faktiskt informationsbehov och ett socialt behov att dela sina reaktioner med andra, att bearbeta det traumatiska tillsammans. Svaren i denna kategori indikerar beteenden som varierar från telefonsamtal med eller från mer utsatta familjemedlemmar, samtal med vem som helst och varhelst man träffade folk, till samtal med specifika personer som man råkade av andra skäl än förgiftningen.

"Pratade med min familj"

"Diskuterade med arbetskamrater, vänner, familjen, folk i affärerna."

"Pratade, pratade och pratade."

"Pratade med personal på 'fritids'. En 'fröken' vars man har fiskodling bekräftade att fiskarna hade dött i deras fiskodling, upptäckt detta på fredagen."

VIDTOG PRAKTISKA ÅTGÄRDER (5%)

Fem procent vidtog praktiska åtgärder av olika slag. En typ av sådana kunde man själv ombesörja och alla berörde vatten och livsmedel. En annan typ av åtgärder krävde insatser av kommunen.

Åtgärder rörande vatten och livsmedel

Innehållet i det första beskedet kopplat till den svarandes bosättning i närheten av tunnelbygget initierade flera konkreta handlingar och vidtagna åtgärder. De berörde så livsnödvändiga faktorer som vatten och mat.

"... sluta dricka vattnet."

"Tog ned dricksvatten från Småland (sommarställe)"

"... köpte vatten på ICA till barnen."

"Ordnade vatten från annat håll."

"Hamstrade 'bordsvatten'."

"Aobeställde kött från djur strax utanför riskområdet."

"Kollade med boende om de visste vad bäcken utanför hette. Var den giftig? Hade vår

hund och katterna förgiftats?"

"Skickade iväg prover på vårt vatten för analys."

Kontaktade kommunen

Det går inte av svaren på just denna fråga att dra några särskilt precisa slutsatser om befolkningens kunskaper om kommunala inrättningar av olika slag, t ex att det finns ett miljökontor eller vad miljöchefen heter. Men som framgår av svaren nedan stod kommunen i centrum för en rad förfrågningar, från en förväntan om råd och anvisningar om vad man skulle göra, – behov av kunskap i specifika ärenden, till en begäran av diverse konkreta åtgärder.

Den kanske något oklara skillnad som föreligger mellan denna svarskategori och svaren i den första kategorin i detta avsnitt, är den att man i den första uttryckligen frågar efter mer information. Här är detta inte direkt uttalat men naturligtvis sker också här en informationsöverföring av delvis allmänt slag, även om det specifika ärendet är något annat, t ex att få brunnsvattnet testat.

"Avvaktade vidare besked från kommunen."

"Kontaktade omedelbart miljökontoren i Ängelholms kommun. Därefter i Båstad kommun."

"Ringde Bo Wendt."

"Ringde snabbt och förhörde mig om det kommunala vattnet."

"Kontaktade Bjärehälsan, försökte få en analys på vattnet."

"Kontaktade kommunen, för att få vår brunn testad."

VIDTOG MOTÅTGÄRDER (2%)

Som framgick tidigare riktades en del av reaktionerna mot "dom". Några tillfrågade rapporterar beteenden som vi kan kalla för motåtgärder mot dessa "dom" dels i form av demonstrationer på flera orter, dels mer långsiktiga aktiviteter.

Demonstrerade och deltog i motrörelsen

Vissa av de svarande vände sin aktivitet emot tunnelbygget och de ansvariga för projektet. Eller så började man arbetet med att återställa det förmodade dåliga rykte trakten skulle komma att få genom förgiftningen.

"Demonstrerade"

"Familjen gick även i demonstrationen i Båstad."

"Vad gör en gräsrot? - Sällar sig till de övriga rötterna."

"Ackrediterade mig som journalist/filmare hos Båstad kommuns presskonferenser."

"... engagerade mig i arbetet för att skydda turismnäringen."

AVVAKTADE (5%)

En kanske naturlig och i krissammanhang förmodligen ganska vanlig avvaktande hållning kan utläsas ur en del svar. Vissa av dem aviserar en avvaktande hållning, en väntan på besked, som senare skulle kunna utlösa en aktivitet. Andra svarar att de inte gjorde något alls, eller "inget särskilt". Det placerar dem i samma grupp som sannolikt en hel del av dem som inte svarat alls på frågan också skulle legat i om de bara svarat. De som tas upp här har alltså faktiskt givit svaret "Inget särskilt" eller svar av den typen, vilket innebär att de i alla fall reflekterat över frågan: Vad gjorde du?

"Tog det lugnt och avvaktade."

"Ingenting särskilt"

"Inget, bor för långt ifrån."

"Ingenting. Man blev chockad och handlingsförlamad."

"Svor"

"Levde vidare som vanligt."

ÖVRIGT (4%)

I denna svarskategori finns flera mycket olika typer av svar, men i första hand sådana som kombinerar ett antal av de redan behandlade kategorierna. Exempel här är:

"Pratade med grannar, gick på Sievert Öholm, deltog i demonstration, ringde Båstad kommun och bad om kontroll av vår brunn som Banverket nyss borrar."

"Jag ringde inte eftersom det var fred. em. Talade med en berörd markägare och efter en tid med några berörda barn. Läste allt i NST, all inf. på arbetet, Bå hemsida."

"Personlig oro för att förgiftningen skulle påverka Båstad kommuns vattentäkter. Tänkte ringa kommunen men ortstidningen NST lämnade snabbt och klart besked i frågan."

En kort summering av vad lokalbefolkningen gjorde, som en mer eller mindre direkt reaktion på beskedet om förgiftningen, ger vad man kan uppfatta som en tudelning. En grupp aktiverade sig, sökte mera information, bearbetade den de fått, vidtog praktiska åtgärder och vände sig i motåtgärder mot det som hänt och de ansvariga för det. En annan grupp avvaktade, förblev passiv och ställde sig utanför skeendet.

Det ligger nära till hands att anta att skiljelinjen mellan aktivitet och passivitet sammanfaller med den man kan dra mellan drabbade och icke drabbade orsbor. I nästa avsnitt redovisas några resultat som stöder den hypotesen, men som också visar att frågan om man aktiverats av beskedet inte nödvändigtvis sammanfaller med den geografiska närheten.

Vad gjorde de som bor i eller nära riskområdet?

En uppdelning av de tillfrågade efter hur nära man bor riskområdet ger en skillnad med avseende på vidtagna åtgärder på tre punkter. På alla tre är det de som bor nära som har markerat större svarsandelar:

49% av de som bor i eller intill riskområdet rapporterar någon åtgärd mot
29% bland dem som bor längre bort

11% av de som bor i eller intill riskområdet vidtog en praktisk åtgärd mot
2% bland dem som bor längre bort

8% av de som bor i eller intill riskområdet anger en kombination av åtgärder
mot 1% bland dem som bor längre bort

Det ovan sagda visar det förväntade, nämligen att de som drabbats varit i en situation som lett till en större aktivitet än vad fallet varit med dem, som bor på avstånd från händelsen och som drabbats, om alls, i mindre utsträckning. Men resultaten visar också att andra faktorer, sannolikt personbetingade, måste till för att förklara hur man reagerat på den omskakande händelse, som förgiftningsnyheten innebär.

PÅ VILKET SÄTT OCH I VILKEN UTSTRÄCKNING ANSER MAN SIG HA BLIVIT PÅVERKAD AV FÖRGIFTNINGSHÄNDELSEN?

Hur många har påverkats och på vilket sätt?

En knapp tredjedel, 30%, anser sig ha påverkats av förgiftningen och dess följder (tabell 2: 8). Bland dem som påverkats väljer 22%, och de utgör drygt 6% av hela stickprovet, att svara med skalvärdena "9" eller "10" på frågan om hur allvarlig de anser denna påverkan vara (tabell 2: 9). Skalan går från värdet 0, som indikerar "ingen alls påverkan" till 10, som står för "extremt allvarlig påverkan". Redan vid svaret 1 föreligger således en viss, smärre påverkan som alltså inte funnits om förgiftningen inte ägt rum. Innan vi går vidare skall vi redovisa svaren på den öppna frågan om *på vilket sätt* man påverkats, om alls.

Bearbetning av de svar, som givits på den öppna frågan om och i så fall hur man påverkats av förgiftningen har skett i två omgångar. Först har en sedvanlig kvalitativ bearbetning resulterat i de kategorier som visas i tabell 2: 8, och därefter har andelen svarande per kategori kvantitativt beräknats. Det är på sin plats att påpeka, att kodningen av de enskilda svaren var ovanligt besvärlig, eftersom de ofta tog upp flera typer av påverkan. En mindre del av svaren kodades därför i flera kategorier, men en kritisk granskning av kodningen visar att delsvar av mer abstrakt karaktär blivit underrepresenterade. Det gäller delvis "Brist på förtroende för samhällets företrädare", men främst sådana kategorier som "Naturen och Moder Jord" och "Hemmet, Barnen, Framtiden". På grund av dessa svårigheter bör procenttal som givits för de olika kategorierna mer ses som indikationer än absoluta sanningar.

Som framgår anses *hälsan* ha påverkats negativt av 40% bland dem, som ansett sig påverkade av förgiftningen. En fjärdedel framhäver förgiftningens negativa betydelse för den egna eller hushållets *ekonomi*. 15% redovisar olika praktiska bekymmer med *vattnet* och ungefär lika många den *brist på förtroende* för myndigheter, företag och samhälle som blivit följden av förgiftningen. En tiondel beskriver sitt djupt kända bekymmer för *naturen* och för sin och sina barns "*plats på jorden*".

Sen skall vi notera att det förekommer en påverkan som man rimligen bör beteckna som positiv, nämligen en genom förgiftningen uppkommen insikt om dels hur viktig *miljön* är, dels att man måste *engagera* sig i viktiga samhällsfrågor och inte passivt stå vid sidan och se på.

Närheten till riskområdet visar sig, naturligt nog, betyda en del för hur man upplever sig ha blivit påverkad av förgiftningen.

Först kan vi konstatera att 55% av dem, som påverkats bor i eller nära riskområdet och följaktligen 45% utanför. Den skillnaden får väl snarast betraktas som liten, dvs förgiftningens inverkan har skett långt utanför det faktiska förgiftningsområdet.

Vid den fortsatta jämförelsen hur påverkan skett nära riskområdet respektive på avstånd från detta bör man komma ihåg att det rör sig om relativt få människor, 60 respektive 50. Därför skall endast de mer markanta skillnaderna mellan grupperna beaktas.

Hälsan har påverkat dubbelt så stor andel av gruppen i eller intill riskområdet, 52%, som i gruppen på avstånd från detta, 26%. Det är den ospecificerade *oron*, som anges av de flesta; den rent *fysiska* ohälsan har bara drabbat dem i eller intill riskområdet.

I övrigt kan man notera att den påverkan, som har med *vattnet* att göra inte alls är begränsad till riskområdet. De boende på avstånd har t o m större andel som anser sig påverkats i det avseendet. Återigen kan detta vara en skillnad som delvis skapats av den besvärliga kodningen. Det kan vara så att för de boende i eller intill riskområdet har aspekter på "vattnet" klätts i utsagor laddade med andra aspekter och därför förts till andra kategorier. Vad vi kan säga är att de alldeles specifika utsagorna om vattnet ger den här skillnaden och att det riktigt intressanta därvidlag är att bekymren för vattnet inte alls begränsas av en sådan åtgärd, som att avgränsa ett riskområde. Att dra gränsen för risken är alltså inte detsamma som att dra gränsen för oron.

De boende på avstånd från riskområdet har rapporterat en något mer omfattande påverkan i de mera filosofiska kategorierna, "Naturen och Moder Jord", "Hemmet, Barnen och Framtiden", samt den positiva "Ökat miljömedvetande och samhällsengagemang". Det är som sagt en liten grupp och små skillnader men i alla tre fallen pekar det åt samma håll.

Tabell 2: 8 "Anser Du att Du, eller din familj, på något sätt har påverkats av förgiftningen eller dess följder?"

Ja-svaren på den öppna frågan grupperade efter bearbetning och i vertikal procent. Några svar har placerats i flera kategorier, vilket medför att procentsumman överstiger 100.

	Samtliga som		
NEGATIV PÅVERKAN:	påverkats	Bor nära	Bor på avstånd
Hälsan	40	52	26
- ospecificerad oro	20	25	14
- psykiskt	10	12	8
- socialt	5	7	4
- fysiskt	5	8	0
Ekonomi	25	25	26
Vattnet	15	12	20
Brist på förtroende för samhällets företrädare	16	15	18
Naturen och Moder Jord	5	3	8
Hemmet, barnen, framtiden	5	3	6
Summa % / "Negativ påverkan":	106	110	104
POSITIV PÅVERKAN:			
Ökat miljömedvetande och samhällsengagemang	3	0	6
Ökad sysselsättning	1	2	0
Summa % / "Positiv påverkan":	110	112	110
Antal svarande:	(110)	(60)	(50)
Andel som påverkats:	30	37	25

HÄLSAN (40%)

Den största kategorin har på olika sätt uttryckt att hälsan påverkats av händelserna. Var femte av de påverkade hyser allmän oro utan specifik koppling till något av det som övriga kategorier tar upp, var tionde har påverkats psykiskt, 5% socialt och lika många säger sig ha fått direkta fysiska skador av förgiftningen.

Ospecificerad oro

"... mellan oro och stor känsla för de närmast drabbade. Tänker ofta på hur det hade gått om inte några kor dött."

"Man har oroat sig för alla vänner och bekanta som bor nära"

Psykiskt

"... psykiskt jobbigt att se sina föräldrar bli förgiftade och illa behandlade av kommunen, Skanska, Bjärehälsan."

"Psykiskt. Man tänker på människans dumhet och att man inte kan låta något vara i fred ens djupt in i Hallandsåsen."

"Psykiskt, besöker inte näringsidkare i trakten längre."

Socialt

"Vi hade goda vänner från en annan del av landet som ej ville besöka oss under den kritiska tiden."

"Vår störste son ville inte vara med på scoutläger inom detta område pga ev. 'gifter'."

Fysiskt

"Diarré, klåda, utslag. ..."

"Min dotter badade i Vadbäcken och fick eksem över hela kroppen, vilka nu är kvar som eksemfläckar. Framtida men vet man ej."

"Av vår oro fick min fru psoriasis som slog upp över hela kroppen och fick behandlas under lång tid med ljusanalys på hudmottagningen. Detta på grund av oro och stress."

"Barnen har acrylamid i blodet. Skall till Malmö för vidare undersökning. Rädd för nervskador."

EKONOMIN (25%)

Den nästa största kategorin berör de ekonomiska konsekvenser förgiftningen säges ha haft. De två tyngsta av dessa är dels sjunkande fastighetspriser och befarade svårigheter att överhuvudtaget sälja sitt hus, dels jordbrukares och odlares förstörda skördar och problem att avyttra det som inte blivit förgiftat.

"... hela gårdens areal inom riskområdet ... vi blev tvungna att slakta djuren och ingen vill köpa våra produkter."

"Vi har fått en kraftig nedgång i gårdsbutiksförsäljningen."

"Frukt och grönsaker som kommer från Bjärehalvön är bojkottade av risker för giftet i tunneln."

"Det kom inga turister så vi förlorade mycket pengar i vår rörelse. Vi gick i konkurs."

"Stämningen bland de drabbade av vilka flera är mina kunder, är dålig. De mår inte bra. Det gör deras företag dåliga." (Svar från redovisningskonsult.)

"Vår gård har sannolikt sjunkit i värde."

"Mitt hus går ej att sälja så nu får jag pendla 20 mil till arbetet enkel väg."

"Vår 'faster' har ett hus i Hemmeslöv ej långt från norra ingången. Skorstenen har spruckit vid sprängningar, men hon fick ingen ersättning (cirka 10.000 kr kostade 'kalaset'). Vi fick vid förgiftningen köra vatten till henne, en biltur på 5 mil."

VATTNET (15%)

15% av de påverkade tog upp sitt nya förhållande till vatten. Det har flera infallsvinklar, vilket framgår av citaten nedan:

"Köpte omgående Ramlösa. Vågade ej dricka kommunalt vatten."

"Blev ängslig då jag hade druckit mycket kranvatten under den varma sommaren 1997."

"Vi har fått grumligare vatten."

".. undrat om mätvärdena på vattnet som gjordes verkligen stämde ... "

"Vi kan inte utesluta att giftigt vatten förs ut i Skälderviken, som är en reproduktionsplats för attraktiva fisksorter (flundra, torsk m m)."

BRIST PÅ FÖRTROENDE FÖR SAMHÄLLETS FÖRETRÄDARE (16%)

En knapp sjättedel av dem som påverkats, 16%, lyfter fram en känsla av maktlöshet, en misstro mot experter, brist på förtroende och besvikelse på samhällets företrädare, som låtit detta ske. Några av dessa lyder så här:

"Man kan inte lita på vad de säger för de ljuger och skyller på varandra. Man vet ju inte säkert om giftet är borta."

"Misstron mot experter har ökat."

"Myndigheter kan göra vad dom vill till vilket pris som helst. Man känner sig maktlös som aldrig förr."

"Lita aldrig på någon' - framförallt inte myndigheter. ... Vi känns utnyttjade."

"Tilltron är borta. Detta att inte lyssna på de gamla i bygden och deras erfarenheter. Överkörda är vi."

"Har blivit fundersam. När kommer nästa larm om att det ofarliga blivit farligt."

NATUREN OCH MODER JORD (5%)

Flera tankar går till naturen och människors tidigare harmoniska förhållande till Moder Jord. Man är rädd att det nu allvarligt rubbats, kanske för alltid.

"Man är orolig för naturen på och runt Hallandsåsen."

"... Hallandsåsen gråter."

"Oro över miljön i allmänhet."

"Innehar jaktmark i området, som påverkades."

"Åsen som rekreationsområde känns mindre attraktiv."

"Jag tycker synd om dessa duktiga och rejäla människor som troget i alla år odlat sina grönsaker, skött om sina djur och vårdat det vilda, rådjur m m "

HEMMET, BARNEN, FRAMTIDEN (5%)

Det sista citatet ovan har mycket gemensamt med svaren, som placerats i kategorin "Hemmet, Barnen, Framtiden". Det som är gemensamt för dessa svar är en känsla av att förutsättningarna för det goda, trygga liv man länge slitit för att åstadkomma och vars mening legat i att det skall föras vidare till nästa generation, allvarligt skadats; kanske utan möjlighet att repareras.

"Vi kände det som en krigssituation. Saker händer som man ej kan påverka. Man lyssnar och ser oroligt på nyheterna. Varje nyhet blir viktig, ungefär som man tänker sig Tele[verkets] info 'Om kriget kommer'. Man känner sig maktlös."

"... genomgått en krissituation. Kände att nu har dom förstört vår hemmiljö. Tänkte mycket på våra barn 7 och 10 år gamla. Vad tänker dom, vad skall dom tro, vill dom bo kvar."

"Min dotter har varit mycket orolig. Vägrade dricka vatten m m "

"Barnen har också känslomässigt blivit väldigt engagerade då deras klasskamrater varit drabbade direkt. Mycken oro och många frågor."

ÖKAT MILJÖMEDVETANDE OCH SAMHÄLLSENGAGEMANG (3%)

Några svar redovisar något som de själva framställer som en positiv utveckling föranledd av förgiftningshändelsen. De tar upp en ökad medvetenhet om miljöns sårbarhet och betydelse respektive att vi måste engagera oss i viktiga samhällsfrågor och inte passivt stå vid sidan och se på det som händer.

"Vi har börjat tänka mer på miljön."

"Vi talar mycket mer om gifter och dess verkan och risker."

"Vi inser hur viktigt det är med miljön, att vi alla vårdar miljön."

"Börjat tänkt att det är tid att engagera sig mer i samhället, ej bara vänta och se."

ÖKAD SYSSELSÄTTNING (1%)

En typ av påverkan, som placerats bland de positiva effekterna av förgiftningen, är den ökade sysselsättning som en person rapporterar. Det är en kategorisering som i detta sammanhang förstås är moraliskt tveksam och det vore frestande att glömma just det här svaret. Men det skulle vara att hantera materialet fel. Den svarande tycks haft egna funderingar om det inträffade, vilket bl a syns i svaret "0" på frågan om hur allvarligt han påverkats av händelsen.

"Skapat sysselsättning till vårt företag"

En knapp tredjedel av befolkningen i Bjärebygden anser sig påverkade av förgiftningen och dess följder. Eftersom det rörde sig om förgiftat vatten som kanske hade druckits av både människa och djur och som använts för att bevattna odlingar av frukt, grönsaker och spannmål, är det naturligt att hälsoaspekter är i centrum för den upplevda påverkan man rapporterar. Hälsan och vattnet är också främsta föremål för den påverkan som kanske hälften av de tillfrågade rapporterar. Ett steg bort från denna direkta påverkan kommer så påverkan av ekonomin, som ett resultat förstörda skördar, slaktade djur, uthälld mjölk etc. Ytterligare ett steg bort från förgiftningens omedelbara påverkan finner vi en, i varje fall antagen, påverkan av långsiktigt slag på ekonomin (fallande huspriser), ett försämrat förtroende för samhällets företrädare och en tveksamhet inför möjligheten att fortsätta leva ett gott liv på Hallandsåsen. Det finns anledning att anta att vissa av dessa typer av negativ påverkan kommer att minska med tiden och att saker och ting så småningom kommer att återgå till vad man kan uppfatta som det normala. Samtidigt skall vi komma ihåg att åtminstone vissa slag av den påverkan man här rapporterar om tycks leva kvar flera månader efter förgiftningen. Minnesbilden av det inträffade är fortfarande stark (se tabell 2: 9), vilket gör att en normalisering av förhållandena delvis kan komma att bli ytlig. Vid en ny händelse av liknande slag kan gamla otrevliga minnen väckas till liv och bygga på de reaktioner denna eventuella nya händelse skapar.

Hur allvarlig anser man att denna påverkan har varit?

Av tabell 2: 9 kan man läsa ut den grad av påverkan de som anser sig påverkade av förgiftning upplevt. Två tredjedelar rapporterar en påverkansgrad på minst 5 i den använda skalan från 0 till 10.

Tabell 2: 9 Om du anser att du, eller din familj, påverkats av förgiftningen och dess följder, hur allvarligt anser Du att Du, eller din familj, påverkats? Svaren angivna på en skala från 0="Ingen alls påverkan" till 10="Extremt allvarlig påverkan". Horisontell procent. Medelvärde.

	0	1-2	3-4	5-6	7	8	9	10	Summa%	M
Alla svarande	0	17	16	29	7	9	1	22	101 (105)	5,8
Nära	0	18	15	29	6	7	2	24	101 (55)	5,8
På avstånd	0	18	16	28	8	10	0	20	100 (50)	5,7

Medelvärdena i tabellen ligger någonstans i mitten av den tänkta skalan. Det bör nog uppfattas som en ganska stark upplevd påverkan eftersom redan skalvärdet 1 innebär en viss påverkan, som inte hade funnits om förgiftningen inte ägt rum. Kraften i den påverkan man upplevt kan sedan avläsas i att 22% av dem som upplevt någon påverkan väljer det allra högsta värdet på skalan. Den gruppen utgör 6% av alla tillfrågade.

Av medelvärdena framgår att det inte är någon skillnad att tala om beroende på om man bor nära eller längre bort ifrån riskområdet. Graden av allvar i den påverkan man upplevt är i stort sett den samma. Möjligen kan man fästa ett visst avseende vid att 26% av kategorin "Nära" väljer de två högsta påverkansgraderna, att jämföra med en något mindre andel, 20%, för kategorin "På avstånd".

En knapp tredjedel av dem som påverkats anger graden av påverkan till någon av de tre högsta värdena. Denna grupp, som utgör 9% av hela stickprovet, har en något avvikande åsikt om hur de påverkats om man jämför dem med samtliga som påverkats.

Sålunda finner man att en dryg tredjedel bland dessa starkt påverkade personer nämnt att de påverkats till det sämre genom ett rubbat *Förtroendet för samhälls företrädare*. Därefter följer *Hälsan*, 26%, *Ekonomi*, 23%, *Vattnet*, 13%, och den positiva kategori, som visar på *Ökat miljömedvetande och samhällsengagemang*, 3%.

Om man så bara tittar på gruppen med det allra högsta värdet, extremt allvarlig påverkan, finner vi att tre påverkanskategorier dominerar: besvikelsen på samhälle och myndigheter; hälsan; och det ökade miljömedvetandet. Särskilt den sista kategorin är intressant. Det gäller visserligen endast en liten grupp, men kanske upplever dessa personer en väckseliknande förändring i sitt miljöengagemang.

"Vi inser hur viktigt det är med miljön, att vi alla vårdar miljön."

Ändrat levnadssätt och frågan om man vill flytta från trakten

Ungefär var sjätte person, 17%, anger att de eller deras familj ändrat sitt sätt att leva som en följd av förgiftningen (tabell 2: 10).

Tabell 2: 10 Kom Du, eller Din familj, att ändra på något i ditt (ert) sätt att leva som en följd av förgiftningen? Vertikal procent.

	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Ja	17	25	11
Nej	83	75	89
Summa %	100	100	100
Antal personer	(366)	(164)	(202)

De som ändrat sitt levnadssätt är, som väntat, i mycket stor utsträckning sådana som bor i eller nära det skadade området. Det ändrade levnadssättet får nog i första hand antas vara för en begränsad tid. Ibland uttrycker man det direkt så: *"Vi slutade använda vatten som måltidsdryck en tid."* Men vissa svar - kanske för en tredjedel av denna grupp - verkar peka på ändringar för alltid: *"Tänker mer på att spara naturens tillgångar, återanvända m m."*

En stor majoritet, 70% av dem med ändrat levnadssätt, har ändrat sina vattenvanor. För de allra flesta innebär det att man inte dricker annat än "köpevattnet". Det rör sig då om kanske en sjättedel av dem som bor i eller nära riskområdet:

*"dricker fortfarande ej av det kommunala vattnet",
"får köpa allt dricksvatten och matlagningsvattnet för 6.600 kr/m³",
"dricker ej vatten numera"*

Och någon raljerar om byggarnas vattenslöseri, både vad avser förgiftning och grundvattnet:

"Vi kommer att slösa mer med vatten, för kan dom så kan vi!"

En mindre grupp, 17% av dem som anmäler ändrade levnadssätt, vilket blir 3% av samtliga, tar upp hanterandet av frukt, grönsaker och vissa andra livsmedel.

*"Har slutat köpa grönsaker och frukt som vi misstänker kommer från området i Bjäre."
"Det finns en del gårdsaffärer i trakten av Vadbäcken, t ex pumpaförsäljning. Vi handlar ej där nu."*

"Observanta på köp av livsmedel."

"Ingen lax från våra bäckar."

En liten grupp, som utgör en tiondel av dem som ändrat levnadssätt, eller 2% av alla, rapporterar ett större miljömedvetande omsatt i praktik liksom ett större samhällsengagemang än tidigare.

"Vi källsorterar och komposterar mer, pratar mer om allt, handlar mer miljömärkt."

"Ett större miljöengagemang och större miljömedvetande."

"Följer med bättre i samhällsdebatten. Läser och lyssnar mer."

Ytterligare några har ändrat sitt liv på ett ovanligt, men för den drabbade radikalt sätt. En säger sig vara "mycket fattigare", en annan "Får gå och sola solarium för att bli av med klådan.", en tredje har bestämt sig för att flytta.

Jämförelsen mellan dem som bor nära och dem som bor på avstånd från riskområdet ger några intressanta skillnader. Den vanligaste och mycket påtagliga förändring som skett i förhållandet till vattnet är visserligen vanligare om man bor nära eller i riskområdet, men över hälften av dem som bor utanför riskområdet och som ändrat sina levnadsvanor har ändrat just sina vattenvanor. Dessutom har en fjärdedel av dem utanför ändrat sitt förhållande till frukt, grönsaker och vissa andra livsmedel. Det här tyder på en osäkerhet i förhållande till myndigheternas sätt att fastställa risker och deras meddelande om riskers upphörande.

"Man vet ju inte säkert om giftet är borta."

"Vem bestämmer hur stort riskområdet är? Vem har kompetens att bedöma grundvattnets väg."

De resultat, som redovisats i detta avsnitt stöds av det kvalitativa delprojektet (Sandberg & Thelander, 1998). De ändrade kostvanorna har en direkt parallell i en studie efter olyckan i kärnkraftverket i Tjernobyl (Stütz, 1987).

Frågan om man skall flytta från trakten har diskuterats av 7%. Diskussionen har alltså funnits där, men bara någon enstaka hade definitivt bestämt sig för att flytta vid besvarandet av enkäten. En något större andel bland dem som bor i eller nära riskområdet har diskuterat att flytta.

Tabell 2: I I Har Du, eller Din familj, funderat på att flytta på grund av förgiftningen eller något som har med den att göra?
Vertikal procent.

	Samtliga	Bor nära
Nej, inte alls	94	89
Ja, men det har bara blivit lite löst prat	4	7
Ja, vi har pratat ganska allvarligt	2	3
Ja, vi har bestämt oss	1	1
Ja, vi har flyttat	0	0
Summa % "Ja"	7	11
Summa %	100	100
Antal svarande	(366)	(164)

SYNEN PÅ FÖRGIFTNINGEN, GRUNDTVATTNET & TUNNELBYGGET

HUR SER MAN PÅ FÖRGIFTNINGEN IDAG, MER ÄN FYRA MÅNADER EFTER UPPTÄCKTEN?

Det är ingen tvekan om att förgiftningshändelsen vållat mycket starka och också bestående känslor hos stora delar av befolkningen på och kring Hallandsåsen. Det framgår av svaren på en fråga där man ombads att på en sjugradig s k Osgoodskala beskriva sitt sätt att "idag, fyra månader efter upptäckten" se på förgiftningen. (I själva verket hade det gått upp till 6 månader för de allra flesta av svararna.) Osgoodskalan har motsatta ordpar, som ytterlighetsvärden, t ex ordparen *ofarlig-farlig*, *brottslig-obrottslig*, *väntad-övertäckande*; händelsen skall placeras in på en tänkt skala med dessa beskrivningar som yttervärden.

Ortsbefolkningens starka reaktioner framgår av hur många som valde det högsta värdet 7, på skalan 1-7, när de skulle ge sin syn på förgiftningen.

Tabell 3: I De mest framträdande resultaten av en Osgoodmätning av befolkningens syn på förgiftningen. Procent.

Uppfattning	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Något som absolut inte får hända	82	84	81
Farligt	68	68	69
En katastrof	58	59	57
Brottsligt	56	63	52
Övertäckande	50	54	48

En mer detaljerad framställning ges i tabell 3: 2, där de ovan utvalda omdömena blir ännu tydligare om man ser på de andelar som valt respektive motpol. Tre av dem, *ofarlig* (1%), *en bagatell* (1%), och *något man får räkna med nuförtiden* (3%) ges nästan negligerbara andelar. *Obrottslig* ges en liten, men ändå noterbar andel, 8%, och *väntad* ytterligare en något större, 11%. Att döma av de tillfrågades sidokommentarer kan åtminstone två av dimensionerna uppfattas som moraliskt laddade. En del av dem som svarat *väntad* tycks ha menat något i stil med att en sådan här händelse kan inträffa när man arbetar med avancerad teknik under pressade förhållanden. Det är en risk man får ta. Andra redovisar en stor skepsis till de inblandades kompetens och tycks med svaret *väntad* vilja uttrycka en känsla av uppgivenhet, ungefär som att det bara kan gå åt skogen när "klantskallar" släpps lösa.

Ungefär samma resonemang kan föras kring omdömet *något man får räkna med nuförtiden*, men det verkar ha tolkats mera som *något som är OK om det inträffar*. De flesta håller inte med om det och ger svaret den mycket låga andelen 3%. Skillnaden i tolkningen av dessa båda omdömen kan förstås både utifrån deras respektive motpoler och ordparens ordning på enkäten där *något man får räkna med nuförtiden* - *något som absolut inte får hända* ligger sist. Kanske har de svarande klarat av den moraliska dimension redan innan de kommer till det sista ordparet.

Vad gäller massmediernas bevakning av händelserna förefaller det som om möjligheten att vara särskilt kritisk finns i Hallandsåsfallet på ett sätt som är ganska ovanligt. Särskilt de som drabbats har haft fler källor till information än tidningar, radio och tv och har därför åtminstone i viss mån kunnat värdera massmediernas skildringar (Jfr Palm, 1998 och Dahlgren m fl, 1998). Därför är de svarandes omdöme om massmediernas sätt att bevaka och skildra förgiftningshändelsen och allt som hänger ihop med tunnelbygget av särskilt intresse.

Som framgår av tabellerna 3: 2 och 3: 3 ligger värdet för massmedierna i mitten av den tänkta skalan, vilket kan tolkas som om merparten av de tillfrågade uppfattat massmediernas bild av det inträffade som, i någon mening, "balanserad". I valet mellan ytterpolerna *överdrivet* eller *nedtonat* i massmedierna väljer 40% ett neutralt mittenvärde. Endast sammanlagt 20% väljer extremvärdena *överdrivet* (15%) eller *nedtonat* (5%). Den här positiva synen på massmedierna får stöd av hur man svarat på frågor kring förtroende, vilket vi tar upp i följande kapitel. (Jfr särskilt tidningsavsnitten i de tre övriga delstudierna i detta projekt.)

Tabell 3: 2 Bedömningen av förgiftningen mer än 4 månader efteråt.

(De svarandes antal är mellan 225 och 279 av de maximalt möjliga 366. Det kan tolkas som en indikation på ordparets relevans för frågeställningen. Ju fler som svarat, desto relevantare aspekt.) Horisontell procent.

	1	2-3	4	5-6	7		M	
ofarlig	1	6	7	18	68	farlig	6,2	(n=225)
en bagatell	1	3	10	28	58	en katastrof	6,1	(n=242)
obrottslig	8	8	7	20	56	brottslig	5,6	(n=226)
väntad	11	11	4	24	50	överraskande	5,4	(n=235)
något man får räkna med						något som absolut inte får hända	6,6	(n=279)
nuförtiden	3	1	2	12	82	överdriven i massmedia	4,6	(n=226)
nedtonad i massmedia	5	12	40	29	15			

Finns det då någon skillnad mellan drabbade och icke drabbade i bedömningen av förgiftningen? Som framgår av tabell 3: 3 är det huvudsakligen små skillnader mellan dem som bor i eller nära och dem som bor på avstånd från riskområdet. Men man kan konstatera att de som bor nära tunneln i större utsträckning anser att förgiftningen var *brottslig* och i någon mån ser förgiftningen som mer *väntad* än de som bor på avstånd från riskområdet.

En förklaring till denna skillnad i synsätt mellan de två grupperna skulle kunna målas upp på följande, kanske något överdramatiserade men ändå fullt tänkbara sätt, som har stöd i svararnas sidokommentarer. De som bor i eller intill riskområdet har haft naturlig anledning och möjlighet att på nära håll följa tunnelbygget och på så vis skaffa sig god kunskap om dess problemfyllda

utveckling. De har därför kommit att uppfatta förgiftningen som en *väntad* följd av det sätt en alltmer desperat entreprenör försökt hantera en sedan länge välkänt hopplös situation. Till slut återstod inget annat än en mycket riskfylld, i själva verket *brottlig*, lösning på problemen.

Tabell 3: 3 Bedömningen av förgiftningen mer än 4 månader efteråt.

Svaren redovisade efter närheten till riskområdet. Andelen som svarat med de ytterlighetspoler orden i varje ordpar utgör. Det första procenttalet anger andelen bland dem som bor nära, det andra för gruppen som bor på avstånd.

	1	2-3	4	5-6	7	
ofarlig	1-2	68-69	farlig
en bagatell	1-2	59-57	en katastrof
obrottslig	9-8	63-52	brottlig
väntad	15-8	54-48	överraskande
något man får räkna med						något som absolut inte får hända
nuförtiden	3-3	84-81	överdriven i massmedia
nedtonad i massmedia	5-5	19-12	

HUR SER MAN PÅ SÄNKNINGEN AV GRUNDVATTENNIVÅN?

Två tredjedelar, 65%, väljer ett av de två högsta värdena, 9 eller 10, på frågan om hur allvarligt man ser på sänkningen av grundvattnet (tabell 3: 4). Exakt hälften väljer svaret 10, dvs "*extremt allvarligt*" och över 80% svarar med 7 eller högre på en skala, som alltså går från 0 till 10. De som bor nära riskområdet ser något mera allvarligt på sänkningen av grundvattennivån än de som bor längre ifrån riskområdet. Det syns framförallt i de sju procentenheterna fler, som väljer att betrakta sänkningen som "*extremt allvarligt*".

Tabell 3: 4 För att kunna genomföra tunnelbygget har man tvingats sänka grundvattennivån. Hur allvarligt anser du det vara för miljön?

Horisontell procent. Medelvärden.

	Inte alls allvarligt					Extremt allvarligt		Summa%	M
	0	1-2	3-4	5-6	7-8	9	10		
Alla	2	2	5	9	18	15	50	101 (343)	8,4
Bor nära	2	3	4	7	16	15	55	102 (157)	8,6
Bor på avstånd	2	2	5	11	19	15	48	102 (186)	8,4

På frågan om vad som är allvarligast (tabell 3: 5), förgiftningen eller sänkningen av grundvattnet, är de svarande delade. 26% väljer förgiftningen medan något fler, 35%, väljer grundvattnet. Det föranleder påpekandet att grundvattensänkningen vid tiden för enkäternas besvarande fortfarande var ett långsiktigt problem med osäker lösning, medan giftrådan redan var avklarad i den meningen att giftet var borta. Dock kvarstod en del följer av förgiftningen, som bl a skador hos en del utsatta människor.

Tabell 3:5 Om Du jämför sänkningen av grundvattennivån med förgiftningen av vattnet, vad är allvarligast? Vertikal procent. Intensitetsmått

Uppfattning	Samtliga	INTENSITETSMÅTT					
		Bor nära	Bor på avstånd	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd	
Giftet mycket allvarligare	17	18	15	0,65	0,75	0,56	
Giftet något allvarligare	9	6	12				
Båda lika allvarliga	39	35	43				
Grundvattnet något allvarligare	15	17	14				
Grundvattnet mycket allvarligare	20	25	16	0,57	0,59	0,53	
Summa %	100	101	100				
Antal svarande	(347)	(158)	(188)				

En intressant omständighet visas av det man vanligtvis kallar intensitetsvärdena (Arvidson, 1990). De säger något om med vilken emfas (intensitet) de svarande som grupp hävdar en åsikt - hur "laddad" den är. Måttet utgår från hur vanligt det är att den som är positiv till en företeelse väljer att uttrycka detta med det starkast möjliga positiva svaret. Intensitetsmålet visar alltså hur stor andel av de positiva det är som väljer svaret "mycket positivt" i stället för "ganska positivt". Motsvarande resonemang för man om intensitetsmålet på den negativa sidan.

I ämnen som uppfattas som ganska neutrala väljer vanligen dubbelt så många det mindre extrema "ganska", än det starkaste svaret "mycket". Förhållandet mellan dessa båda svarsalternativ ger då intensitetsvärdet 0,33 (andelen "mycket positiva" i förhållande till alla positiva och motsvarande för de negativa). Ett mycket lägre värde än 0,33 säger oss att de undersökta har en ganska ljum inställning, medan ett mycket högre värde visar just vad det namn som valts för måttet säger, dvs en hög intensitet hos de svarande och en stark laddning i det aktuella ämnet.

I tabell 3: 5 visar det mycket höga intensitetsvärdet 0,65, att förespråkarna för att förgiftningen är allvarligare än sänkningen av grundvattnet upplever detta förhållande mycket starkt. De som tycker tvärtom, att grundvattensänkningen är allvarligare än förgiftningen, visar en nästan lika stark övertygelse i sitt svar med intensitetsvärdet 0,57. Här har vi alltså två grupperingar som med starkt engagemang ser olika på de två miljöproblem tunnelbygget medfört. Vad skiljer då dessa grupper åt som kan förklara deras olika inställning?

De som anser att *giftet* är allvarligast är något oftare kvinnor än män, är 30-39 år gamla, och tillhör yrkeskategorin arbetare. Uppfattningen att *grundvattensänkningen* är allvarligast är något vanligare bland män, bland personer i åldern 50 eller äldre och bland företagare.

Frågan om hur de drabbade, dvs de som bor i eller nära riskområdet, ställer sig till vad som är allvarligast är inte enkel att besvara. En jämförelse säger att den andel av de drabbade som anser att grundvattensänkningen är mycket allvarligare än giftet, är klart större än den andel som tvärtom tycker att giftet är mycket allvarligare, 25% mot 18%. Bland de icke drabbade är dessa båda grupper nästan lika stora. Grundvattenförespråkarnas andel är avsevärt större bland de drabbade än bland de icke drabbade, 25% mot 16%. Så hur man än gör jämförelser i tabellen framstår det som särskilt markant att just de som drabbats av förgiftningen lyfter fram allvaret i det *andra* hotet, nämligen grundvattensänkningen. Men vi har också att hantera det faktum att den klart största intensiteten i bedömningen, 0,75, finns hos den grupp drabbade som anser att giftet är allvarligare än grundvattnet. Kanske kan detta sammanfattas så att en grupp av drabbade upplevt förgiftningen som så traumatisk att de fortfarande vill ge uttryck för det, trots att förgiftningssituationen i princip är över och vattnet inte längre är förgiftat. En annan grupp drabbade väljer istället det som kvarstår som ett ganska oklart, svårbedömt hot, nämligen sänkningen av grundvattnet. Vad som åtminstone delvis styr valet mellan dessa två grupper är, som redan redovisats, kön, ålder och social grupp.

VEM BÄR ANSVARET FÖR DET SOM GÅTT FEL MED PROJEKTET?

De aktörer som får ta på sig ett mycket stort ansvar för det inträffade är Banverket, Skanska och Rhône-Poulenc. Regeringens båda berörda departement, Kommunikations- respektive Miljödepartementet, kommer därefter med något mindre tungt ansvar. Båstad kommun och SJ kommer, enligt tabellerna 3: 6 och 3: 7, undan med minst ansvar, men även för dem anser 35% (lika för båda) att deras ansvar är "mycket stort".

Med undantag för huvudentreprenören Skanska och leverantören av det giftiga tättningsmedlet, Rhône-Poulenc, tenderar de som bor i eller nära riskområdet att lägga ansvaret något tyngre på aktörerna än vad de som bor utanför området gör. Men skillnaderna är små, mellan 2 procentenheter upp till 5, som gäller för Båstad kommun på vilken 38% av de drabbade lägger ett "mycket stort" ansvar. Skanska och Rhône-Poulenc bedöms lika i det här avseendet av båda boendegrupperna.

Tabell 3:6 Vilket ansvar anser Du att de olika inblandade har i det som gått fel i arbetet med Västkustbanan och tunneln? Horisontell procent.

Aktör	4	3	2	1	0	Summa % (antal pers.)
	mycket stort	ganska stort	ganska slitet	mycket litet	inget alls	
Banverket	84	10	4	1	2	101 (345)
Skanska	79	15	4	1	1	100 (336)
Rhône-Poulenc	80	12	5	2	2	101 (329)
Kommunikations- departementet	58	23	11	4	4	100 (294)
Miljö- departementet	53	29	9	6	3	100 (302)
Båstad kommun	35	25	20	12	9	101 (301)
SJ	35	21	19	12	14	101 (268)

Tabell 3:7 Vilket ansvar anser Du att de olika inblandade har i det som gått fel i arbetet med Västkustbanan och tunneln? Medelvärden och intensitetsmått för samtliga och uppdelat efter avstånd till riskområdet.

Aktör	MEDELVÄRDEN			INTENSITETSMÅTT		
	Samtliga	Bor nära	Bor på	Samtliga	Bor nära	Bor på
			avstånd			avstånd
Banverket	3,74	3,76	3,73	0,89	0,90	0,87
Skanska	3,71	3,68	3,72	0,84	0,84	0,84
Rhône-Poulenc	3,65	3,65	3,65	0,87	0,87	0,88
Kommunikations- departementet	3,27	3,28	3,26	0,72	0,74	0,70
Miljö- departementet	3,23	3,26	3,20	0,65	0,65	0,65
Båstad kommun	2,66	2,74	2,59	0,58	0,57	0,58
SJ	2,51	2,59	2,46	0,62	0,64	0,61

Tabell 3:7 omfattar en mängd mått som alla är uträknade för att se dels om det föreligger någon skillnad i det ansvar som tillskrives de olika aktörerna, dels om de som drabbats av förgiftningen, dvs de som bor i eller nära riskområdet, tenderar att bedöma ansvaret annorlunda än de som bor längre ifrån.

Alla medelvärden och intensitetsmått bekräftar den gruppering av aktörerna, som tabellen visar, i tre ansvarsgrupper. Utöver det tydliga mönstret kan man notera några små nyanser i bedömningen. Det finns dels en tendens i intensitetsmått, som säger att Kommunikationsdepartementet kritiseras aningen mer än Miljödepartementet, dels en antydning i medelvärdena att SJ betraktas som relativt oskyldigt i sammanhanget. Uppdelningen i drabbade och inte drabbade, ger praktiskt taget inga skillnader alls. Möjligen kan skillnaden i medelvärden tolkas så att Båstad kommun blir något tyngre ansvarsbelastat av dem som bor nära än av övriga.

SKALL MAN BYGGA FÄRDIGT VÄSTKUSTBANAN MED TUNNELN?

Nästan hälften av befolkningen i trakten av tunnelbygget, 47%, är mycket negativ till att bygga färdigt (tabell 3: 8). Det skall ställas mot de 8% som är mycket positiva. Det är vidare något förvånande att de, som bor nära visar upp en större andel positiva, 24%, än de som bor på avstånd från riskområdet, 20%. Skillnaden är inte stor men man kunde förväntat en skillnad åt andra hållet. Men frågan om att bygga färdigt är ju inte bara relaterad till förgiftningen och andra negativa förhållanden. De som bor i eller nära riskområdet bor också nära den sträckning järnvägen har idag. Enligt vissa uttalanden i enkätens öppna frågor upplevs järnvägen idag inte alltid som positiv för de närboende. Den positiva inställningen till att bygga färdigt kan därför vara relaterad till en önskan att få bort järnvägen från den nuvarande sträckningen. De problemen med den nuvarande järnvägen har inte de som inte bor i närheten av den.

Tabell 3: 8 Vilken är Din inställning idag till att bygga färdigt Väst kustbanan med tunneln genom Hallandsåsen?

Vertikal procent och intensitetsmått

Inställning	INTENSITETSMÅTT					
	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Mycket positiv till att bygga färdigt	8	8	9	0,38	0,33	0,45
Ganska positiv	13	16	11			
Varken positiv eller negativ	11	15	9			
Ganska negativ	13	13	14			
Mycket negativ till att bygga färdigt	47	42	51	0,78	0,76	0,78
Vet ej, kan inte ta ställning	7	8	7			
Summa %	99	102	101			
Antal personer	(361)	(161)	(200)			

Först några ord om frågekonstruktionen och då framförallt svarsalternativen. Hur skall man ställa frågor av den art det här är fråga om? Läroböcker i metodik förkastar det trubbiga "ja/nej" och förespråkar flera och nyanserade svarsalternativ (Rosengren & Arvidson, 1992; Wärneryd m fl, 1993 bl a). Det riktigt problematiska är att få dem som har tagit ställning att redovisa det och låta dem som inte tagit ställning att få slippa. Det koncentrerar svårigheterna till dels mittenalternativet "varken eller", dels möjligheten att få avstå "vet ej". Med båda dessa alternativ får man erfarenhetsmässigt den bästa beskrivningen av "hur variationen faktiskt ser ut" (ibid, s. 41). Det ger plats för dem som, kanske efter en hel del grubblande, kommit fram till ståndpunkten "lika mycket talar

för som emot" i svarsalternativet "varken eller", och låter dem som verkligen inte vet redovisa det i "vet ej". Den här använda uppsättningen svarsalternativ ger ingen garanti mot förekomsten av felaktiga svar, men tycks vara den metodik som ger det bästa resultatet (ibid).

Den negativa inställningen till att bygga färdigt kan exemplifieras av följande kommentarer:

"Det är ett ekonomiskt fiasko. Släng inte mer pengar i sjön. Tänk på Gardemoen i Norge. Grundvattensänkningarna dödar åsen. Banverket och Skanska leker Gud. Förgiftar folket, förstör naturen. Försvårar för turistnäringen. Hela bygden påverkas."

"En stat skall ha sin infrastruktur planerad, klar årtionden i förväg och ej bygga sig fram bit för bit utan klartecken från kommuner och dylikt. Ingen vill åka i tunneln efter detta."

"Den extremt dåliga bergskvalitén skulle utgöra en risk vid de ständiga skakningar och påfrestningar som tågtrafiken kommer att innebära. Kan man resa till månen så kan man säkert också lösa problemet att föra tunga godståg genom Sinarpsdalen. Passagerartrafiken kan bara vinna på att en av Sveriges vackraste järnvägssträckningar bevaras."
["Kan man resa till månen så ..." anspelar på ett uttalande av kommunikationsminister Ines Uusman, som menade att tunnelbygget visst gick att genomföra.]

"Jag bor vid havet. Där ska järnvägen byggas mellan strandlinjen och husen, istället för mer logisk väg bredvid motorvägen och förbi F10-flygplats. Hallandsåsen är ej lämplig för en tunnel."

"Skadeverkningar miljömässigt redan irreparabla. Framtiden (100-tals år) helt oförutsägbar. Mer forskning om förväntade långtidsskador (hundratals år - dimension)."

"Det är fruktansvärt fel att för att vinna några minuter fördärva naturen för en stor del av bygden och utsätta människor och djur för förgiftning. Och det värsta är sänkningen av grundvattennivån. (Läs NST 16/2-98.)"

"Tunnelbygget ... har funnits som en oro under många år. Tänk om dom börjar böka ovan jord och man skall oroas 10 år till. Gud förbjude."

Den positiva inställningen till att bygga färdigt kan exemplifieras av följande kommentarer:

"Har hela tiden tyckt att kroken utom Bjäre och Skälderviken har varit onödig. Men att sluta helt vore ett onödigt slöseri med redan insatta resurser. Vore bättre att dra den längs E6:an."

"Hallandsås är absolut inte lämplig för tunnelbygge. Dra dubbelspåret utmed E6 över åsen i stället. Då kanske Skälderviken inte heller behöver förstöras."

"Bor granne med järnvägen, tycker att det skulle vara skönt att slippa den men inte till priset av vår miljö."

"Det kostar lika mycket att fortsätta att bygga som att fylla igen hålen i åsen."

"Det har kostat för mycket pengar för att inte fullföljas."

"Katastrofen skall inte ha inträffat för ingenting."

Av kommentarerna att döma tycks det som om att de som är negativa till att bygga färdigt i första hand, men inte enbart, är negativa till tunneln och inte nödvändigtvis till projektet som sådant. På motsvarande sätt tycks de positiva inte vara positiva till tunneln, men väl till hela projektet Västkustbanan. En större grupp kan vara enig i sin positiva syn på en ny Västkustbana, men utan tunnel genom åsen.

Tabell 3: 9 När beslutet att bygga Västkustbanan fattades i början av 1990-talet, hade Du då en annan inställning till projektet än idag?
Vertikal procent och intensitetsmått.

Inställning	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd	INTENSITETSMÅTT		
				Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Ja, jag var mycket mera positiv då	8	8	8	0,36	0,31	0,40
något mera positiv då	14	18	12			
Nej, jag hade samma inställning då som nu	44	42	46			
Ja, jag var något mera negativ då	3	4	3			
mycket mera negativ då	6	6	6	0,67	0,60	0,67
Hade inte tagit ställning då	25	23	27			
Summa %	100	101	100			
Antal personer	(366)	(164)	(202)			
Andel som ändrat inställning	31	36	29			

Vad har då händelserna hösten 1997 betytt för inställningen till projektet? Det går inte att entydigt fastslå något kausalförhållande mellan t ex förgiftningen och en ändrad inställning, men om vi försiktigtvis antar en sådan relation kan följande resonemang föras.

En jämförelse mellan tabellerna 3:8 och 3:9 visar att händelserna, eller tidens gång - vi vet egentligen inget om orsakerna - ser ut att ha påverkat inställningen mycket. 31% säger sig ha ändrat sin inställning och det på så sätt att 22% sedan byggstarten 1992 ändrats åt det negativa hållet medan 9% ändrats åt det positiva. Utvecklingen sedan 1992 har fått andelen som tagit ställning att öka drastiskt. Vid byggstarten 1992 hade en fjärdedel, 25%, inte tagit ställning men nu är den andelen 7% (tabell 3: 8).

Vi kan därmed anta att utvecklingen under projektets fem år mellan 1992 och 1997 medfört förändringar i lokalbefolkningens inställning. Det har skett både i för projektet positiv och negativ riktning, och dessutom har en väsentlig andel av dem som tidigare inte tagit ställning till projektet nu gjort det. I tabell 3: 8 ser vi den nuvarande slutstationen för dessa förändringar, men det

behövs en korskörning av de två tabellerna 3: 8 och 3: 9, helst med närheten till riskområdet under kontroll, för att mer i detalj få veta hur förändringarna ser ut. Det skulle föra för långt att införa tre nya, komplicerade tabeller för att redovisa data för ett sådant resonemang. Därför presenteras istället, med relevanta data, de slutsatser man kan dra av dessa tre tabeller.

I tabell 3: 9 kan vi se att 44% hela tiden haft *samma* inställning. De är en aning fler bland de icke drabbade än bland de drabbade. Vilken inställning har då de som varit konsekventa i sin hållning till projektet? 69% av dem är - och tycks förbli - negativa och 20% positiva med en större andel negativa bland de icke drabbade, 73%, än bland de drabbade, 63%.

15% av samtliga tillfrågade har *bytt* inställning till projektet. 13% som tidigare var positiva är nu negativa och 2% som tidigare var negativa har nu blivit positiva. En uppdelning i drabbade och icke drabbade ger endast en enda skillnad värd att rapportera men även den är liten. Den visar att 15% av de drabbade bytt från positiv till negativ mot 12% av de icke drabbade.

Av de 25% som inte hade tagit ställning när bygget började år 1992 har mer än tre fjärdedelar, 77%, gjort det nu. Av dessa, som från 1992 till 1997 gått från att inte ha tagit ställning till att ha gjort det, har 58% tagit ställning emot och 30% för projektet. De drabbade har i större utsträckning än de icke drabbade gått till en för projektet positiv inställning, 33% mot 26%. Det motsatta gäller då för inställningen emot projektet där händelser under de gångna fem åren fått de icke drabbade att i större utsträckning än de drabbade, 64% mot 48%, inta en negativ hållning till Väst kustbanan.

I jämförelsen mellan de två grupperna, drabbade respektive icke drabbade, som tidigare inte hade tagit ställning men som nu har gjort det, bör man ha i minnet att just skillnaden mellan grupperna kan ha skapat helt olika anledningar till den tidigare svårigheten att ta ställning. Vi vet inget om detta men det kan ha varit så att de icke drabbade, som bor på ett visst avstånd från tunnelbygget, avstod från att ta ställning pga för lite kunskap och intresse medan de drabbade, som bor nära, inte ansåg sig kunna ta ställning pga att projektet var för komplicerat. Om något sådan skillnad föreligger måste vi se det nya ställningstagandet i ljuset av utgångsläget och bara indirekt som en följd av skillnaden mellan att vara drabbad eller inte drabbad.

Över hälften av dem, som ändrat sin inställning till tunnelprojektet har givit en *anledning*, till ändringen. Några exempel på hur de motiverar sin ändrade inställning följer nedan:

De som blivit mera *positiva* resonerar bl a på följande vis:

"Resursslöseri om man inte bygger färdigt med tanke på redan igångsatta aktiviteter med väg- och banbygge."

"Bygg färdigt men ändra tunnelarbetemetoden."

"Jag var negativ till den lokala planeringen av Väst kustbanan, men anser att det påbörjade projektet bör avslutas, av mer kompetent personal."

"Fylls tunneln igen är jag rädd att giftet ligger där och sipprar ut i grundvattnet."

De som blivit mera *negativa* till projektet resonerar bl a på följande vis:

"Grundvattensänkningen. SJs trafikpolitik som har minskat antal tåg som stannar i Båstad. Den nya stationens placering."

"Banverket och Skanska har våldfört sig på berget och indirekt på en hel bygd. Brukar man låta våldsmän fortsätta bara för att blåmärkena försvunnit på offret?"

"Att eftersom ingen vet vad som händer med naturen, ingen vet egentligen hur man ska få tunneln genom åsen att fungera, man har inte lyssnat på geologer och andra experter om hur åsen skall hanteras så bör man låta åsen vara ifred."

"Man kan inte borra i en rullstensås. Det kan väl vem som helst räkna ut. Jag var 13 när jag sa det."

"Artikel i tidningen av geologprofessor som inte vågar åka genom den."

STÄLLNINGSTAGANDE TILL TUNNELBYGGET VISAT I PRAKTISK HANDLING

En dryg tredjedel har aktivt visat sin åsikt om tunnelbygget (tabell 3: 10) och knappt en tiondel är medlemmar i någon förening som är aktiv i miljöarbetet på Hallandsåsen (tabell 3: 11). Avsevärt fler av de drabbade har aktiverats och visat sin åsikt om tunnelbygget på olika sätt. Däremot är det ingen skillnad mellan drabbade och icke drabbade, vad gäller medlemskap i olika föreningar aktiva i miljöarbetet på Hallandsåsen (tabell 3: 11).

Tabell 3: 10 Har Du gjort något särskilt för att aktivt visa vad Du tycker om Väst kustbanan, tunneln eller förgiftningen? Vertikal procent.

	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Ja	37	46	30
Nej	63	54	70
Summa %	100	100	100
Antal personer	(362)	(162)	(200)

Denna dryga tredjedel av de tillfrågade har bl a gjort följande för att visa sin inställning till bygget och för att påverka det:

"Skrivit på listor."

"Deltagit i demonstrationen."

"Deltog i demonstrationståget från Båstad till tunnelbygget. För första gången i mitt liv i ett demonstrationståg. Det kändes bra."

"Tagit kontakt med Bo Wendt i Båstad kommun och undrat varför Schweiz ej blivit konsulterat."

"2 demonstrationer, arrangerat besök av Centerns partiledare - Olof Johansson, och ord. i

jordbruksutskottet Lennart Dahleus. Deltagit i infomöten. Besökt drabbade på olika sätt."

"Demonstrerat, intervjuat befolkning, samlat material till kommande film/bok, ställt besvärliga frågor till maktgubbar & ministrar på presskonferenserna."

"Inför stormöte i Grevie Bygdegård ang. arb.tunneln i Severtorp beställde jag kartor över omr. för att bl a se vart vattnet skulle rinna. Jag ställde också en fråga till alla: Vilka vill ha arbetstunnel i Severtorp=5 st av flera hundra räckte upp handen."

"Stoppat transporter."

"Har skickat ett bidrag till en grupp."

Sju procent har aktiverat sig, eller var redan aktiva, genom en förening som tagit del i miljöarbetet på Hallandsåsen.

Tabell 3: I I Är Du medlem i någon förening som är aktiv i miljöarbetet på Hallandsåsens? Om Ja, i vilken?
Vertikal procent.

	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Ja	7	7	6
Nej	93	93	94
Summa %	100	100	100
Antal personer	(362)	(162)	(200)

De föreningar som nämns är:

Bjäre Naturskyddsförening
Branschförening för restauranger
Båstad Tourism
Centerpartiet
LRF
Svenska Naturskyddsföreningen
Västkustbanans framtid

I det delprojekt, som rapporteras i *Hallandsåstunneln som tvistefråga, kris och förtroendeproblem* (Palm, 1998), berörs några föreningars deltagande i spelet kring tunnelbygget.

INFORMATIONEN KRING PROJEKTET

INFORMATIONEN INFÖR BYGGSTARTEN 1992.

En knappt femtedel - 17%, med den svaga intensiteten 0,24 - anser sig ha varit "mycket väl" eller "ganska väl" informerade inför byggstarten 1992 (tabell 4:1). Det kan jämföras med 47%, som anser sig vara "mycket" eller "ganska dåligt" informerade med ett intensitetsmått på 0,48, dvs åsikten ges med ett visst eftertryck. Det föranleder en kort diskussion kring å ena sidan sändare och sänd information, och å andra sidan mottagare och mottagen information.

Fördelningarna i tabellen ger vid handen att de som bor nära tunnelbygget anser sig ha varit relativt välinformerade i jämförelse med dem som bor på avstånd från det. Det bekräftas av intensitetsmått och medelvärden (ej i tabellen) beräknade på en skala från 1 (mycket dåligt informerad) till 5 (mycket väl informerad). Medelvärdena för de boende nära tunnelbygget blir 2,63 att jämföra med 2,49 för övriga. Frågan är då dels om informationen inför byggstarten överhuvudtaget var avsedd för någon annan än dem som bor nära tunnelbygget och oavsett sändarens intentioner kan man ifrågasätta beredvilligheten hos dem, boende på avstånd, att låta sig informeras. Dessa frågor kan endast besvaras efter bl a en granskning av dels den information som givits, dels planerna (t ex målgruppsangivelser) för denna information. Vad vi till slut hamnar i är en situation där stora delar av lokalbefolkningen på *hela* Bjärehalvön i någon mening anser sig kommit att *beröras* av händelserna och därför, i backspeglin, i viss mån uppfattar att man inte blivit tillräckligt informerad. I litteraturen om planerad kommunikation behandlas det här problemet under begrepp, som *latent* (framtida, kommande) målgrupper (Grunig & Hunt, 1984). Frågan om skyldigheten att informera en latent eller potentiell målgrupp kan bara föras av de berörda parterna.

Tabell 4: I Tycker Du, så här efteråt, att Du var väl informerad om hela projektet Väst kustbanan när tunnelbygget startade 1992, eller tycker Du att Du var dåligt informerad?

Vertikal procent och intensitetsmått.

Jag var:	Samtliga	Bor på avstånd			Intensitet		
		Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Mycket väl informerad	4	7	2	0,24	0,37	0,12	
Ganska väl	13	12	15				
Varken bra eller dåligt	36	35	37				
Ganska dåligt	24	28	21				
Mycket dåligt informerad	23	19	26	0,48	0,40	0,55	
Summa %	100	101	101				
Antal personer	(366)	(164)	(202)				

Män och kvinnor tycks lika bra eller dåligt informerade inför byggstarten 1992. De som anser sig ha varit "väl informerade" är 50 år gamla eller äldre, företrädesvis företagare och boende nära riskområdet. De som anser sig ha varit dåligt informerade är i alla åldrar, företrädesvis studerande (som kanske var för unga kring 1992 för att känna sig berörda av den information som gavs) och bor alltså en bit ifrån tunnelområdet.

Tabell 4: 2 Kan Du dra dig till minnes av vem och på vilket sätt Du fick information om projektet före byggstarten 1992? Eller minns Du inte alls om Du fått någon information? Procent av respektive grupp. Svar har begärts av alla i respektive grupp för varje aktuell informationsgivare. Tabellen skall läsas så att t ex 100-16=84% anser sig inte ha fått information från Båstad kommun, eller i varje fall inte minns det.

Informationskälla	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Annan	31	32	30
Båstad kommun	16	26	8
Banverket	14	13	16
Sj	2	1	2
Kommunikationsdepartementet	1	1	1
Miljödepartementet	0	0	0
Minns ej	48	43	51

Vad minns man då av den information man eventuellt fick före byggstarten 1992? Nära hälften, 48%, kan inte minnas att de fick någon information alls! De som inte minns är oftast boende långt ifrån tunnelbygget och det blivande förgiftningsområdet.

Men de som minns någon information utgiven före byggstarten, vad minns de då? De som störst andelar av de tillfrågade minns, som informationsgivare inför byggstarten är: "Annan", i första hand massmedierna (31%), Båstad kommun (16%) och Banverket (14%). Vad som döljer sig bakom "annan" och vad man minns av övrigas information tar så stor plats att kan vara värt en detaljerad uppräkningsuppdelat i massmedier och övriga:

Massmedier

De massmedier som nämns är dels riksmidierna, framförallt teve och radio, dels de lokala där lokaltidningen NST tycks ha spelat en viktig roll. (Jfr Dahlgren m fl, 1998, och Palm, 1998).

- Teve och radio
- NST
- Dagstidningar
- Ekonomisk fackpress

Övriga

Kategorin övriga är brokig. Några med professionell relation till projektet finns där - Kraftbyggarna, Brandkåren, Ängelholms kommun, Miljöpartiet - men

den vanligaste informationsvägen är något utanför man kan kalla ansvarigt sändarhåll.

Kraftbyggarna - folder, informationsträffar

"Jag minns Kraftbyggarnas entusiasm. De var mycket stora i korken. Hallbor skulle klara av att genomborra åsen på 4 år. Men sen kom dom på att det var fel på Hallandsåsen, den var porös."

Brandkåren - interninformation till brandmän

Intervju (i tidning?) med direktör Thomée, fd VD för Båstad Makadam

Internt i egna politiska partiet

En vän berättade - man skulle lägga banan genom hennes hus

Fikasnack på arbetet

Ängelholms kommun - jag är granne till järnvägen i Skälderviken

Vänner som skulle arbeta i tunneln

Min man - vi talade om det

Mina föräldrar gick på informationsmöte

Aktionsgruppen i Skälderviken: Skrivelser angående dubbelspåret genom Skälderviken.

Tunnelbygget kände jag bara till i samband med fiaskot med Hallbor.

Miljöpartiet

Nån broschyr i brevlådan, minns inte från vem

Komvux - "*[Läraren NN], centerpartist, han såg allt som positivt. 'Det här blir något att berätta för barnbarnen.' Tog oss med på invigningen av projektet och informerade om det lite innan.*"

Kompis - vi var ute och gick och så fick vi se tunneln.

För utförlighetens skull ges också de kanaler som nämnts och som tillhör övriga aktörer.

Båstad kommun

Informationsskriften "Dag för dag"

Allmän kommuninformation

Kommunfullmäktigesammanträde

Karta över järnvägssträckningen

Broschyr

"Öppet hus" vid tunneln

En god vän som är politiker

Informationsmöte på Grevieparken

Banverket

Informationsmöte

Folder - "*en skrytfolder, där Hallbor presenteras och hur miljövänligt arbetet skulle bedrivas.*"

Broschyr, lokaliseringsutredning kortversion, november 1991

Möte i Ängelholm

Snack på en arbetsplats

Plakat utanför bygget

Har fått lämna mark till spåret

Små annonser i NST
Informationsmöte på Grevieparken
Biblioteket
SJ
En broschyr

Det är intressant, men kanske inte märkligt, att konstatera att det delvis är olika kategorier av människor som minns information från de olika sändarna. Informationsgivarna i gruppen "annan" är av alla de slag, men de som uppmärksammat och minns informationen från Båstad kommun är i första hand över 50 år gamla, ofta tjänstemän och företagare och bosatta i området nära den blivande tunneln. De som minns att Banverket har informerat är övervägande män, personer över 50 år, företagare och tjänstemän och bosatta utanför närområdet till tunneln.

På frågan om någon källa varit särskilt bra eller särskilt dålig på att informera ges de svar som framgår av tabell 4: 3. De positiva omdömena är mycket få, men en uppdelning i drabbade och icke drabbade ger ett enda notervärt positivt resultat (ingår ej i tabellen!). Det är Båstad kommun, som av 5% av de drabbade anses ha varit särskilt bra på att informera. Det ger anledning att påminna om att just gruppen drabbade enligt tabell 4: 1 framstår som klart bättre informerad inför byggstarten 1992 och dessutom i större utsträckning minns den givna informationen (tabell 4: 2), än vad förhållandet är för de icke drabbade. Dessa tre iakttagelser stödjer det i och för sig välbekanta, och som redan berörts, att målgruppens beredvillighet att ta emot information är en viktig förutsättning för att informationen skall lyckas. Och beredvilligheten tycks i detta sammanhang ha ett starkt samband med hur berörd man är av själva sakfrågan, tunnelbygget.

Om nu väldigt få vill ge de potentiella informationsgivarna ett positivt omdöme är man desto villigare att betrakta informationen som särskilt dålig. Det omdömet får Banverket av 15% av alla undersökta. Efter en uppdelning i drabbade och icke drabbade (ej i tabellen) får faktiskt också Båstad kommun samma dåliga omdöme av 15% av de drabbade. Alltså både ros och ris till Båstad kommun som informatör, av de drabbade.

Tabell 4: 3 Är det någon som har varit särskilt bra på att informera, och någon som varit särskilt dålig på att informera om projektet

före starten? Tabellen återger relativvärden på tolv separata variabler. Det gör att varje enskilt tal i tabellen i princip kan gå upp till 100%, även om procentsumman för en och samma aktör rimligen inte skall överstiga den summan. T ex kan man utläsa att 15% av samtliga anser att Banverket varit särskilt dålig på att informera.

Informationskälla	Särskilt bra	Särskilt dålig
Banverket	2%	15%
Kommunikationsdepartementet	0,3	11
SJ	0	8
Båstad kommun	3	12
Miljödepartementet	0	11
Annan	4	11

En kommentar om den information, som givits kan vara värd att citera:

"Före byggstarten bara information via dagspressen, SvD och NST. Omkring 1995 fick vi i pensionärsföreningen SPF i Bjäre information om tunnelbygget av representant för Båstad kommun. Skepsis bland åhörarna när det gällde angelägenheten av projektet med hänvisning till den ringa tidsvinsten och farhågor för ytterligare försämring när det gäller tåg som stannar i Båstad samt kritik mot planerna att förlägga det nya stationshuset långt ifrån stadskärnan."

Fick man någon information före byggstarten som berörde miljörisiker? 16% svarar "ja" (tabell 4: 4). Den allra största delen av dessa tänkte då på vad som funnits i massmedia ("annan"), men både Båstad kommun och Banverket av några få, sägs ha givit sådan information. Frågan är hur man skall värdera det faktum att större andel av dem som bor utanför riskområdet kommer ihåg miljörisiker i den givna informationen, samtidigt som de också redovisar en större andel som inte minns någon information alls. Det ligger ingen nödvändig motsättning i detta, men det hade varit intressant att jämföra dessa data med hur det faktiskt ligger till med miljörisikinslaget i den informationen, om funnits tillgänglig.

Tabell 4: 4 Fanns det något som berörde miljörisiker i den information Du fick före byggstart? Vertikal procent.

	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Nej	84	87	82
Ja	16	13	18
Annan	11	9	12
Båstad kommun	2	3	0
Banverket	0,4	0	1
Kommunikations- departementet	0,4	0	1
Alla övriga	2	1	4
Summa %	100	100	100
Antal personer	(366)	(164)	(202)

INFORMATIONEN EFTER DET ATT FÖRGIFTNINGEN UPPTÄCKTS

I ett försök att fånga de svarandes bedömning av *all* den information man fått från myndigheter och ansvariga *efter* det att förgiftningen blev känd, gavs ett antal ordpar av typen "god-dålig", "allsidig-ensidig", "kontinuerlig-sporadisk" med en skala med sju grader att välja på mellan motpolerna. Om enbart andelarna, som ligger på det ena eller andra av ytterlighetsvärdena, får vi följande karakteristik av informationen:

Positiva omdömen:	God 24%
	Kontinuerlig 18%
	Lättbegriplig 14%
Negativa omdömen:	Framtvingad 27%
	Oroande 26%
	Bristfällig 16%
	Dålig 15%
	Partisk 14%
	Oärlig 13%
	Lögnaktig 12%
	Sporadisk 11%
	Svårbegriplig 11%
	Icke korrekt 10%
	Okvalificerad 10%

De som bor i eller nära riskområdet lyfter i jämförelse med övriga, särskilt fram ord som *god* (28%), *kontinuerlig* (23%), *lättbegriplig* (18%), *framtingad* (29%), vilket förefaller vara en rimlig, tämligen objektivt hållen beskrivning av det stora informationsflöde som skett efter förgiftningen. Kontinuerlig – säkert daglig under lång tid, lättbegriplig – för den som är berörd och har följt utvecklingen, framtingad – för den som följt informationsgivningen och t ex sett hur Skanska höll inne med viss förgiftningsinformation under en tid. Dessutom anser den här kategorin, vilket kan förvåna något, att informationen varit god men med denna beteckning avser de antagligen det stora flödet av information.

De drabbade lyfter alltså fram flera av de positiva omdömena om den information som givits efter det att förgiftningen upptäckts. Följdriktigt *tonar de ned* flera av de negativa omdömena. Särskilt gäller det orden *oroande* (14 procentenheter färre än för dem som bor på avstånd från riskområdet), *oärlig* (12 procentenheter mindre) och *bristfällig* (9 procentenheter mindre). Det enda negativa omdöme, som väljs av en större andel av de drabbade är *framtingad* (29 mot 25%).

Sammanfattningsvis bedömer de drabbade den givna informationen – alla källor inräknade – mera positivt än de icke drabbade, och det trots att informationen i viss mån betecknas som framtingad. Om man ett ögonblick reflekterar över de *kvaliteter* som lyfts fram verkar det rimligt att låta *händelsen* i sig "ta ansvar" för att informationen om den uppfattades som oroande. Däremot står det tämligen klart att de tillfrågade tillskriver *de informationsansvariga*, snarare än t ex händelsen i sig, beteckningen "framtingad" eftersom den gavs som motpol till "frivillig". Alla övriga adjektiv gäller rimligen upplevelsen av *informationen i sig*.

Tabell 4: 5 Hur bedömer Du sammantaget all den information Du fått om tunnelbygget från myndigheter och ansvariga efter det att förgiftningen blivit känd?

Endast ytterpolerna i den horisontella procentfördelningen med sju steg anges.

	1	(2 - 6)	7	
God	24	15	Dålig
Lättbegriplig	14	11	Svårbegriplig
Heltäckande	6	16	Bristfällig
Allsidig	3	9	Ensidig
Kontinuerlig	18	11	Sporadisk
Korrekt	5	10	Icke korrekt
Kvalificerad	3	10	Okvalificerad
Ärlig	5	13	Oärlig
Frivillig	4	27	Framtvingad
Lugnande	4	25	Oroande
Rättvis	4	7	Orättvis
Opartisk	6	14	Partisk
Sanningsenlig	5	12	Lögnaktig

Om man beräknar förhållandet mellan den andel som svarar med det ena extremvärdet t ex "God" och dem som svarar med dess motsats "Dålig" får man en bild av vilket omdöme som de tillfrågade som helhet ger (tabell 4: 5). Det ger följande två bilder, med den negativa avsevärt tyngre än den positiva för de olika informationsaspekterna.

De **negativa omdömena** kan grupperas på så sätt att aspekterna:

Framtvingad och *oroande* har 6-7 gånger så stora andelar svarande som deras motsatser *frivillig* och *lugnande*.

Ensidig, *bristfällig*, *okvalificerad* och har 3-4 gånger så stora andelar som motparterna *allsidig*, *heltäckande*, *kvalificerad* och *ärlig*.

Lögnaktig, *partisk*, *icke korrekt* och *orättvis* har ungefär dubbelt så stor andel svarande som respektive *sanningsenlig*, *opartisk*, *korrekt* och *rättvis*.

De **positiva omdömena**:

Det är bara tre positiva informationsaspekter som får större procenttal än deras negativa motsvarigheter och ingen av dessa når ens upp till samma vikt, som den tredje och minst påtagliga gruppen av negativa omdömen ovan. Därmed kan vi säga att beskrivningen av helhetsbilden av informationens innehåll och upplägg saknar positiva omdömen.

Tabell 4:6 Är det någon som Du anser varit särskilt bra på att informera, och någon som varit särskilt dålig på att informera efter förgiftningen?

Tabellen är uppbyggd på samma sätt som tabell 4: 3 och återger relativvärden på 16 separata variabler.

Informationskälla	Särskilt bra	Särskilt dålig
Banverket	2	21
Kommunikationsdepartementet	1	8
Skanska	7	18
Sj	1	7
Rhône-Poulenc	1	11
Båstad kommun	35	6
Miljödepartementet	1	9
Annan	7	7

Särskilt bra på att informera efter förgiftningen har Båstad kommun (35%) varit. Ingen annan aktör kommer ens i närheten av det positiva omdömet. Men även Skanska (7%), Annan (främst massmedier, 7%) och i viss liten utsträckning Banverket (2%) omnämns i positiva ordalag.

Särskilt dålig på att informera efter förgiftningen har Banverket (21%), Skanska (18%) och Rhône-Poulenc (11%) varit. Men även övriga aktörer får andelar på mellan 6 och 9% som anser dem vara särskilt dåliga på att informera.

Även här kan en kvotberäkning ge ytterligare ett sätt att se på svaren. Båstad kommun får efter kvotberäkning ett i jämförelse med övriga mycket högt värde, $35/6=5,8$. Som kontrast kan vi konstatera att samtliga andra, utom Skanska, får mycket låga kvoter och därmed dåliga helhetsomdömen. Det är återigen värt att notera att byggherren Skanska får en något mildare behandling än vad man kanske kunde förväntat sig. De må ha ett huvudansvar för förgiftningshändelsen (jfr tabell 3:6), men Skanskas information får inte motsvarande kritiska omdöme.

Det finns även här vissa skillnader mellan grupper av befolkningen och hur de bedömt informationen. De som bor nära är för det mesta mer fördömande (ej med i tabellen) särskilt gentemot Miljödepartementet, Skanska och i någon mån SJ. Det sista påminner om att omdömet "särskilt dålig på att informera" antagligen utdelats både på grundval av faktisk informationgivning och som omdöme om aktören som informationsgivare. Kanske kan vi tolka dessa data så att de drabbade inte så mycket vill kritisera den information Miljödepartementet eventuellt givit, som man vill uttrycka en besvikelse över att information uteblivit.

HÄNDELSESNAS KONSEKVENSER

FÖRTROENDET FÖR SAMHÄLLE, MYNDIGHETER OCH FÖRETAG

Sett på lite avstånd handlar tunnelbygget och problematiken kring detta mycket om förhållandet mellan lokalbefolkningen i trakten av Hallandsåsen och vissa samhällsinstitutioner och storföretag. Den har på olika sätt, t ex i svar på öppna frågor, uttryckt en klenrognhet, misstro och besvikelse som riktar sig mot dessa institutioner. För att få ett grepp om just förhållandet mellan lokalbefolkningen och det övergripande samhället har vi ställt några frågor om förtroendet för olika samhällsinstitutioner. Förtroendefrågorna har hämtats från ett etablerat frågebatteri, vilket möjliggör jämförelser mellan våra resultat och hur det brukar se ut (SOM 1986).

Tabell 5: 1 Förtroendet för det sätt på vilket samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete, och om förtroendet har ändrats pga händelserna vid tunnelbygget.

Förtroendemätningen redovisas genom delar av horisontella procentfördelningar, där mittvärdet är "varken stort eller litet förtroende" (redovisas ej), och med medelvärden (5-1). Förtroendeförändringen, som mätts i ökning eller minskning redovisas i procentandelar där i princip varje värde kan nå upp till 100%, men där summan av ökat och minskat förtroende för en och samma aktör rimligen inte skall bli högre än så.

Institution	Förtroendemätning		Förtroendeförändring		
	mycket eller ganska stort förtroende	M	mycket eller ganska litet förtroende	ökat förtroende	minskat förtroende
Regeringen	14	2,22	61	1	15
Polisen	49	3,33	19	1	2
Sjukvården	65	3,71	11	0	2
Bankerna	34	2,99	29	0	2
Dagspressen	29	2,90	33	2	3
Radio och tv	43	3,26	20	2	2
Storföretagen	16	2,43	53	0	11
Domstolarna	40	3,10	27	0	3

Frågan om hur stort förtroende befolkningen kring Hallandsåsen hyser för det sätt på vilket olika samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete ger ett mycket tydligt svarsmönster (tabell 5: 1). För *regeringen* och *storföretagen* är förtroendet mycket lågt. De ges andelarna 14% respektive 16% om man lägger ihop de båda grupper som hyser ett "mycket stort" eller ett "ganska stort" förtroende för dessa. Det behövs inga jämförelser med förtroendebedömningen för andra institutioner för att konstatera att dessa andelar är låga. Den bilden stärks av hur andelarna ser ut i andra änden av skalan, där *regeringen* och *storföretagen* erhåller 61% respektive 53% för svaren "ganska litet" eller

"mycket litet" förtroende, och bekräftas av de i särklass lägsta medelvärdena. Till denna diskussion skall vi föra de svarandes uppfattning om huruvida förtroendet påverkats av händelserna vid tunnelbygget. Det visar sig att exakt en tredjedel anser att deras förtroende för dem i tabellen upptagna, ändrats just "... på grund av händelserna vid tunnelbygget". Som framgår av kolumnerna längst till höger i tabellen har några fått ett ökat förtroende, men det är bara av små andelar av befolkningen. De små andelarna gäller i stor utsträckning också för minskat förtroende, utom i två fall: 15% anmäler ett minskat förtroende för regeringen och 11% för storföretagen. Dessa minskade förtroenden får än större betydelse om man betänker att de drabbas de två som redan har ett litet förtroende (jfr tabell 5: 3) och så har minst råd att det ytterligare naggas i kanten. Vi kan förmoda att regeringen i det här fallet betyder (dåvarande) kommunikationsminister Ines Uusman och (dåvarande) miljöminister Anna Lindh och deras respektive departement. Just dessa ministrar pekas också ut som ansvariga i några av enkäterna.

I övrigt kan konstateras att de *sociala* samhällsinstitutionerna, (Holmberg & Weibull, 1996), dvs sjukvården, polisen och domstolarna i denna undersökning, åtnjuter ett mycket stort förtroende med positiva andelar från ett stycke under upp till långt över hälften av de tillfrågade. De *samhällsbevarande* är splittrade med för storföretagen redan redovisad dålig position och för bankerna en klart bättre. De *mediala* institutionerna visar upp en intressant men inte oväntad skillnad med radio/teve på god mellannivå till skillnad från dagspressen, som ligger ett trappsteg längre ned. Det här har troligen att göra med de svenska etermediernas traditionellt goda ställning som föredöme för den objektiva nyhetsförmedlingen. Dagspressen däremot har sedan decennier att "dras med" schablonbilden av en sensationspräglad kvällspress. Det är därför intressant att dagspressen i någon liten mån fått en upprättelse i detta material. (Jfr Palm, 1998; Dahlgren m fl, 1998.)

Även när det gäller förtroendemätningarna är det rimligt att närheten till riskområdet kan ha betydelse. I tabell 5: 2 ges en sådan uppdelning, vilket i andra termer är en uppdelning mellan dem som drabbats och dem som inte drabbats av förgiftningen.

Tabell 5:2 Förtroendet för det sätt på vilket samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete, och pga händelserna vid tunnelbygget upplevda förändringar i förtroendet.

Delar av horisontella procentuella fördelningar.

Institution	mycket stort eller ganska stort förtroende			ökat förtroende			minskat förtroende		
	Bor nära	Bor på avstånd	+/-	Bor nära	Bor på avstånd	+/-	Bor nära	Bor på avstånd	+/-
	Regeringen	11	16	- 5	1	2	-1	13	16
Polisen	51	47	+4	0	1	-1	2	2	0
Sjukvården	68	63	+5	1	0	+1	2	2	0
Bankerna	36	32	+4	0	0	0	3	2	+1
Dagspressen	29	29	0	3	2	+1	5	2	+3
Radio och tv	44	43	+1	3	1	+2	3	1	+2
Storföretagen	15	17	- 2	0	1	- 1	11	12	- 1
Domstolarna	39	41	- 2	0	1	- 1	2	4	- 2

Den positiva sidan av förtroendeskalan och dess förhållande till avståndet till riskområdet kan beskrivas så att det framförallt är regeringen som åtnjuter ett sämre förtroende bland de drabbade, särskilt i jämförelse med polisen, sjukvården och bankerna, som alla ges ett större förtroende. För storföretagen och domstolarna gör det endast en mycket liten skillnad och för de båda typerna av massmedier gör det inte någon skillnad alls för förtroendet om man bor i och nära eller långt ifrån riskområdet.

När det så gäller frågan om händelserna vid tunnelbygget upplevs ha *påverkat* förtroendet kan vi konstatera att det finns mycket små skillnader mellan drabbade och icke drabbade, både för *ökat* och för *minskat* förtroende.

Förtroendet jämfört med förtroendemätningar i rikspopulationen

Ett annat sätt att värdera dessa förtroendesiffror är att jämföra med hur det s a s brukar vara. Forskare vid Göteborgs Universitet har i projektet Samhälle-Opinion-Massmedier (SOM) under en lång rad av år mätt förtroendet för, som det lyder i frågan, "... det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete". Det har varierat något vilka som förtroendebedömts, men i tabell 5: 3 ges några data ur SOM-serien, vid sidan av dem från denna rapport.

Tabell 5:3 Förtroendet för några samhällsinstitutioner och grupper. En jämförelse mellan en serie riksrepresentativa SOM-mätningar och Hallandsåsen 1998.

Delar av horisontella procentuella fördelningar och medelvärden.

Institution	Mycket stort eller ganska stort förtroende				Procentenheters skillnader mellan H-98 - SOM-97
	SOM-1995	-1996	-1997	Hallandsåsen 1998	
Regeringen	26	18	21	14	- 7
Polisen	67	53	47	49	+2
Sjukvården	80	72	63	65	+2
Bankerna	27	28	33	34	+1
Dagspressen	28	27	26	29	+3
Radio och tv	54	52	50	43	-7
Storföretagen	33	31	27	16	-11
Domstolarna	46	43	42	40	-2

En reservation är på sin plats innan tabellen diskuteras, nämligen att kausaliteten inte heller här kan fastslås, även om de språkliga formuleringarna för enkelhetens skull lagts så. Men om vi nu *läser* skillnaderna som kausala står det klart att storföretagen även i denna jämförelse tappat mycket i förtroende hos befolkningen kring Hallandsåsen. Regeringen har också förlorat, om än inte så mycket. Båda dessa iakttagelser stämmer ju väl med de föregående analyserna av förtroendesiffrorna.

Beträffande massmedierna ses en intressant skillnad mellan tidningar och etermedia. Radio och teve har tappat i förtroende, faktiskt lika mycket som regeringen, medan dagspressen ökat något litet. Också det stämmer med en del andra indikationer och förklaras möjligen av den omständigheten att tidningarna, framförallt de lokala, dels förmedlat mycket av den nödvändiga informationen till lokalbefolkningen, dels med sina inslag av lokalt grävande journalistik så s ställde sig på gräsrotternas sida. Vidare visar det sig att särskilt rikstevens inslag i "affären" Hallandsåsen gärna gav utrymme åt t ex rikspolitiker, som kom att stå för den sida som lokalbefolkningen anser har svikit och brustit mest. (Jfr Dahlgren m fl, 1998, och Palm, 1998.)

Skillnadskolumnen längst till höger i tabell 5: 3 berättar alltså sin historia, men det sker utifrån två antaganden som båda kan ifrågasättas. Det första handlar om orsak och verkan, där händelserna vid Hallandsåsen ses som tänkbara orsaker till ett förändrat förtroende. Det kan helt enkelt inte visas här, utan skillnader av det slag som återfinns i tabellen är bara ett första steg. Det andra antagandet medför att de genom subtraktion framräknade skillnaderna kan vara missvisande - helt enkelt för små - eftersom de alla konstrueras utifrån ett teoretiskt hundraprocentigt positivt förtroende. Den begränsning som det andra antagandet skapar kan justeras enligt följande resonemang.

Om vi betecknar de andelar, som avger ett positivt omdöme ("mycket stort" eller "ganska stort" förtroende) som det "förtroendekapital" institutionen ifråga har, kan vi studera hur förtroendekapitalet förändras, t ex över tid. Då finner

vi att storföretagen, från SOM-97 till Hallandsåsen 98, tappat 41% av sitt förtroendekapital som redan tidigare var bland de lägsta. De stora förlusterna (respektive vinsterna) av förtroendekapital drabbar i tur och ordning institutionerna på följande sätt:

Storföretagen	- 41%
Regeringen	- 33%
Radio och tv	- 14%
Domstolarna	- 5%
Sjukvården	+ 3%
Bankerna	+ 3%
Polisen	+ 4%
Dagspressen	+12%

Regeringens minskade förtroende, som i tabell 5:3 uppgår till den relativt begränsade omfattningen av -7 blir utifrån resonemanget om förtroendekapital så omfattande att vi kan konstatera att en tredjedel av dess faktiska stöd försvunnit. Ännu värre ter det sig för storföretagen som förlorar 41% av sitt förtroendekapital. I övrigt är det återigen intressant med de två medietyperna. Radio och teve har förlorat 14% av sitt förtroendekapital medan dagspressen faktiskt ökat sitt med 12%, viket är den största ökningen av alla. Så även här framstår regering och storföretag som de stora förlorarna. Radio och teve får också sägas ha förlorat medan dagspressen framstår som den enda riktigt noterbara vinnaren av förtroendekapital.

Förtroendemätningarna som balansmått

Ytterligare en värderingsgrund för förtroendemåtten skall presenteras. Den åstadkommes genom beräkning av s k balansmått. Balansmättet är helt enkelt skillnaden mellan andelen positiva ("mycket stort" och "ganska stort" förtroende) och andelen negativa ("ganska litet" och "mycket litet" förtroende). I tabell 5: 4 visas balansmåtten för en serie SOM-mätningar av förtroendet och för dem i denna undersökning.

Tabell 5: 4 Förtroendemätningars balansmått. En jämförelse mellan en serie SOM-mätningar av riksrepresentativa och Hallandsåsen 1998.
Balansmått.

Institutioner	SOM-mätningar					Hallandsåsen 1998
	1986	1990	1995	1996	1997	
Regeringen	36	-28	-12	-29	-25	-47
Polisen	52	44	56	36	41	30
Sjukvården	69	56	75	61	48	54
Bankerna	62	47	-13	-9	2	5
Dagspressen	8	17	3	5	4	4
Radio och tv	46	43	45	43	43	23
Storföretagen	8	16	10	6	2	37
Domstolarna	---	---	24	20	18	13

Balansmåttan visar överlag att befolkningen kring Hallandsåsen hyser ett sammanlagt svagare förtroende för flertalet av de institutioner och grupper det här frågas om än vad tycks vara fallet för befolkningen i stort, om vi nu bortser från tidsfaktorn. Både sett emot serien av SOM-mätningar och i jämförelse med hur övriga institutioner bedöms av lokalbefolkningen kring Hallandsåsen är de i särklass sämsta balansvärdena åsatta regeringen och storföretagen. Det var ju också väntat utifrån tidigare förtroendedata i rapporten. Bankerna och dagspressen intar ett mellanläge mellan gott och dåligt förtroende vilket är ungefär samma position som i slutet av SOM-serien.

Det är i sammanhanget något förbryllande att polisen och ännu mer markerat radio och teve, får så låga siffror i jämförelse med SOM-serien. För radio och teve ligger det nära till hands att återigen hänvisa till medieanalysen (Dahlgren m fl, 1998), som kan tolkas så att radio och teve helt enkelt inte ställde upp för befolkningen och dess bekymmer på samma sätt som dagspressen. Det kan ha att göra med att det som ligger närmast till hands att konkretisera dagspressbegreppet i samband med förtroendebedömningen i Hallandsåsmaterialet är NST och några andra lokala tidningar, som tycks ha varit mycket uppskattade källor för information om händelseutvecklingen vid åsen. Det var ju också NST som med en artikel den 2 oktober på allvar drog igång hela avslöjandet av förgiftningen. (Etermedias omnämnande den 1 oktober tycks inte ha haft tillräckligt genomslag. Man kan kanske beskriva mediasituationen så att det kom att uppstå en slags polarisering, en tillfällig konkurrenssituation, mellan medietyperna i det att dagspressens agerande med lokalt – för befolkningen vid Hallandsåsen relevant – material kom att ställas mot framförallt rikstevens tillhandahållande av medieutrymme för bl a de ministrar som enligt lokalbefolkningens uppfattning inte tagit tillräckligt ansvar för projektet.

RISKER FÖR LIV OCH HÄLSA

Förutom att befolkningen kan tänkas uppvisa förändringar i sitt förtroende för olika institutioner och grupper i samhället, kan dess syn på vad vi brukar kalla "risker för liv och hälsa" ha påverkats av förgiftningshändelsen och en del annat förknippat med tunnelbygget. Återigen skall det påpekas att materialet inte tillåter några slutsatser av kausal art varför analysen av riskupplevelsen, liksom motsvarande kring förtroendet, får ses enbart som ett första steg mot eventuella konstateranden kring orsak och verkan.

De tillfrågade har tagit ställning till ett batteri frågor om hur de ansåg dels det svenska folkets liv och hälsa, dels det egna livet och hälsan, hotas. Dessa frågor är hämtade från SOM-undersökningen 1986. Uppfattningarna bland Bjäreborna återges i tabell 5: 5.

Tabell 5:5 Bedömningen av risker för liv och hälsa dels för det svenska folket, dels för den svarande själv. Delar av horisontella procentandelar och medelvärden

för en skala från 1=mycket liten risk till 10=mycket stor risk. Längst till höger skillnaden i medelvärden mellan "folket" och de svarande själva. De faktorer, som av lokalbefolkningen i svar på öppna frågor relaterats till förgiftningen vid Hallandsåsen har markerats med kursiv stil.

	Risker för svenska folket				Risker för dig själv				Skillnad i medelvärde
	10	...	1	M	10	...	1	M	
Narkotika	59		1	8,7	11		84	2,2	6,5
Rökning	43		1	8,2	13		58	3,3	4,9
Aids	37		3	7,1	11		75	2,4	4,7
Miljögifter	35		1	7,9	21		6	6,1	1,8
Våld och övergrepp	31		1	7,6	15		14	5,1	2,6
Alkohol	24		1	7,1	6		56	2,6	4,5
Kemikalier i livsmedel	19		1	6,5	13		8	5,4	1,1
Allergier	19		1	6,9	11		20	4,5	2,4
Växthus-effekten	12		6	5,7	10		12	5,0	0,7
Ensamhet	12		6	6,0	5		49	2,9	3,1
Avgaser från biltrafiken	10		2	5,9	6		15	4,4	1,5
Kärnkraften	9		25	4,3	10		36	3,8	0,5
Skador i arbetslivet	7		2	5,2	5		29	3,8	1,4
Bildskärms-arbete	5		10	4,5	3		52	2,6	1,9

En första iakttagelse säger att alla riskmedelvärden ligger högre, ofta mycket högre, för svenska folkets än för den svarande själv. Man uppfattar alltså riskerna för andra som större än för en själv. Det behöver inte ligga något märkligt i det. För den som inte röker reduceras risken till sekundärt rökande och det uppfattas som relativt riskfritt i förhållande till rökning i sig. Samtidigt är det välbekant att ganska många svenskar röker och därför kan vi bedöma rökningen, som ett ganska stort hot mot svenska folkets liv och hälsa, i varje fall större än hotet mot mig som individ. Men visst kan man också uppfatta dessa stora skillnader som delvis styrda av tänkandet: "det drabbar inte mig".

Sjöberg har (1996) i en studie om *Kost och Hälsa* pekat på vikten av den kontroll man upplever sig ha över risken och ger följande kommentar om miljögifter: "... det är troligt att skillnaden är liten när det gäller risker som miljögifter och rester av bekämpningsmedel, eftersom man där antagligen upplever en låg grad av personlig kontroll." Det stämmer väl med resultaten i tabell 5: 5, där dessutom "Miljögifter" ligger högst på listan över personliga risker, och högst bland de risker som för individen förefaller omöjliga eller i varje fall ytterligt svåra att kontrollera.

Vi kan i övrigt säga beträffande Bjärebarnas åsikter om riskerna för liv och hälsa följande mera framträdande resultat:

Åsikter om riskerna för det svenska folkets liv och hälsa

De risker med betydande andelar för bedömningen "mycket stor risk" är:

Narkotika	59%
Rökning	43%
Aids	37%
Miljögifter	35%

Av särskilt intresse för Hallandsåsenprojektet är placeringen av "Miljögifter" på en fjärde plats bland riskerna, i stort sett i nivå med "AIDS". I övrigt är bedömningen av kärnkraftens risker kanske överraskande mild. Strax under tio procent bedömer denna som en "mycket stor risk" medan 25% ger "Kärnkraften" den lägsta möjliga risken. Det är den faktor som samlar i särklass störst andel för den lägsta möjliga risken på skalan. Den faktor som kommer därefter är "Bildskärmsarbete" med 10%.

Åsikter om riskerna för den svarandes eget liv och hälsa

Här lyfts "Miljögifter" återigen fram och blir den faktor som allra störst andel, 21%, bedömer ha den allra högsta personliga risknivån. Bland de faktorer med större andelar än 10% för svaret 10 är:

Miljögifter	21%
Våld och övergrepp	15%
Kemikalier i livsmedel	13%
Narkotika	11%
Aids	11%
Allergier	11%

De faktorer som tycks utgöra minst risk, bedömningen "mycket liten risk", på det personliga planet är:

Narkotika	84%
Aids	75%
Rökning	58%
Alkohol	56%
Bildskärmsarbete	52%
Ensamhet	49%

Vi kan alltså sammanfatta dessa riskdata så att det är uppenbart att lokalbefolkningen vid Hallandsåsen upplever riskerna med *Miljögifter* som påtagliga både för svenskar i allmänhet och på det personliga planet. Därtill kommer att man upplever *Kemikalier i livsmedel* som en påtaglig personlig risk. Båda dessa faktorer och deras höga riskvärde går lätt att tankemässigt koppla samman med förgiftningen i tåg tunneln och se ståndpunkten som en effekt av den händelsen.

Det bör påpekas att denna riskbedömning ges vid en tidpunkt då förgiftningen av vatten och på den följande förgiftningen av växter, djur och människor sedan länge klingat av och praktiskt taget upphört. Den utvecklingen har också bevakats mycket ingående av massmedierna, varför de svarande ganska säkert känner till att förgiftningstillståndet är över. Trots att den aktuella förgiftningen är ett minne blott upplever man risken för en sådan förgiftningshändelse som stor. Det visar med eftertryck att händelserna vid Hallandsåsen givit en uppmärksamhet av förmodat långlivat slag för de risker för liv och hälsa som miljögifter upplevs ge.

Tabell 5:6 Bedömningen av risker för liv och hälsa dels för det svenska folket, dels för den svarande själv. Procentandelar i respektive grupper.

	Risker för svenska folket			Risker för dig själv		
	Bor nära	Bor på avstånd	+/-	Drabbad	Icke drabbad	+/-
Narkotika	57	60	- 3	13	10	+3
Rökning	40	45	- 5	16	11	+5
Aids	41	33	+8	13	10	+3
Miljögifter	37	34	+3	26	18	+8
Våld och övergrepp	31	31	0	17	13	+4
Alkohol	26	22	+4	7	5	+2
Kemikalier i livsmedel	20	18	+2	14	12	+2
Allergier	20	18	+2	11	11	0
Växthuseffekten	12	12	0	7	12	- 5
Ensamhet	13	11	+2	5	5	0
Avgaser från biltrafiken	7	12	- 5	4	7	- 3
Kärnkraften	9	9	0	9	10	- 1
Skador i arbetslivet	7	6	+1	3	6	- 3
Bildskärmsarbete	5	5	0	1	4	- 3

De risker vi är särskilt intresserade av i den här undersökningen, nämligen de, som lokalbefolkningen direkt kan relatera till förgiftningsolyckan – miljögifter, kemikalier i livsmedel och allergier – får, som förväntat högre värden hos dem, som rubricerats som drabbade, dvs bor i eller nära riskområdet (tabell 5:6). Men dessa skillnader är så små att de måste ses i grupp, och så s s stödja varandra för att noteras. Som enskilda skillnader bör de snarare bortses ifrån.

Lokalbefolkningen lyfter alltså fram "miljögifter", som en stor risk både på det personliga planet och för svenskar i allmänhet. En jämförelse med andra mätningar av riskbedömningar ger en möjlighet att bedöma om det här är unikt för Bjäreborna – vilket skulle ytterligare stärka uppfattningen att

förgiftningen påverkat riskuppfattningen i detta avseende – eller om det är ett allmänt fenomen.

Jarlbro (1997) redovisar ett med föreliggande studie jämförbart material där de i de båda studierna gemensamma riskerna rangordnas i tabell 5:7. Tyvärr ingår inte riskfaktorn "miljögifter" i jämförelsematerialet, som dessutom är ordnat på annat sätt. Men det vi kan läsa ut av jämförelsen är *för det första* att rikspopulationens bedömningar är förvånansvärt stabila. Några riskfaktorer minskar sin andel och någon ökar, men det förändrar rangordningen mellan riskerna mycket litet. *För det andra* kan vi se en mycket god överensstämmelse mellan rikspopulationens uppfattningar och den som uttrycks i föreliggande undersökning. *För det tredje* är den tydligaste skillnad vi kan utläsa i jämförelsen mellan rikspopulationen och Bjäreborna den som i det senare fallet lyfter fram de aktuella riskfaktorerna *kemikalier i livsmedel* och *allergier*. Även här är det rimligt att relatera den förändringen till förgiftningen.

Tabell 5:7 Riskbedömningarna vid Hallandsåsen jämförda med motsvarande för rikspopulationen från mätningar i SOM.

Rangordning av risker upplevda "för svenska folket" med risker förknippade med förgiftningen markerade med kursiv stil. (Miljögifter borttaget då det ej finns med i SOM.) Procentalen är andelar av undersökningsgrupperna, men de är endast jämförbara vertikalt eftersom SOM baseras på de tre allvarligaste av 11 grader och Hallandsåsen den högsta av 10. Procentuella andelar.

	Rikspopulationen			Hallandsåsen 1998	
	SOM 1995	SOM 1996	SOM 1997		
Narkotika	79	70	70	Narkotika	59
Rökning	68	66	63	Rökning	43
Alkohol	53	47	42	Aids	37
Våld och övergrepp	53	46	44	Våld och övergrepp	31
Aids	51	45	43	Alkohol	24
Ensamhet	47	47	35	<i>Kemikalier i livsmedel</i>	<i>19</i>
<i>Allergier</i>	46	47	32	<i>Allergier</i>	<i>19</i>
<i>Kemikalier i livsmedel</i>	29	32	25	Ensamhet	12
Avgaser	28	29	21	Avgaser	10
Kärnkraften	23	22	16	Kärnkraften	9
Skador i arbetslivet	22	20	17	Skador i arbetslivet	7
Bildskärmsarbete	14	22	11	Bildskärmsarbete	5

VAD TYCKER FOLK NU, OCH VAD KOMMER ATT HÄNDA FRAMÖVER?

Sist i frågeformuläret återfinns följande två frågor:

Vad tror Du befolkningen tycker och tänker om Västkustbanan och tunnelprojektet idag?

och

Vad tror Du kommer att hända framöver?

En mycket stor majoritet, 93%, har tagit den här möjligheten att "skriva av sig" det man inte fått ur sig tidigare. Det är ett mycket innehållsrikt material som tyvärr ibland går lite väl långt ifrån sakområdet. Vi nöjer oss med att redovisa svaren på frågan om vad man tror kommer att hända framöver. De 366 personernas svar fördelar sig på följande vis över några nyckelkategorier.

Tabell 5:8 "Vad tror Du kommer att hända framöver?"

Kategorisering av svar på den öppna frågan. Vertikal procent.

Uppfattningen i stort	Samtliga	Bor nära	Bor på avstånd
Projektet fullföljs, i någon form	46	45	47
Projektet stoppas	20	19	21
Uttalar sig om annat, eller säger sig inte veta	27	28	26
Ej svar på frågan	7	8	6
Summa %	100	100	100
Antal personer	(366)	(164)	(202)

Två tredjedelar uttalar sig om projektets framtid. En del uttalar sig om hela projektet Västkustbanan, andra bara med avseende på tunneln. Drygt två tredjedelar av de som säger något om hela eller delar av projektets framtid tror att det kommer att fullföljas och de utgör 46% av samtliga tillfrågade. Men bakom det faktum att man tror att projektet fullföljs är den egna inställningen starkt varierande, längs hela skalan från positiv entusiasm till total uppgivenhet. Få är själva tydligt positiva till en fortsättning av bygget medan 28% tror på en fortsättning samtidigt som man själv är direkt negativ, eller åtminstone har starka invändningar att komma med. Det lämnar ungefär 16% som rakt upp och ned konstaterar att projektet fullföljs, antingen utan att alls säga något om sin egen inställning eller så är de utan starkt engagemang åt något håll.

Var femte visar starka känslor emot fullföljandet av projektet, där man antingen direkt uttalar sig om tunneln och inget annat, eller – och det är mindre vanligt – så omfattar den negativa inställningen hela projektet var man än drar järnvägen.

I det här sammanhanget föreligger knappast alls någon skillnad mellan dem som bor i eller nära riskområdet, och dem som bor på avstånd från det.

För att närmare förstå hur dessa olika kategorier resonerar följer här en del olika typer av uttalande i citat.

PROJEKTET FULLFÖLJS, I NÅGON FORM (46%)

Utsagor bland dem, som är positiva till att projektet fullföljs

"Jag tror att 70% av befolkningen fortfarande inte har förstått skälen till tunnel och Västkustbanan. Media lyckas inte göra/visa behoven på ett objektivt sätt. Alla stora infrastrukturer kostar pengar och är svåra att förstå. Jag tror att Västkustbanan och Tunnelbygget fortsätter efter ett 'visst' saneringsarbete. Däremot finns en klar risk för konfrontation om man inte lyckas förklara konsekvenserna av grundvattensänkning. En kal ås utan vegetation skulle knäcka hela Bjärehalvön."

"Jag tror att många tyckte att det var [en] bra ersättning ... [för] lastbil bl a, men är mycket besvikna över det inträffade med alla inblandade."

"De allra flesta är positiva till den ursprungliga sträckningen av Västkustbanan. Bara en högljudd liten skara vill stoppa tunneln och Västkustbanans sträckning mot Ä-holm och genom densamma."

De som tycks acceptera Västkustbanan, ofta med förslag till alternativ, men som inte vill ha lösningen med tunneln genom åsen

"Västkustbanan är inte fel i sig, men tunnelprojektet borde aldrig ha påbörjats. Man är besviken och chockerad över de många bevisen på kortsiktiga hänsyn, brist på överblick, självsvald och medvetna övergrepp som begåtts av ansvariga."

"Nästan alla har den uppfattningen att tunneln görs på fel ställe! Varför kunde man inte gjort den parallellt med motorvägen med en station vid Brännborns ungefär, så hade man sluppit sträckan förbi Skälderviken också. (Berget i åsen är väl ej så sprucket där heller.)"

"Banan skulle dragits österut. Station vid F10. (Den lösningen förenar alla kommunikationsmedel o kommer att ske i nära framtiden.)"

"Tunneln byggs färdig. Kostar massor av pengar. Stora skulder, stora sår i naturen. Man måste lägga järnväg och motorväg bredvid varann i större utsträckning o bli bättre på att samordna kommunikation som fungerar!!"

"Efter en lång och kostsam saneringsperiod tror jag att man väljer att avbryta tunnelprojektet efter att ha lyssnat mer uppmärksamt på geologer o hydrologer. Järnvägen kommer att dras närmare E6-an som en kombination av broar och ytlig nergrävning i åsen."

"Omtag gäller! - Demokratiska och helt opartiska hänsyn måste tas. I vissa prioriterade infrastrukturprojekt kan delar av dessa behöva tillåtas bli dyrare än beräknat."

De som mer eller mindre uppgivet ser det som omöjligt att stoppa projektet

"Utvecklingen kan ej stoppas, även om den ofta kommer att innebära smärtsamma omvärldningar för människan. Vi människor har mycket svårt att förutse vårt handlandes konsekvenser i framtiden, och så länge vi har den strikt materialistiska inställningen."

"Att dom kör över folket och fortsätter att förstöra både växtlighet på Åsen och förstör vår fina Hamn i Skälderviken."

"Tunneln kommer att färdigställas, därför att det har tyvärr gått för långt. Alla dessa pengar kunde gått till annat vettigare. Vad har vi på månen att göra?" [Återigen en anspelning på ett uttalande av Ines Uusman.]

"Jag tror att tunneln och Västkustbanan kommer att byggas klart. För mycket pengar o prestige står på spel, men nu har de ögonen på sig."

"Att ett så stort projekt är svårt att stoppa. Vi tvingas dras med alla miljövidriga konsekvenser, som redan finns och kommer att dyka upp. Vem önskar åka i ett mörkt vått hål! Min önskan är att nuv. järnv.sträcka över åsen skall fortleva som en nedlugnande, slingrande, tankeväckande, vacker del av Sveriges järnvägsnät. En attraktion!"

PROJEKTET STOPPAS (20%)

De som tror att projektet kommer att läggas ned på ett "snyggt" sätt eller läggas på is

"Att projektet läggs ner och att Rhoca Gil-grottan blir en turistattraktion."

"Man tar bort giftet. Problem för människa o djur och växtligheten skadas av grundvattensänkningen men efter några år, kanske 15-20 blir allt bra igen."

"Tunnelbygget avbryts med diffus hänvisning till ev. diffus utredning. Flera huvudansvariga kommer undan sitt ansvar. Efter en eller flera års inkubationstid igångsätts (i smyg) något annat stolligt projekt, dock måhända ej på Bjärehalvön ... "

"Felet var att de valde en för billig konstruktionsmetod. Av rädsla för att ställa till med mer elände kommer nog det hela att läggas på is."

De som hoppas att tunnelprojektet läggs ned

"Ett dunkelt ej helt genomlyst saneringsprojekt. Hoppas att grundvattennivån återställes med det snaraste och att hela tunnelprojektet lägges ner."

"Jag tror att det finns en majoritet mot fortsatt byggeri. Främsta skäl: resursslöseri samt långsiktiga kanske irreparabla skador på natur/grundvatten."

"Jag hoppas tunnelbygget stoppas helt och att man kan hitta en alternativ sträckning som är miljömässigt säker samt ekonomisk."

De som absolut är emot fortsatt byggande

"UPPROR om befolkningen på Bjärehalvön blir överkörda igen av beslutsfattarna."

"Jag kommer aldrig att åka i en tunnel på Hallandsåsen om det blir någon."

"En katastrof som måste stoppas. Få tycks tro att det finns alternativ. Stor rädsla för vad som kommer att hända med miljön."

"Ett stort misslyckande som aldrig skulle ha satts igång. Dessutom en stor ORO - kommer allt att försvinna genom sanering? Kan nya förgiftningsfall dyka upp? Många frågor."

UTTALANDEN (MEST) OM ANNAT, OCH VET EJ (27%)

– med inslag av saklig kritik eller sakligt uttalande

"Stor vrede över att inga av de drabbade får sitta med i någon av de tillsatta utredningskommissionerna."

"Avsaknaden av järnvägsstationen."

"De som drabbats och deras anhöriga kan rimligen inte se mycket annat än negativt på projektet. Vi andra vill stötta och hålla med dem. Mina åldriga grannar har klagat på vattenkvaliteten sen arb.tunneln i Severtorp började sprängas!?"

"Först lovades alla berörda hjälp och ersättning och hur blev det! Det finns många besvikna och bittra ute på Bjärehalvön."

– känslofulla uttalanden

"De är förda bakom ljuset från början till slut!"

"Fler fantastiska förslag från våra Politiker som är helt okunniga om vad dom beslutar om. Svensken kanske en dag går man ur huse och ruskar om Byråkraterna."

"Att det var dåligt planerat, genomfört och att de skyldiga efter skandalen kommit 'billigt undan'."

"En massa strul och skit till liten nytta. Skanska; en av flera storföretag med teknologisk hybris. Gossar som låtsar att dom kan men skramlar tomt när katastrofen [är här]. Banverket dito beskrivning."

"Att detta är en av de största miljöskandalerna i Sverige. Hur kunde detta hända i ett land där det talas så mycket om miljö."

"DOM VILL INTE HA ELÄNDET"

– om naturen

"Folk är trötta på alltihop, vill att allt blir som innan det började byggas. Men inser att det aldrig kan bli så. Vår vackra natur är kanske oåterkalleligen förstörd. Våldtagen av profithungriga skurkar. Naturkatastrof."

"Dubbspårets sträckning via Ängelholm är också ett ohyggligt beslut. Det rika fågellivet i Skälderviken kommer att skadas oerhört. En bit av stranden skall flyttas längre ut i Skälderviken (kallad Jons udde). Den vackra cykelleden mot Magnarp, Vejbystrand kommer att lösas in bara för några minuters snabbare resa. Jag kan ej med ord beskriva hur jag känner det inombords."

– om trixande med utredningar, uteblivet ansvarstagande och hemlighållen information

"Utredningar, utredningar. Ingen kommer att kunna ge ett säkert svar om allt kommer att gå bra. Vad är bäst ha tunnel el något annat alt. Ingen säger något om det, Banverket, kommunen, Skanska m fl alla väntar på något. Ingen verkar veta. Skulle vara skönt att höra lite ståndpunkter."

"Det blir som Estonia utredningen. Ingen ställs till ansvar. Alla skyller på alla. Tunnelprojektet kommer mot var mans vilja att genomföras. Det kommer att kosta miljardbelopp och aldrig bli en lönsam affär. Sanering och underhåll m m kommer att äta upp det. Kanske störtar tunneln samman. PS. Jag kommer aldrig att våga färdas genom tunneln pgr. av rasrisken."

"Konsekvenser och överväganden kommer att begränsas till sin spridning och hållas i en liten krets. 'Lagt kort ligger!' Små möjligheter att ändra fattade beslut. Principer går före demokrati. Demokrati i form av lokal påverkan krävs. Samordning av infrastruktursatsningar har inte skett av regeringen och kommunikationsdepartementet. Samordna t ex tåg-flyg, trots att de har olika huvudmän/ägare. 'Kör' inte över kommunen!"

– filosoferande

"De drabbade går sakta men säkert genom sitt sorgearbete. Övriga har en likgiltig inställning. Man är sig själv närmast."

"Mätte det här aldrig hänt ... "

"De flesta jag pratat med skulle aldrig våga åka genom tunneln. Rädda för ras."

Det genomgående intrycket av hur de tillfrågade svarat på denna sista, öppna fråga är det starka engagemang man visar. Engagemanget gäller och berör till en stor del tunnelbyggets vara eller inte vara, men omfattar i de flesta svaren något mycket mer. Det man vill uttala sig om är möjligheterna till att leva ett gott liv på och i trakten av Hallandsåsen, och den oro man hyser att möjligheterna till det goda livet väsentligt försämrats. Med ett gott liv avser man ett ur hälsosynpunkt så riskfritt liv som möjligt, trygga ekonomiska förhållanden och inte minst att få leva i ett samhälle som präglas av att medborgarna själva har och upplever sig ha goda möjligheter till inflytande över den egna livssituationen.

När det så gäller Väst kustbanan vänder sig missnöjet och motståndet mot den utformning den hittills fått, och framförallt hur tunnelbygget sköts. En i bygden förankrad ny sträckning, sannolikt utan tunnel, bör av de uttalanden som görs ha vissa möjligheter att få stöd hos lokalbefolkningen. Men det kräver antagligen en rad, i förhållande till det gamla projektet, ändrade förhållanden. En ny sträckning, en väsentligt större öppenhet då det gäller att återvinna ett allvarligt skadat förtroende och ett gott samarbete med de personer, grupper och föreningar, som aktivt deltagit i debatten inte bara efter förgiftningen utan under hela Väst kustbanans historia.

VAD BETYDER FÖRGIFTNINGS- HÄNDELSEN FÖR LOKALBEFOLKNINGEN?

EN SAMMANFATTNING AV DE VIKTIGASTE RESULTATEN

I början av oktober 1997 avslöjades att vattnet i tunnelbygget genom Hallandsåsen var förgiftat. Tunneln, som är tänkt att vara en nyckedel av Väst kustbanan, den nya järnvägen från Göteborg till Skåne, hade under en lång tid vållat entreprenören Skanska stora problem och nu fick arbetet avbrytas. Förgiftningen och dess följd händelser orsakade stor uppståndelse både hos lokalbefolkning, massmedier och ansvariga politiker, inte minst på riksplplanet.

För att studera händelserna initierades ett forskningsprojekt, som angrep ämnet från tre håll: myndigheter och ansvariga aktörer vars agerande rapporteras i Palm (1998), massmedierna som analyseras i Dahlgren m fl (1998), och medborgarna som ägnas dels djuplodande samtalsintervjuer förmedlade i Sandberg och Thelander (1998) dels en enkätundersökning av ett representativt stickprov ur lokalbefolkningen och som presenteras i denna rapport. I detta kapitel ges en analytisk sammanfattning av de viktigaste resultaten av enkätundersökningen.

Beskedet om förgiftningen och reaktionen på det

Massmedierna spelade en betydelsefull roll i rapporteringen om att något allvarligt, förgiftningen av vattnet, inträffat i samband med tunnelbygget. Praktiskt taget alla anger något nyhetsmedium som en tidig informationskälla. Dessutom anger 25% andra källor för det första beskedet, i första hand att någon annan person berättat om vad som hänt. Oftast rör det sig då om personer i den svarandes närmaste sociala omgivning.

En dryg fjärdedel (27%), och det gäller speciellt de som bor i eller nära riskområdet (36%), sökte själv vidare information utanför medierna sedan de fått vetskap om vad som hänt. I de flesta fallen skedde det hos lokala eller andra myndigheter.

Lokalbefolkningen reagerade starkt på nyheten om förgiftningen. Reaktionen beskrivs bäst i en uppdelning i känslor och empati för "oss", och en maktlöshet inför och inkompetens hos "dom". De åtgärder man vidtog innebar att man samlade mer information från inblandade och myndigheter, bearbetade förgiftningsbeskedet i samtal med andra berörda, genomförde konkreta åtgärder när det gällde vatten och livsmedel och ställde upp i demonstrationer och motrörelser. De som bor i eller nära området för tunnelbygget och i den meningen drabbades av förgiftningen, var aktiva i större utsträckning än de som inte drabbades.

Förgiftningens effekter på lokalbefolkningens liv och levnadssätt

En knapp tredjedel av lokalbefolkningen anser sig påverkad av förgiftningen, och 6% betecknar denna påverkan som "extremt allvarlig". Det är främst hälsan

som påverkats och det gäller drabbade i högre grad än icke drabbade. Men också ekonomin och hanteringen av vatten och livsmedel nämns. Utöver denna mer påtagliga påverkan har förgiftningen framkallat en misstro mot samhälle och myndigheter, stark oro för naturen och för möjligheten att fortsätta leva vad man kan kalla det vanliga och trygga livet.

Det kan vara värt att notera att det även förekom positiva effekter i allt det negativa, även om det rör så få som en procent. Det finns nämligen de som med övertygelse säger sig ha blivit mer miljömedvetna i både teori och praktik och som också kommit att inse det nödvändiga i att engagera sig i samhällsfrågor.

Lokalbefolkningens delaktighet i och åsikter om projektet

Nästan hälften anser sig ha varit dåligt informerade om projektet inför dess start 1992, men en grupp på 17% bedömer sig nu, mer än fem år efteråt, ha varit väl informerad. Det tyder på att information förmodligen fanns att tillgå men att det krävde ett särskilt engagemang för att ta till sig den, t ex om man berördes av bygget eller inte. Dessutom minns bara hälften att de överhuvudtaget fick någon information och den man fick kom i stor utsträckning från andra än från de ansvariga aktörerna i projektet, främst från medierna.

Den information som förekommit efter förgiftningshändelsen beskrivs väsentligen i negativa ordalag: *framtvingad, oroande, ensidig, bristfällig, okvalificerad* och *oärlig*. Drabbade bedömer den givna informationen klart mer positivt än icke drabbade. Detta något oväntade förhållande skulle kunna förklaras av att de drabbade helt enkelt *måste* förlita sig på den information som fanns att tillgå och acceptera dess innehåll (jfr Sandberg & Thelander, 1988).

En enda aktör framträder som god informatör och det är Båstad kommun, som 35% av lokalbefolkningen anser ha varit *särskilt bra* på att informera efter det att förgiftningshändelsen ägt rum. *Särskilt dåliga* bedöms i första hand Banverket och Skanska ha varit. Entreprenören och den praktiskt ansvarige Skanska pekas, trots det sagda, ut som särskilt god informationsgivare av en liten grupp (7%), och får trots allt ett bättre omdöme som informatör än flera andra aktörer.

Lokalbefolkningens uppfattning om det inträffade är starkt fördömande. Överväldigande majoriteter beskriver förgiftningen med ord och uttryck som *får absolut inte hända, farligt, katastrof, brottsligt* och *överraskande*. Hälften bedömer sänkningen av grundvattnet som *extremt allvarlig*, 35% ser grundvattensproblemen som allvarligare än förgiftningen medan 26% har den motsatta åsikten. Noteras bör att förgiftningen var under kontroll när denna enkät besvarades medan sänkningen av grundvattnet är ett kvardröjande problem.

En femtedel, 21%, är positiv till att man bygger färdigt Västkustbanan med tunneln genom Hallandsåsen, men 60% är emot. De positiva har nästan samtliga krav på ändrad dragning av spåret, så i själva verket är de som accepterar en fortsättning enligt de planer som hittills gällt mycket få (totalt cirka 1-2%). Nästan hälften har antingen ändrat åsikt om Västkustbanan, eller skaffat sig en sådan, jämfört med starten 1992. Som anledning till att man ändrat åsikt anför praktiskt taget alla händelserna hösten 1997, och allt som då uppdagades.

Har förgiftningen, tunnelbygget och projekt Väst kustbanan påverkat lokalbefolkningens grundläggande syn på det svenska samhället?

De för en enkätundersökning exceptionellt många och utförliga svaren på öppna frågor, och kommentarer i övrigt, handlar till en stor del om en misstro mot samhällets företrädare och de stora "strukturerna" i samhället, som man är besviken på och fördömer som inkompetenta. Detta blir överväldigande tydligt i svaren på frågan om *förtroendet för samhällsinstitutioner och grupper*. Regeringen och storföretagen visas, uttryckt på alla möjliga sätt, ett mycket lågt förtroende, kanske mest i form av den förlust av förtroendekapital de fått vidgå. Ur strängt vetenskaplig synpunkt kan inte det kausala sambandet mellan förgiftningsskandalen och det lägre förtroendet visas, men lokalbefolkningen själv tycks enligt enkätsvaren vara övertygad om detta orsaksförhållande. Med de givna reservationerna i minnet kan vi konstatera att storföretagens förtroendekapital sjunkit med över 40% och regeringens reducerats med en tredjedel, och i båda fallen har reduktionen skett utifrån redan låga positioner. Här spelar det ingen roll om man bor i eller nära riskområdet, eller på avstånd från detta.

En granskning av kvoten mellan positiva och negativa omdömen ("balansmåtten") ger en intressant skillnad mellan dagspress och etermedia. Radio och teve får minskat förtroende, medan dagspressen står kvar praktiskt taget utan förändring. Dagspressen är dessutom ensam om en kraftig ökning av det vi kallat förtroendekapital. Det kan bero på den viktiga roll lokalpressen, särskilt NST, spelat när det gällt att hålla lokalbefolkningen informerad om och insatt i allt som hänt kring tunnelbygget.

Svaren indikerar också att de upplevda riskerna för liv och hälsa ses som starkt förändrade av händelserna vid åsen, även om förändrade riskuppfattningar med den här typen av studier inte kan avgöras vara effekter av dessa händelser. Hotet mot svenska folket från *miljögifter* jämföras med det från *aids*, och endast narkotika och rökning upplevs som värre. För den svarande själv upplevs *miljögifter* som det allra farligaste hotet, med *kemikalier i livsmedel* på tredje plats.

HUR SKALL VI DÅ FÖRSTÅ ALLA DESSA DATA?

Vad sägs, bakom alla siffror och citat?

När det gäller frågan om det första beskedet om förgiftningen svarade de tillfrågade i stor utsträckning på ett sådant sätt att svaret istället motsvarade en fråga som kunde formulerats ungefär så: Hur fick du den information du behövde för att kunna skapa dig en helhetsuppfattning av förgiftningshändelsen?

Det finns några tendenser i skillnaderna mellan drabbade och icke drabbade, som kan hjälpa oss att förstå hur informationen om förgiftningen nått fram. De drabbade fick i större utsträckning beskedet av en annan person och just den gruppen har i mycket mindre utsträckning givet svar som kombinerar informationsvägar, än vad de gjort som fått första beskedet i ett massmedium.

Vi kan tolka det på två sätt. Dels ger beskedet av en annan person möjlighet till både fortsatt utfrågning och gemensam bearbetning av informationen. Det minskar behovet av att i detta första skede vända sig till andra informationskällor. Dels kommer man förmodligen långt bättre ihåg att man fått beskedet på detta sätt, än vad fallet är om man fått det via massmedierna. Dessa omständigheter är annorlunda hos dem som fått beskedet via massmedierna, dels i att den massmediala kommunikationssituationen allmänt sett inte är lika tillfredsställande och inte upplevs som lika komplett som den personliga, dels delvis som en effekt av det redan sagda i att det generellt är svårare att komma ihåg exakt hur det gick till, t ex om det var den ena eller den andra nyhetsförmedlaren.

Reaktionen på det första beskedet om förgiftningen är i stor utsträckning dels praktisk, dels en reaktion mot "dom", de på hög nivå, som kan anses ansvariga för förgiftningen. När vi vill veta hur man påverkats av det inträffade får vi en motsvarande tudelning i dels den påtagliga, dagliga påverkan man upplevt, dels den förändrade inställningen till vad man kan kalla de stora strukturerna i samhället. Det senare upprepas när man utpekar ansvariga, kanske bäst illustrerat av den ansvarsuppfattning som finns allra mest påtaglig hos dem som drabbas mer direkt än någon annan, de som bor nära eller i riskområdet. Man kunde tänka sig att just dessa personer, kraftigare än andra, skulle peka ut handläggarna, de som inte klarat av det praktiska hanterandet av tätningsmedlet Rhoca Gil. Men de som bor nära vänder sitt anklagande finger bort ifrån Skanska och Rhône-Poulenc och pekar i stället på de båda departementen och kommunen, dvs de samhällskonstruktioner, som skall tillvarata våra, befolkningens intressen. Det här framgår tydligare i kommentarer än i siffror, även om de senare också berättar samma sak. Kanske kan det vara så att händelsen för dem som drabbats, dvs bor i eller nära riskområdet, varit så omskakande och allvarlig att det gör att man tenderar att utkräva ansvar på hög nivå, medan det för de icke drabbade mer kan ses som orsakat av den "mänskliga faktorn", dvs klantighet på handhavarnivå där ansvaret också kan stanna?

Omdömena om ansvar och information färgas ibland av motsägelser och osaklighet. Visserligen kan vi skylla på minnesfel, men Banverket ställs förmodligen i skamvrån mer än det objektivt förtjänat. Ilskan mot Rhône-Poulenc skjuter över rimliga mål då företaget beskylls för dålig information inför byggstarten 1992, långt innan tätningsmedlet Rhoca Gil, som bar på giftet, var aktuellt. Sådana här sakliga fel finns säkert i alla liknande undersökningar, men med hjälpkommentarerna kan vi ana att det ligger även annat än minnesfel bakom.

Förtroenderesultaten och åsikterna om risker visar att lokalbefolkningen inte bara kan se förgiftningen som en isolerad händelse, en slumpartad olycka, hemsk och beklaglig, men ändå bara en olycka. Nej, man placerar förgiftning i ett större sammanhang.

Förgiftningen, en sammanfattningshändelse

Den av emotioner och annat ofta färgade framställningen av sådant som skulle vara rent sakliga förhållanden leder tillsammans med de typiska och vanligt förekommande reaktionerna på förgiftningen till en uppfattning att det hela inte bara handlar om förgiftningen som sådan. Saker och ting faller på plats på ett mycket bättre sätt om man i stället ser den dramatiska och nyhetsvärdiga förgiftningshändelsen som en *sammanfattningshändelse* (Rosengren m fl, 1974).

En sammanfattningshändelse *sammanfattar* i betydelsen ger oss ett grepp om, gör det möjligt för oss att hantera och artikulera våra tankar om något som ofta är mindre nyhetsvärdigt och i varje fall mera svårfångat, något som är ett större, långsammare, ofta strukturellt skeende. Det skulle förklara varför lokalbefolkningen i sina enkätsvar så sällan pratar om enbart förgiftningen, utan ofta pratar om hela det större projektet och många gånger om något ännu större, nämligen demokrati och samhälle. Man ser det som ett spel mellan flera motsatta poler: lokalintresse mot riksintresse, gräsrot mot myndighetsperson och samhällsföreträdare, vardaglig erfarenhetskunskap med historisk tradition i samklang med det omgivande samhället mot kunskap från formell och teoretisk utbildning skapad i relativ isolering från "verkligheten".

Begreppet "sammanfattningshändelse" är skapat i forskning om massmedierna och deras oundvikliga intresse av händelser sedda som nyheter, men begreppet fungerar också väl för människors försök att hantera omvärlden, oavsett om massmedierna är inblandade eller inte. Då vi studerar resultaten av enkätundersökningen blir det alldeles uppenbart att vi måste se förgiftningen i dess dubbla roll, både som enskild händelse och som sammanfattningshändelse, för att till fullo förstå hur befolkningen på och kring Hallandsåsen upplevt förgiftningen och allt som kopplats till den.

Ett annat sätt att formulera den typ av samhällsproblem som blivit så påtaglig i förgiftningsskandalen vid Hallandsåsen, kan vi hämta från Nordlunds reflektioner kring den allt vanligare nya skepnad som hot och risker i samhället tar sig i vår tid (Nordlund, 1996). Nordlund pekar på att något som "... tillkommit och kännetecknar det postindustriella samhället är att många risker och hot är osynliga, oförutsägbara och därmed också opåverkbara av den enskilda människan; kärntekniska risker, luft-, vatten och livsmedelsföroreningar, ..." (ibid, s. 22). De enskilda människorna kan inte själva särskilt väl kontrollera dessa hot och risker och måste därför sätta sin tillit till "... politiker, experter, specialister, offentliga samhällsorgan och företag." (ibid, s. 22). Det är ett starkt skäl till att demokratifrågor och förtroendet för samhällsorgan och företag kommit i förgrunden, vilket med utomordentlig tydlighet visar sig i fallet Hallandsåsen.

Så när vi här läser om förgiftningen, grundvattensänkningen och andra påtagligheter i denna rapport ges vi möjlighet att riktigt förstå det först när vi ser det i skenet av ett större spel i vilket befolkningen i trakten upplever och påminns om något som både kan beskrivas som en oundviklig följd av den alltmer komplicerade samhällsutvecklingen där individen stegvis fråntas handlingsmöjligheter och som en kollision mellan lokala intressen och en

riksangelägenhet. Att det här inte bara är en teoretisk konstruktion, utan uppenbart och plågsamt påtagligt för lokalbefolkningen framgår av följande avslutande citat som tål att begrundas länge och väl.

"Tänker ofta på hur det hade gått om inte några kor dött."
(Reflektion av en enkätsvarare.)

SAMMANFATTNING

De första dagarna i oktober 1997 blev det via massmedierna känt att vattnet i och kring tunnelbygget genom Hallandsåsen var förgiftat. Giftet kom från tätningsmedlet Rhoca Gil, som man använt för att hantera det inläckande vatten som under lång tid ställt till stora problem för tunnelbyggarna.

Nyheter om förgiftningen berättade först om fiskar som dött och kor som fått balanssvårigheter. Så småningom stod det klart att giftet kom från tunneln, att vattentäkterna i trakten var olämpliga för sitt ändamål och att även människor hade drabbats. En rad åtgärder vidtogs av ansvariga och berörda för att komma till rätta med de problem som uppstått. På uppdrag av Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) startade en grupp forskare vid Lunds universitet en undersökning av händelserna vid tunnelbygget utifrån tre perspektiv: *aktörernas och myndigheternas* agerande, *mediernas* bevakning och *medborgarnas* reaktioner.

Den studie, som rapporteras i denna skrift består av en enkätundersökning av ett representativt stickprov omfattande 366 bjärebor. De viktigaste resultaten i den visar att;

- *praktiskt taget alla nåddes av massmedias skildringar av förgiftningen och dess följdhändelser.*
- *en knapp tredjedel upplever sig ha blivit direkt eller indirekt påverkade av förgiftningen och nästan var tionde anser att denna påverkan varit "extremt allvarlig". Det som påverkats har i första hand varit den fysiska och psykiska hälsan och ekonomin.*
- *beställaren Banverket, entreprenören Skanska och leverantören av det giftiga tätningsmedlet anses bära samma tunga ansvar för det inträffade.*
- *drygt 20% är positiva, men 60% är negativa till att bygga färdigt Väst kustbanan med tunneln genom Hallandsåsen.*
- *Båstad kommun anses ha skött informationen efter förgiftningshändelsen relativt väl.*
- *lokalbefolkningens förtroende för regeringen och storföretagen har sjunkit drastiskt.*
- *man upplever att riskerna för liv och hälsa ökat när det gäller miljögifter, kemikalier i livsmedel och allergier.*
- *uppemot hälften tror att projektet kommer att fullföljas mer eller mindre mot lokalbefolkningens vilja, men en femtedel tror att projektet kommer att stoppas helt.*

De starka reaktionerna på förgiftningen kan förklaras av flera omständigheter utöver händelsen i sig. En viktig sådan är att dagens samhälle i många avseenden upplevs som för komplicerat och svårkontrollerbart för den enskilda människan. Hon måste därför sätta sin tillit till övergripande strukturer i samhället - miljöenheten, kommunen, storföretaget, kommunikationsdepartementet, regeringen. I det här fallet motsvarades inte tilliten av samhällets agerande. Man uppfattar det som att samhället svek och lämnade lokalbefolkningen att själv hantera oron och det sviktande förtroendet för det skydd man trodde samhället skulle utgöra för den enskilda människan.

SUMMARY

During the first few days of October 1997, citizens learned through media reports that the water in and around the tunnel construction site at the Halland ridge in Sweden had been poisoned. The poison came from the sealing agent Rhoca Gil, which had been used to deal with the water leakage that had for a long time been a problem for the tunnel construction workers.

News about the incident first reported fish that had died and cows that had developed balance disturbances. It was eventually clear that the poison had come from the tunnel, that the surrounding water supply was not usable and that even people had been affected. In order to cope with the problems that had arisen, a number of measures were taken by those responsible and those affected. The National Board of Psychological Defence commissioned a group of researchers at Lund University to investigate the events surrounding the tunnel project from three perspectives: the actions of the actors and the authorities, the media's coverage, and the citizens' reactions.

The study presented in this report is based on a survey of a representative sample of 366 Bjäre residents. The most important results show that:

- *the mass media's depiction of the poisoning and its consequences reached practically everyone.*
- *almost one third of those surveyed experienced that they had been either directly or indirectly affected by the poisoning, and almost 1 in 10 considered the effects to be "extremely serious". The primary effects have been on physical and mental health and the economy.*
- *the orderer (the National Rail Administration), the contractor (Skanska) and the supplier of the poisonous sealing agent were considered to be equally responsible for the incident.*
- *slightly more than 20% have a positive attitude toward the completion of the West Coast Railway with a tunnel through Halland ridge, but 60% are negative*
- *the local government in Båstad is considered to have managed the information after the incident relatively well.*
- *the local population's confidence in the national government and large companies has been drastically reduced.*
- *participants feel that life-threatening and health risks have increased as regards environmental toxins, chemicals in food and allergies.*
- *almost 50% think that the project will be completed more or less against the will of the population, but one fifth think it will be stopped completely.*

These strong reactions to the poisoning can be explained by several factors that are independent of the incident per se. One importance factor is that, in many ways, modern society is experienced by the individual as being too complicated and too difficult to control. Thus, she must place her trust in overall societal structures - the environmental unit, the local government, big companies, the Ministry of Transport and Communications, the national

government. In this case, such a trust was not matched by society's actions. The perception is that society betrayed the local population and left them to themselves to deal with their anxiety and their depleted confidence in society's ability and willingness to protect the individual.

REFERENSER

- Arvidson, Peter (1990),** *Opinion 90*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 156. Stockholm.
- Dahlgren, Peter, Carlsson, Gunilla och Lars Uhlén (1998),** *Mediernas bevakning av händelserna vid Hallandsåsen, hösten 1997*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 175:4. Stockholm.
- Edwall, Anders och Olsson, Anders (1985),** *Gasolyckan i Karlskoga*. Styrelsen för psykologiskt försvar, meddelande nr 111. Stockholm.
- Flodin, Bertil (1980),** *Radio Malmöhus och snöstormen*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 98. Stockholm.
- Grunig, James E. och Hunt, Todd (1984),** *Managing Public Relations*. New York.
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1997),** *Massmedier. En bok om PRESS, RADIO och TV*. 6:e upplagan. Stockholm.
- Hamrén, S. & S. A. Nohrstedt (1990),** *Gaslarmet i Hammarö den 13 januari 1990*. Styrelsen för psykologiskt försvar, meddelande nr 123. Stockholm.
- Hibell, B. (1986)** *Information om kärnkraftsolyckan i Tjernobyli - Data från en intervjuundersökning, Maj 1986*. Styrelsen för psykologiskt försvar, meddelande nr 113. Stockholm.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (1997),** *Förtroendets fall: SOM-undersökningen 1996*. Göteborg.
- Jarlbros, Gunilla, Sandberg, Helena och Palm, Lars (1997),** *Ammonikaolyckan i Kävlinge*. Styrelsen för psykologiskt försvar, meddelande nr 142. Stockholm.
- Jarlbros, Gunilla (1997),** *Våld, övergrepp och riskuppfattning: SOM-undersökningen 1996*. Göteborg.
- Jarlbros, Gunilla (1993),** *Kris ur ett medborgarperspektiv. En kunskapsöversikt*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 163:3. Stockholm.
- Mediebarometern (1998),** Nordicom nr 1. Göteborg.
- Nordlund, Roland (1996),** *Hot och risk i tid och rum: Försvarsvilja 2000 - en antologi*. Styrelsen för psykologiskt försvar, meddelande nr 139. Stockholm.
- Nordlund, Roland (1994),** *Ett triangeldrama. Myndigheter, medborgare och medier och kris*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 175:3. Stockholm.
- Palm, Lars (1998),** *Hallandsåstunneln som tvistefråga, kris och förtroendeproblem*. Styrelsen för psykologiskt försvar, meddelande nr 113. Stockholm.
- Rosengren, Karl Erik, Arvidson, Peter och Stureson, Dahn (1974),** *Katastrofen i Barsebäck. En fingerad nyhetssändning och dess följder*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 65. Stockholm.
- Rosengren, Karl Erik och Arvidson, Peter (1992),** *Sociologisk Metodik*, 4:e upplagan. Solna.
- Sandberg, Helena, och Thelander, Åsa (1998),** *Miljöhot och medborgaroro*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 175:1. Stockholm.
- Sjöberg, Lennart (1996),** *Kost och hälsa - riskuppfattningar och attityder*. Livsmedelsverket, rapport nr 1. Uppsala.

SOM-undersökningen 1986, Nr 1, 1987. Göteborg.

SOM-undersökningen 1996, Nr 18, 1997. Göteborg.

SOM-undersökningen 1997, Nr 20, 1998. Göteborg.

Stütz, Göran (1987), *Att informera om det osynliga. En studie med anledning av broschyren "Efter Tjernobyli"*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 143. Stockholm.

Weibull, Lennart (1986), *Nyhetsspridningen vid mordet på Olof Palme. Resultaten från en intervjuundersökning*. Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 134. Stockholm.

Wärneryd, Bo m fl (1993), *ATT FRÅGA. Om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter*. 5:e upplagan. Stockholm.

SPFs SENASTE RAPPORTER

- 169-1 **Jarlbro, Gunilla & Palm, Lars:** *EU-kampanjernas anatomi*. Stockholm 1996.
- 169-2 **Holmgren, Mia & Flodin, Bertil:** *Biblioteken och folkomröstningen – En studie av lokal samhällsinformation*. Stockholm 1996.
- 169-3 **Palm, Göran:** *Mellan ideal och verklighet – Journalister om EU-journalistik*. Stockholm 1996.
- 169-4 **Hedquist, Rolf & Svensson, Jan:** *Den problematiska informationen – Dagspressens bevakning av EU-frågan inför folkomröstningen*. Stockholm 1996.
- 169-5 **Martinsson, Bengt-Göran & Säljö, Roger:** *Bilder av EU – Insändare och debatt i svenska tidningar*. Stockholm 1996.
- 169-6 **Sjöberg, Lennart:** *Riskuppfattning och inställning till svenskt medlemskap i EU*. Stockholm 1996.
- 170 **Stütz, Göran:** *Opinion 96. Svenskarnas syn på samhället, säkerhetspolitiken och försvaret*. Stockholm 1996.
- 171 **Alström, Börje:** *Morden i Falun*. Stockholm 1997.
- 172 **Sjöberg, Lennart:** *Valet till EU-parlamentet 1995*. Stockholm 1997.
- 174 **Malešič, Marjan:** *Propaganda in War*. Stockholm 1997.

SPFs SENASTE MEDDELANDEN

- 138 **Nydén, Michael:** *Hotet från IT – Den informationsteknologiska omvälvningen*. Stockholm 1995.
- 139 *Försvarsvilja 2000 – En antologi*. Stockholm 1996.
- 140 *Beredskapsorganisation – en utredning av Gunnar Nordbeck*. Stockholm 1996.
- 141 **Dahlgren, Peter & Höijer, Birgitta:** *Medier, oro och medborgarskap*. Stockholm 1997.
- 142 **Jarlbro, Gunilla & Sandberg, Helena & Palm, Lars:** *Ammoniakolyckan i Kävlunge*. Stockholm 1997.
- 143 **Hanses-Fagell, Yvonne & Tellström, Richard:** *Kohandel och försvarsvilja. Argument och symboler i pressdebatten om Försvarsbeslutet 1996*. Stockholm 1998.
- 144 **Stütz, Göran:** *Opinion 97. Svenskarnas syn på samhället, säkerhetspolitiken och försvaret*. Stockholm 1998.
- 145 **Dahlström, Mia & Flodin, Bertil:** *Informationsberedskap för 2000-talets kriser*. Stockholm 1998.

